

בעזה"י

שירת התורה

פרשת ראח

תשפ"ו

שנה ו' גליון 307

תוכן העניינים

פרשת ראה	ד
השמחה שהוזכר פעמים הרבה בפרשה	ה
כשבא אדם לבית המקדש קיבל נשמה יתירה ...	ה
הרמז מה שמוזכר אכילה פעמים רבות	ה
מציאות כסעודת שבת ויו"ט ל"ש בגוים	ו
האנכי גופא יש בו ברכה וקללה	ו
ביאור ענין הר גריזים והר עיבל	ו
ביאור למה הוצרך סימני מקום ההרים	ז
הברכה והקללה היי ניכר בהרים גופא	ז
המקום של כלל ישראל ביחס למקומות הגוים	ז
איבוד עצם המקום	ח
על מה קאי לא תעשון כן לה"א	ח
האם גרם מחיקה ונתיצה מותר	ט
האם גרם חורבן ביהמ"ק ע"י עבירות דינו כגרמא	ט
ע"י עבירות הורס עולמות רוחניים	י
בחדשי אלול ותשרי צריך לתקן ולבנות ההרס והחורבן	י
על המציאות של רע וקילקול ל"ש ויתור	י
בלימוד תורה כראוי מתקן כל הקילקולים	י
העלמת מקום המקדש ושיהי' ע"פ נביא	יא
המצוה לדרוש אחרי מקום המקדש	יא
טעם העלמת מקום המקדש	יב
ביאור ענין הדרישה למקום המקדש	יב
הדרישה בזמן הזה הוא בנין המקדש	יב
המקום אשר יבחר ה' גם בחו"ל	יג
המעלה בעליי' לא"י ממקום רחוק	יג
הדגשת ריחוק המקום וריבוי הדרך בפרשת ראה	יד
מקום שיותר רחוק בירושלים שווה יותר	יד
ביאור מעלת שכר פסיעות	טו
מעלת ריבוי הפסיעות בעבודת ה'	טז
*לשונות אכילה בפרשת ראה אי שיעורו בכזית יח	
*שיעור איסור אכילת מעשר שני חוץ לחומה ... יח	
*האיסורים הנכללים בקרא דלא תוכל לאכול וגו' יח	
*מקור אזהרת מעילה מקרא דלא תוכל לאכול וגו' יט	
*שיעור איסור חלב פסולי המוקדשין כ	
*שיעור אכילה להתחייב במצות עשה של שחיטה כא	
*שיעור איסור אבר מן החי כא	
*שיעור איסור אכילת נבילה	כג
*לר"ל דח"ש מותר מה"ת ל"ל למכור לגר	כג
*האם מצות שמחת יו"ט בבשר שלמים צריך כזית	כד
*חיוב ברכת המזון בשבע בפחות מכזית	כד
ביאור הרמז בצבי ואיל	כה
כח הצידה להכניסו שוב לקדושה	כה
נקבע דרגתו כרשע בר"ה ועשה תשובה עבודתו כפסוה"מ	כה
התפעלות רבא מדרשתו של רשב"י	כו
התאווה לאכול בשר	כז
מה שנאמר דין שחיטה לפני דין אמה"ח ונבילה	כח
מחלוקת ראשונים אי יש איסור אינו זבוח	כח
ביאור דעת הרמב"ם בזה	כח
נבילה ואמה"ח הוא תוצאה מחובת שחיטה ... כט	
הא דמברכין על השחיטה	ל
שחיטה בא לתקן הבשר שמושך לצד סט"א	ל
לימוד שמביא לידי מעשה	ל
גדר שמירה דוקא במה שבא לידי מעשה	ל
שמירה קאי על כה"ת כולה גם מה שלא נוגע למעשה	לא
החובה ללמוד כה"ת כולה	לא
עיקר חובת הזכירה הוא על המסקנות למעשה לב	
חומרת הגר"ז באיסור שכחת התורה	לב
ההיתר ללמוד דף היומי	לב
כמה מקורות בש"ס שלא עשו כהגר"ז	לג
שיטת הגר"ח מוואלוזין	לד
ע"י תלמוד בבלי ירד החומר של שכחה	לד
חידושי תורה שנתחדש לו חייב לזכור	לה
איסור שכחה הוא הפרישה מן התורה	לה
חיוב חזרה כדי שיבוא לידי מעשה	לה
בגדר טוב וישר	לו
מה שנשנה בל תוסיף פעמיים	לו
לרמב"ם עיקר הלאו להוראה	לו
בל תוסיף במצוה חדשה לדעת רמב"ן ורמב"ם	לז
פרטי השיטות באיסור בל תוסיף	לח
בדין בל תוסיף אי בעי כוונה	מ
חשש בל תוסיף בעושה מחמת ספק	מ
האם שייך בל תוסיף בשוגג	מא
אופני בל תוסיף במזוזה	מא

תוכן העניינים

מז..... בגדר מצות הקדשת בכור מח..... איסור גיזה ועבודה בקדשי מזבח מח..... איסור גוי"ע בפסולי המוקדשין מח..... בגדר איסור גוי"ע בבכור בע"מ מעיקרא מט..... בכור מעשר ופסח יש להם מסכת נפרדת מט..... הדגשת איסור גוי"ע בבכור דוקא מט..... מו"מ מו"ז זצ"ל עם הגרי"מ פינשטיין זצ"ל מט..... איסור גוי"ע בבע"מ מעיקרא מחמת ההקדשה נ..... ענין מצות הענקה והנוגע לנו נ..... הבדל בין שבועות לסוכות במי ששמח אתו נא..... ההבדל בחובת עלי"י לרגל בין גר ולוי נא..... מה שהסכך צ"ל מפסולת גורן ויקב דוקא	למסור נפש עבור כלל ישראל אף אם ילך לגיהנם מב..... מג..... שייכות פ' מסית לבנים אתם לה"א מג..... הגנות בעזיבת דרכי באבות מה..... ייתור תיבת ואכלה מה..... הפסוק בא להתיר מכירת בני מעיים לגר תושב מה..... מו..... מקור מכאן דנבילה חל על טריפה מו..... דברי חיזוק לחודש אלול הבעל"ט מו..... להרבות ברצונות והשתוקקות מז..... הימים הם ימי רצון מז..... עבודת חודש אלול מביא לשמחה מז..... הדינים המחודשים בפרשת בכור
---	--

לתגובות להנצחות ולקבלת הגליון במייל

שמעון יצחק ראקאו

0527614717

syrakow79@gmail.com

שיעור שבועי (עברית) בביהמ"ד משובב נתיבות

אור ליום חמישי משעה 11:30 - 11

אפשר לשמוע בקול הלשון: 7-916717 - 03-6171111

בענגלאנד: 7-916717 - 02 08-1917000

או בקו משובב נתיבות-7-0733718341

פרשת ראה

פרשה זו נקראת פרשת ראה ע"ש מה שמשנה רבינו אומר לנו, ראה והתבונן שאני נותן לפניכם ברכה וקללה, והנה לך הברכה והקללה הוא רק חלק הראשון של הפרשה אבל שאר כל הפרשה ל"ש לזה כלל. גם צ"ע ענין מה שנקט כאן "ראה" משמע שיש כאן דבר המוחש לעין ששייך לכל הפרשה.

ונקדים בעז"ה כמה הערות על פסוק ראשון:

ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה: [י"א כ"ו]

א: ראה צ"ע למה לא כתוב לשון שמיעה, ומה מיוחד כאן בראייה.

ב: אנכי צ"ע למה נקט לשון אנכי, הרי הוא מדבר בשם הקב"ה.

ג: נתן צ"ע למה כ' לשון הווה שהוא נותן כסדר, ולא "נתן" או "יתן" הרי לכאורה קאי רק על הברכה והקללה שיראה להן בהר גריזים והר עיבל שהוא דבר חד פעמי.

ד: לפניכם צ"ע מה ההדגשה בלפניכם.

ה: היום למה נקט היום.

ו: ברכה וקללה לכאורה אינו נותן ברכה וקללה עכשיו, הרי הוא רק אומר להם שאם יעשו מצוות יקבלו ברכה ואם לא יקבלו קללה, ולא שיש עכשיו כבר ברכה וקללה, ועוד למה נקט ברכה וקללה ולא ענין טוב ורע או חיים ומות.

ז: את הברכה אשר תשמעו והקללה אם לא תשמעו למה בברכה נקט "אשר" לשון וודאי ובקללה נקט "אם" לשון ספק.

והנראה בעז"ה ע"פ דברי שפ"א דהיום הוא בכל יום ויום, דבכל יום ויום הקב"ה מחדש מעשה בראשית וכשנתחדש הבריאה נמשך ברכה חדשה, ולכן בכל יום יש לבחור אחד מהדרכים, וההתחדשות ניתן לבנ"י כדכתיב החודש הזה לכם, ובחי' היום היא ההתחדשות, אנכי נותן לפניכם, וממילא הברכה והקללה נמסר בידכם וכו', לכן עשה הקב"ה להיות נמשך החיות החדש ע"י עבודת האדם ולבטל עצמו למקורו וכו'. [תרל"ד]

עוד כתב במש"כ במדרש כאן אין מפסיקין בתוכחות וכו' דבכל יום ניתן לבני ישראל בחירה חדשה, א"כ לעולם ביד האדם להפוך הרע לטוב, ואין לדבר סוף,

ולכן אין מפסיקין בקללות כי אין אחרית וסוף לקללות, כמאמר שקר אין לו רגלים כי בסוף מתהפך הכל לטוב, והאמת כי אין רע יורד מן השמים, אך לכל השפעה מוכרח להיות תערובות טו"ר, וכל שיש התחדשות ברכה נמשך ג"כ אחריו קללה וז"ש נותן לפניכם שהכל ביד האדם, ומש"כ ובל תקוץ בתוכחתו היא מדת השתוות, שמשבחין מאד מדה זו והיינו לקבל כל המאורעות בשווה כי אם אין האדם משתנה בפגעו בו מדת הדין אין לו קיום לקללה וחולפת ועוברת ממנו, אך ח"ו אם האדם מתפעל יותר מדאי, בזה נוסף חיזוק וקיום להרע, וז"ש אין מפסיקין שלא יפסיק מדביקות ובטחון שיש לו בהקב"ה אף שיעבור עליו מה שיעבור. [תרל"ה]

עוד כתב דאיתא במדרש תנחומא ראה אנכי שבחרתי בטוב וכו' היינו שבכל הארה היורדת מן השמים בכל יום יורד התנגדות סט"א, וזה ענין תערובות טו"ר שנעשה אחר החטא, שאין שום מדרגה שלא יהא צריך בירור, ולכן משרע"ה נשאר בכוחן של ישראל של קודם החטא, והוא ה' כולו טוב ולכ"כ לפניכם, שכשיורד מבחינת משה לפרטי בנ"י יש בו תערובות, אך ג"ז התחזקות לבנ"י ע"י שבפעם הראשון ה' כולו טוב, וזה העדות שנשאר כך אצל משרע"ה כלל הדעת של בנ"י, ממילא יכולין אנו ג"כ תוך התערובות להתדבק בטוב ובשורש הראשון, וזש"כ בברכה אשר תשמעו שזה בוודאי לעולם יש בכלל ישראל, רק הקללה היא בלשון ספק אם לא תשמעו שהיא רק תערובות של שקר שע"ז צריכים לייגע כל יום, לברר האמת והאוכל מתוך הפסולת [תרמ"ג] וראה עוד בשנת תרנ"ג דבחינת אנכי קאי על כח התורה שהתחילה עם אנכי ובזה יכול לתקן כל מה שקלקל.

המבואר לפי דברי השפ"א דברכה דקללה דכאן אינו בגדר שכר ועונש לעתיד על מצוות ועבירות אלא מיירי בטוב השפעת עוה"ז שיורד בכל יום ויום מחדש, ובעצם לולא החטא ה' יורד שפע טובה בלי שום תערובות טו"ר, וכן ה' מדרגת משה רבינו, אבל כשמגיע ההשפעה לכלל ישראל כבר מתעורר כח ההתנגדות של הסט"א, ובידינו הדבר לסלק כח הסט"א ע"י כשרון מעשינו כדי שיהי' השפעה טובה וגם לכל העולם, ומה שמשנה רבינו הוא עדיין במדרגה זו הוא חיזוק לכלל ישראל שהם ג"כ שייכים בעצם לזה, וצריך רק יגיעה לסלק חלק הרע ואז ממילא יתגלה חלק הברכה, וגם אז יתהפך גוף הקללה לברכה.

ובזה מיושב בעז"ה כל השאלות:

א: לכן נקט לשון ראי' דקאי על השפעה הגשמית הנראית לעיניים בכל יום ויום.

ב: נקט לשון אנכי להראות על עצמו לפי שהוא במדרגה שאין שם תערובות ורצה שכולם יתחברו אליו.

ג: נותן לשון הווה כיון דקאי על כל יום ויום ויש בו נתינה מחודשת כל יום.

ד: לפניכם היינו שהדבר מסור בידכם מעתה, דמהקב"ה יורד רק טוב לפי שמאתו לא יצא רע, רק מפני חטאינו יש התנגדות סט"א, ולכן בידינו הדבר מסור שישאר ברכה גרידא בלי תערובת הקללה.

ה: נקט לשון היום דקאי על מה שמחדש בטובו כל יום תמיד מעשה בראשית.

ו: לא כ' חיים ומות או טוב ורע דקאי על ההשפעה וברכת ה' היורד כל יום ויום, ועצם ההשפעה יש בו תמיד ברכה וקללה ביחד.

ז: לכן אצל הברכה כתב אשר תשמעו שזה יש בוודאי לעולם בכלל ישראל, אבל הקללה הוא רק בגדר ספק אם לא נכשיר עצמינו לכך.

השמחה שהוזכר פעמים הרבה בפרשה

והנה לבאר ענינו של הפרשה נקדים מש"א דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל¹ מה שמוזכר שבע פעמים בפרשה זו השמחה.² הראשון במשכן שילה "ואכלתם שם לפני ה' אלקיכם ושמחתם בכל משלח ידכם" [י"ב ז'] ב: בירושלים, "ושמחתם לפני ה' אתם ובניכם" וגו' [שם י"ב] ג: ג"כ בירושלים "כי אם לפני ה' וגו' ושמחת לפני ה' וגו' [שם י"ח] ד: אצל מעשר שני "ונתת הכסף וגו' ואכלת שם לפני ה' ושמחת אתה וביתך" [י"ד כ"ו] ה: אצל שבועות "ושמחת לפני ה' אתה ובנך" וגו' [ט"ז י"א] ו: בסוכות "ושמחת בחגיך אתה ובנך וגו' [שם י"ד] ז: שם בסוכות - שבעת ימים תחג לה' אלקיך וגו' והיית אך שמח. [שם ט"ו]

¹ בשמחת נישואי אחותי לגיסי הרב שלמה מאיר דינר שליט"א אלוו תש"ס. בצל הקדוש עמ' ר'.

² 14 פעמים מוזכר שמחה בתורה, בכל ספר פעם אחת, בספר דברים 10 פעמים, מתוכם 7 פעמים בפ' ראה. [וְאַשְׁלַחְךָ בְּשִׁמְחָה וּבְשָׂרִים בְּתֶחֱפָה וּבְקִנּוּר: [בראשית לא כז] וְרָאָךְ וְשִׂמְחָה בְּלִבּוֹ: [שמות ד יד] וְשִׂמְחָתָם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שְׁבַעַת יָמִים: [ויקרא כג מ] וּבְיוֹם שִׂמְחָתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרֵאשֵׁי חַדְשֵׁיכֶם [במדבר י י] וְשִׂמְחָה אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקַח: [דברים כד ה] וְשִׂמְחָתָם כָּל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ [דברים כו יא] וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שֶׁם וְשִׂמְחָתָם [דברים כז ז] תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב מִלֵּב מִלֵּב: [דברים כח מז].

והביאור בזה, שבא הכתוב להורות שכל השמחות האלו הם רק לפני ה' ושאר הדברים לא נקרא שמחה רק כשהוא לפני ה'. עוד אמר דמה שמצינו בפרשת כי תבוא אכילת השלמים בהר עיבל דוקא [לקמן כ"ז ד'] דעיקר השמחה שמהפכין הקללה לברכה.

עוד הוסיף³ מש"כ אשר תשמעו ולא אם תשמעו דעצם זה שזוכים ללמוד תורה ולדקדק במצוות לאיש כזה כל ז' ימי השבוע יש לו שמחה. ע"כ מדברי דו"ז זצ"ל.

כשבא אדם לבית המקדש קיבל נשמה יתירה

ויש להוסיף בזה חידוש גדול בדברי השפ"א לבאר עומק השמחה דפרשת ראה שכתב [בשנת תרס"ב] "ושמחתם שם לפני ה'". כבר כתבנו כי עיקר השמחה בהארת הנשמה דעיקר השמחה בג"ע שהשמחה במעונו. ולכן בש"ק שבא נשמה יתירה מג"ע הוא זמן שמחה וכמו כן כשבא אדם לבהמ"ק קיבל נשמה יתירה. ושלש פעמים יראה לקבל נפש רוח נשמה. לכן בסוכות והיית אך שמח כל השמחה בשלימות. וכפי כח הנשמה כך נחלש הגוף. וזה היראה שחל על הגוף. וב' בחי' אלו השמחה והיראה הם בחי' זכור ושמור בשבת. זכור במוחא בחי' מ"ע נר מצוה להאיר הנשמה ושמור מצות ל"ת להכניע הגוף. וקודם החטא הי' האדם בג"ע שגם הגוף הי' מעשה ידיו של הקדוש ברוך הוא ואחר החטא הכל בכח הנשמה בלבד". עכ"ל. מבואר בדבריו דיסוד השמחה האמיתית הוא כפי דרגת הארת הנשמה בגוף, כיון דנשמה שורשו מגן עדן ששם עיקר השמחה, ולכן כל פעם שמגיע נשמה יתירה הוא זמן שמחה, וזהו שורש השמחה של ש"ק ומועדי השנה, ומה שיש שמחה מיוחדת כל פעם שיהודי מגיע לבית המקדש לפי שאז מקבל נשמה יתירה, ובזה יבואר דעיקר שם שמחה הכ' בפרשה לא קשור דוקא לימים טובים, רק העיקר במה שעולה לבית המקדש גם שלא בשבת ויו"ט דעצם ההתקרבות לבית המקדש מביא שמחה.

הרמז מה שמוזכר אכילה פעמים רבות

ויש להוסיף דכאן בפרשה מוזכר ארבעים פעמים לשון אכילה הרי דעניני גשמיות יש להם מקום עיקרי בפרשה זו. ולדברי שפ"א שהבאנו בריש דברינו א"ש, דעיקר מה שבא משה ללמדינו הוא היחס הנכון להשפעות הגשמיות בעוה"ז, דבעצם בלי עמל ויגיעה יש בו תמיד תערובות טוב ברע, וא"כ הגשמיות הוא סכנה גדולה, ואם עוסק באכילה שלא לפי רצון ה' יש בו קללה גדולה, אבל עד כמה שעסקו בגשמיות הוא כפי הצורה

³ מפי הג"ר שמעון הירשלו שליט"א ככלות השבעה על דו"ז זצ"ל שם עמ' ר"א.

[אילן אפרסק בלשון "דויטש-גרמנית" הוא "פירזיך" "לעצמו" בדויטש זה "פיר זיך" ומרמז שחושב על עצמו].

הנה יסוד החילוק בין שמחה של גוי ושמחה של יהודי, דאצל גוי שתמיד חושב על עצמו, לא יתכן שיהי' שמח באמת דתמיד חושב שאחרים יש להם יותר, וחושד שאחרים לוקחים ממנו, אבל יהודי שחושב תמיד על אחרים הוא תמיד בשמחה, ולכן צורת אכילה של יהודי מתואר בכתובים כאן שהכל שמחים ואוכלים ביחד "אתה ובנך ובתך עבדך וגו' וגר ולוי ויתום ואלמנה" וגו' ולא בנפרד, כפי שבעל תאווה יבקש להיות נפרד, והכל ביחד הם לפני ה"א, שכולם עסוקים ביחד בהודאה להקב"ה על הטובה אשר נתן להם, וזהו הברכה הגדולה שיש, ואז אפשר להיות בשמחה גם אם יש לו רק מעט, אבל מי שלא חי כן הוא תמיד בעצבות ותמיד הוא במצב של קללה.

וכן ראינו אצל אבותינו ורבותינו שלא הי' להם כלום בגשמיות ומ"מ חיו חיי אושר ושמחה, כיון שהי' להם התורה והמצוות. וזהו ענינה של פרשת ראה וא"ש דנקרא ראה דזה דבר המוחש בעיניים כאן בעוה"ז. וא"ש דרוב עניני הפרשה העוסק בצורה נכונה של שמחה ואכילה גשמית קשורים לענין זה.

ביאור ענין הר גריזים והר עיבל

והי' כי יביאך וגו' ונתת את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל: הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש בארץ הכנעני היושב בערבה מול הגלגל אצל אלונים מורה: [שם כ"ט-ל']

ביאור הפסוק לדעת רש"י⁶ הוא שנתן סימן לשני הרים אלו, שהם נמצאים בעבר השני של הירדן, ומלת אחרי הוא המשך וצמוד למלת "הירדן" דהיינו דהוא מרוחקת הרבה ממקום העברתו, ושילכו בדרך מערב ששם מבוא ושקיעת השמש, אצל ארץ הכנעני היושב בערבה [ולא היושב בהר שכתוב בפ' שלח במדבר י"ד מ"ה] מול הגלגל היינו רחוק מן הגלגל, וסמוך לאלונים מורה ופי' באבן עזרא כיון דיש רכסי הרים הסמוכים זה לזה באורך רב לכן ציין מקומם של הרים אלה. ובעל הטורים כ' דהלא המה בעבר הירדן ס"ת אהרן לפי שע"י הסתלקות אהרן לא הי' ענני כבוד להורותם הדרך ולכן הוצרך ליתן סימן.

שהקב"ה רוצה, דהיינו שהוא שמח לפני ה' והוא דואג לגר ויתום ואלמנה ומקדש אכילתו ע"י קרבנות או מעשר שני או ע"י שחיטה, אז אדרבה יהי' בזה ברכה גדולה ועצומה ויהי' לו שמחה נצחית אמיתית כאן בעוה"ז. וזהו השמחה האמיתית שמהפכים הקללה היוצאת מהר עיבל לברכה.

וזה מה שאומר לנו משה רבינו ראה היינו תתבונן ותראה מה שקורה בעולם, דבשטחיות הדברים נראה דאלו הגוים שיש להם הרבה כסף שיכולים לנסוע איפה שרוצים ולאכול מה שרוצים נראה שלהם יש הברכה והשמחה ואושר, ונראה כאילו שח"ו הקב"ה רוצה שלנו יהי' קשה ונסבול בחיים, ע"ז אומר משה שאם תראה היטב בחיי הגשמיות של יהודי שומרי תורה ומצוות, תראה שהוא מלא ברכה ושמחה בעוה"ז, ומה שיש שמחה אצל הרשעים והגוים הוא רק בחיצוניות, אבל בסופו של דבר רואים שהכל הי' קללה גדולה בשבילם, וזהו אשר תשמעון עצם המהלך החיים של שמיעת תו"מ הוא ברכה.

מציאות כסעודת שבת ויו"ט ל"ש בגוים

ולדוגמא בענין אכילה, הרי מציאות כזה שיש אצלנו סעודת שבת ויו"ט, איך שכל המשפחה יושב ביחד בלי שום הפרעות של טלפון וכדומה, ואוכלים מאכלי שבת מיוחדים, ושרים ניגונים מרגשים של שבת ויו"ט, זהו שמחה אמיתית שאין לה אח ורע אצל הגוים, גם אצל המסעדה הכי יקרה בעולם. ומסופר על חילוני אחד שנסע בכל העולם לחפש איזה משמעות בחיים ולא מצא, עד שהגיע לא"י וסעד אצל אחד סעודת שבת וכ"כ התרגש מזה עד שגרם לו לחזור בתשובה.

האנכי גופא יש בו ברכה וקללה

ויש להוסיף כאן מה שהי' מפרש⁴ אא"ז הג"ר בנציון סניידערס אב"ד ראבב הי"ד, דמה שנקט משה לשון "אנכי" בא לרמז דמדת עגואיזם [האנכיות שחושב רק על עצמו] גרוע היא מאד, אלא למצוה כמו להדר אחר חפצים נאים וכדו' וזהו "ראה אנכי" ר"ל מדה הנ"ל יש בה ברכה וקללה, הברכה למצות ה' ולהיפך להיפך. ובנו מו"ז הגה"צ ר' יעקב זצ"ל הי' אומר⁵ "אלע טראכטען פין זעך און איך טראכט פון מעך" [-כולם חושבים על עצמם אבל אני חושב על עצמי- היינו לרמז שכ"א חושב שכולם חושבים על עצמם ולא הוא אבל באמת גם הוא חושב על עצמו] עוד הי' אומר יש כמה מיני אילנות "אפפעל בוים מאראנצען בוים וכדו' ויש "פירזיך בוים"

⁶ דלרבינו בחי' ואבן עזרא נמשך אחרי על ההמשך, וכן יוצא מפלוגתת ר' יהודה ור' אלעזר סוטה ל"ג: וכבר העיר מהרש"א [שם ד"ה גמ' מבוא השמש] שם דדברי רש"י כאן הוא דלא כמאן.

⁴ דבר זאת ליעקב עמוד נ'.
⁵ שמעתי מאמי מורתי שתחי'.

ביאור למה הוצרך סימני מקום ההרים

הנה מתחלה צ"ב למה נחוץ כ"כ להעמיד הברכות מול הקללות בשני הרים דוקא, ולמה א"א סתם לברכם ולקללם זה מול זה, וכן ק' לשון הפסוק "ונתת את הברכה על הר גריזים" הרי אין עצם הברכה על ההר רק שהיו חלק מישראל על ההר והלויים פנו אליהם, וביותר קשה למה צריך פסוק שלם להורות הסימנים איפה בדיוק נמצאים אלו ההרים. וגם המילים "הלא־הָמָה" בטעם "אזלא גרש" שכל הציבור מסייעים לבעל קורא, ומשמע שזה דבר מיוחד שצריך להכריז ולהשמיע בקול רם, ולשון הלא המה היינו ש"הרי זה ידוע", ומה משמיענו בכ"ז הלא זה פשוט שאין הכתוב כמדריך תיירות בעלמא להגיד איפה ההרים האלה. ולמה לא הי' יכול משה להגיד ליהושע בנפרד איפה הם ההרים, ולמה זה דבר שצריך להודיע לכלל ישראל וישאר נצחיותו בתורה.

הברכה והקללה הי' ניכר בהרים גופא

והנראה בעז"ה בהקדם דברי רש"י הירש כאן, שכתב שעד היום הניגוד בין ההרים נוכח ונראה לעין כל, שהם שני הרים בערי אפרים, והר גריזים הוא בדרום הר שכם והוא עטוף ירק וגנות מכסות את המדרגות שבמדרונו, ואילו הר עיבל הוא בצד צפון, והוא צחיח ושומם, ולכן ניתנו הברכות והקללות בב' הרים אלו, לפי שהם ממחישים יפה את הברכה ואת הקללה, דשני הרים אלה מנוגדים בטבעם, אע"פ ששניהם מתרוממים על אותה אדמה ואותה טפה של גשם ושל טל מרווה את שניהם ואעפ"כ נשאר הר עיבל במצבו, כן הברכה והקללה לא תלוי בדברים חיצוניים אלא הכל תלוי לפי כשרון מעשינו כך אנו נהי' כלי קיבול לברכה, וכשנעבור את הירדן וניתן עינינו בשני הרים אלו, מראהם יזכיר לנו לבחור בין טוב לרע עכ"ל.

הרי מבואר מדבריו דעצמותם של ההרים היו מורים הברכה והקללה, וא"ש שהברכה נמצאת על ההר ממש, וא"כ י"ל לפי מה שהקדמנו בשם שפ"א דכאן בא להורות דכל יום מתחדש שפע וברכה גשמי, אלא שיש סט"א המנגדו, ובידינו להפוך הקללה לברכה, ולא מיירי על ברכה בגדר שכר לעתיד על מעשינו הטובים רק על הברכה הגשמי שבכל יום ויום שתלוי הכל בדינו, ולכן הי' צריך להיות נראה לעינינו כל יום מחדש צד הברכה והקללה בחוש.

והנה י"ל דזה לבד שיש שני הרים ששונים במראיתם וששמה הי' פעם סדר הברכות והקללות עדיין לא הי' בכוחה להזכיר כלל ישראל תפקידם כל יום ויום, ומה גם

שלא כל אחד נמצא סמוך להר תמיד, וכן גם אם רואהו הרי מתרגלים למראה ההוא ולא ישפיע מאומה בהמשך הזמן, אבל כיון שנתנה בה התורה הנצחית סימן מדויק איפה הם נמצאים, בזה נתנה להם התורה פירסום בעצם, ונעשה בה מציאות של פרסום וזכרון נצחי, עד שכאו"א מישראל גם בלי שיראה אותו נגד עיניו יהי' חקוק בעצם תודעתו הרוחנית, וישפיע על עבודתו של כל יום ויום. וא"ש ג"כ דהברכה נמצאת במציאותם של ההרים גופא באופן נצחי. ולכן כל הקהל מנגן ביחד עם הבעל קורא "הלא המה" להורות שאנו משתתפים עם אותה זכרון נצחית.

ולפ"ז נראה דאם נשקיע בלימוד הפסוקים העוסקים בהר גריזים והר עיבל ונלמד מקומו המדויק המפורט בפסוק זה, וגם נלמד הפסוקים בפ' כי תבוא, זה יעזור לנו בעבודתינו בכל יום להמשיך כל הקללות לברכות.

המקום של כלל ישראל ביחס למקומות הגוים

אלה החקים והמשפטים וגו' אבד תאבדון את כל המקומות וגו' לא תעשון כן וגו' כי אם אל המקום וגו' [י"ב א-ד]

הנה נראה מלשונות הפסוקים דענין זה דאיבוד ע"ז מכל המקומות, ושלא תעשון כן לה' אלקיכם שפירש"י דהיינו שלא להקטיר בכל מקום, הוא הוא היסוד והפתיחה לכניסה לא"י.

ומעיון הפרשה כאן עד שלישי נראה דעיקר נקודת הפרשה הוא להורות איבוד ע"ז מכל המקומות אשר עבדו שם הגוים, ומאידך אצל כלל ישראל יש רק מקום מסויים אחד ששמה כולם מתאחדים ושמה מביאים כל הקרבנות, ורק באופן שהוא פסולי המוקדשין או באופן שרוצים לאכול בשר תאווה התורה לאוכלן בכל מקום כצבי ואיל. 161 פעמים מוזכר בכל הפרשה המקום אשר יבחר ה' וכן מוזכר התיבה "שם" או "שמה" 15 פעמים בפרשה, ונראה שזה נכנס בהגדרת המקום אשר יבחר ה'.

ונראה עומק הענין דיסוד הכניסה לא"י הוא להגיע לקרבת אלקים לעומת הגוים שעובדים ע"ז, ובזה יש נפק"מ בין הגוים עובדי ע"ז ובני ישראל, שהגוים שמים ע"ז בכל המקומות דייקא ותחת כל עץ רענן, כיון דהגוים הם מעלמא דפרודא, וכל גוי נפרד בפנ"ע וכל אחד יש לו ע"ז בפני עצמו לפי צרכיו, וגוי אינו מוכן לטרוח ללכת לשום מקום, לכן הוא רוצה שיהי' הע"ז שלו

אלא דצ"ע דמה דבית נאסר הוא רק כיון דדינו כתלוש, ופשטי' דקרא מורה דעצם המקום בעי' איבוד וכ"מ בתרגום יונתן דחובת האיבוד קאי על עצם המקומות.

וע"פ דרוש י"ל, לדברינו הנ"ל דא"ש דהכתוב בא לרמז ההבדל בין ישראל לעמים, דהרי אצל גוים עבודתם הוא בכל מקום שהוא, והכתוב בא לומר דאנו צריכים לעקור מן השורש כל המושג של "כל המקומות" דצריך שיהי' רק מקום אחד ששמה כולם צריכים לפנות ושם צריכים להתקרב.

על מה קאי לא תעשון כן לה"א

לא תעשון כן לה' אלקיכם: [שם ד']

בפסוקים הקודמים כתוב הציווי לאבד את הע"ז של הגוים, ולנתון ולשבר את המזבחות והמצבות שלהם, ולאבד את שמם, וע"ז כ' לא תעשון כן לה"א, ולא נתבאר להדיא על איזה מן הדברים קאי, וכ' בזה רש"י כמה פירושים ויסודו מדברי הספרי וז"ל הספרי [פיסקא סא] "מנין לנותן אבן אחת מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרות שעובר בלא תעשה תלמוד לומר ונתצתם את מזבחותם ושברתם את מצבותם לא תעשון כן לה' אלהיכם. רבי ישמעאל אומר מנין למוחק אות אחת מן השם שעובר בלא תעשה שנאמר ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה' אלהיכם. רבן גמליאל אומר וכי תעלה על דעתך שישראל נותצים למזבחותיהם חס ושלום אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו מעשיכם הרעים למקדש אבותיכם שיחרב". מ' דיש ג' שיטות: שי' ת"ק דקאי על ניתון ושיבור המזבחות והמצבות לומר דיש איסור לנתון ולשבר אבני קודש, שי' ר"ש דקאי על איבוד השם לומר דיש איסור מחיקת השם, ושי' רשב"ג דלא יתכן שיהודי ינתון מזבח וא"כ ל"ש כלל שהקב"ה יזהיר ע"ז, ובהכרח דקאי על מעשה רוחני דע"י עבירות נחשב שהם הורסים הביהמ"ק.

אולם לשון רש"י "לא תעשון כן" - להקטיר לשמים בכל מקום, כי אם במקום אשר יבחר. דבר אחר ונתצתם את מזבחותם ואבדתם את שמם לא תעשון כן, אזהרה למוחק את השם ולנותן אבן מן המזבח או מן העזרה. אמר רבי ישמעאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבחות, אלא שלא תעשו כמעשיהם, ויגרמו עונותיכם למקדש אבותיכם שיחרב". הפי' הראשון לא מופיע בספרי רק רש"י מפרש ע"פ פשט דזה הקדמה להמשך הפרשה להורות שלישאל יש רק מקום אחד. וכ"פ רשב"ם ואבן עזרא ועוד ראשונים ע"פ פשט. פי' ב' של רש"י הוא צירוף שי' ת"ק ור"ש בספרי, כנר' רש"י ס"ל שאין כאן מח' וכ"כ הרמב"ן גם בביאור ד' הספרי

בסמוך לו ובמקומו, ואצל גוי ל"ש הענין של "שם" ⁷ ולכן אתה מוצא ע"ז בכל מקום ותחת כל עץ רענן, אבל אצל כלל ישראל שיש רק קל אחד, וכולם רוצים להגיע לאותה נקודה בקרבת אלקים, לכן אתה מוצא רק מקום אחד, ותמיד על האדם להשתוקק למקום המסויים הזה וזה תמיד כאילו מרחוק, והאדם מנסה להתקרב יותר ויותר. ועוד מונח בזה, דכדי להגיע לקרבת אלקים זה לא בא בקלות דזה צריך להגיע מתוך עמל ויגיעה דוקא, ולכן הצריכה התורה להביא כל הקרבנות למקום מסויים אשר יבחר ה' ובזה מתקיים לשכנו תדרשו, שהאדם דורש ומבקש קרבת אלקים וע"ז הוא יגיע למקום הנבחר.

וביתר עומק בענין זה, ולמה לא גילה הכתוב מקום המקדש, ולמה בעי' דרישה, ראה לקמן באריכות.

איבוד עצם המקום

אבד תאבדון את המקומות וגו' [שם]

וברש"י את כל המקומות וגו' ומה תאבדון מהם את אלהיהם אשר על ההרים. וביאר המזרחי דכוונת הכתוב לפ"ז הוא אבד תאבדון מן כל המקומות את אלהיהם. והטעם שפירש"י כן, דה"ק לי' דהרי אין המחובר נאסר כדדרשינן בגמ' ע"ז מה. דאלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם, ולכ"פ רש"י דפשוטו של מקרא לא קאי על המקומות.

ובע"ז נא: פריך באמת רע"ק דהרי מקומות לא נאסרו, ולכן דרש דאם אינו ענין למקומות תנהו ענין לכלים שנשתמשו בהם לע"ז ללמדך דמשמשי ע"ז נאסרים. אולם זה רק דרשא ולכך פרש"י פשוטו של מקרא.

אולם פשטי' דקרא מורה צריך לאבד עצם המקומות, ובאור החיים הק' ביאר דקאי על בית, דדעת רב מז: דהמשתחוה לבית נאסר דדינו כתלוש, וכ"מ לשון הרמב"ם בסה"מ עשה קפ"ה שצונו לאבד ע"ז ובתיה כולם בכל מיני איבוד וכו' והוא אמרו יתעלה אבד תאבדון את כל המקומות וגו' הרי שהרמב"ם רצה לפרש פשוטו של מקרא על בית של ע"ז, וכמו שפי' אור החיים הק', אלא דהחילוק הוא דאור החיים הק' פירשו במשתחוה לבית והבית בעצמו הוא ע"ז, ולרמב"ם קאי על בית שמשמש לע"ז וא"כ נכלל בדרשת רע"ק דקרא זה קאי על משמשים.

⁷ אבל פעם א' כתוב בפסוק כאן "אשר עבדו שם הגוים" להורות שחושבים שקרוב להם אבל בעצם הוא רחוק מאד.

מח' הסוגיות דסוגיא דמגילה כו: מוכחת דגרמא אסור. ובספר חסידים אות תתק"י אסר לשים ספרים אצל אוכלין כדי שלא יאכלו העכברים הספרים וכתוב לא תעשון כן לה"א, שלא יגרום אדם שימחוק שם ה', ודימה למש"כ "כל מום לא יהיה בו" ומבואר בבכורות לג: דגם גרמא אסור כך לא יגרום שתמחק הכתיבה שהיא קודש לה', ואולי ס"ל דלהלכה גרמא אסור. אולם בשו"ת חת"ס או"ח סי' ל"ב נקט בפשיטות כגמ' שבת דגרמא במחיקת השם מותר, ועוד הוסיף להתיר גרמא בנתיצת ביהכ"נ דמבואר ברמ"א סו"ס קנ"א בשם המרדכי דגם נתיצת אבן מביהכ"נ אסור דהוי כבית המקדש, לזה כ' דאין חשש לצאת מביהכ"נ אף דע"י יגרמו שיחבר ע"י גוים כיון דגרמא שרי.

האם גרם חורבן ביהמ"ק ע"י עבירות דינו

כגרמא

והנה בדברי רי"ש שהובא ברש"י כתוב וכי תעלה על דעתך וכו' אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיכם למקדש אבותיכם שיחורב, וצ"ע הרי גרמא שרי, וכ"ה השפ"א בליקוטים ולא תי', ואי יש בזה מח' הסוגיות א"ש, וחת"ס שם שהתיר גם גרם נתיצת העיר בזה וכתב "ההיא דרש אגדה הוא ואין למדין מן האגדה" עכ"ל. לשונו מורה כנוסח הרמב"ן שאמר על עיקר דברי רי"ש שהם דברי אגדה.

והגר"א ברזל זצ"ל בעיוני רש"י תמה על עיקר קו' חת"ס דלמה הוי גרמא הרי בעושה עבירה הוי כלוקח פטיש ומחריב ביהמ"ק ואף שאין אנו רואין הפטיש אבל זה מה שקורה באמת, ולא הבנתי קו' כ"כ דהרי גם אחרי שעשו עבירות עדיין לא נחרב ביהמ"ק מיד רק אחרי צירוף הרבה עבירות, ואולי הכוונה על ביהמ"ק למעלה שנחרב מעט מעט ע"י עבירות עד שכבר לא נשאר קדושה בביהמ"ק וקמחא טחינא טחן וכמ"ש בנפש החיים שער א' פרק ד' [הובא לקמן], ובאילת השחר כתב דיש לחלק בין גרמא גשמית לבין גרמא רוחנית, דכשנגרם ברוחניות היזק ע"י מעשיו נחשב הכל על חשבוננו, שהרי במציאות הוא עשה חטא, וכיון שע"י חטאו יצא ההיזק, זה נחשב שהוא עשה ההיזק, משא"כ בגרמא גשמית דאם לא נייחס אליו הרי הוא לא עשה כלום, עכ"ד. וי"ל דכ"ז נכלל בד' חת"ס דאין למדים מן אגדה, דהלכה מתייחס לעולם הגשמי ובזה שייך חילוק בין מעשיו וגרמתו, אבל אגדה מתייחס לחלק הרוחני ובזה ל"ש הבדל בין מעשה לגרמא. ובפרדס יוסף החדש כתב בשם שו"ת חקל יצחק להרה"ק מספינקא זצ"ל [סי' ט"ז] דאי ישראל חוטאין הוי ברי היזקא וחשיב גרמי ואסור ע"ש. והק' עליו משלטי

דרי"ש לא בא לחלוק רק דר"ל דמוחק את השם הוי כנותן אבן מן המזבח, ולפ"ז פי' הכתוב שלא תעשון כן לה"א לנתון את מזבחו ולאבד את שמו, אבל תנו כבוד לשמו ולמזבחו ואל המקום אשר יבחר בו לשום את שמו שם שמה תבנו מזבח להביא לו קרבנות.

ומש"כ רש"י בשם רי"ש הוא אצלינו בספרי בשם רשב"ג. וכ' הרמב"ן דדברי רבי ישמעאל סמך של אגדה הם. אבל הכתוב כדעת רבותינו אזהרה למוחק את השם, ומפורש במסכת מכות כב., והא איכא מוחק את השם דלקי, ואזהרתיה מהכא לא תעשון כן לה' אלהיכם, ויש להוסיף דגם שריפת עצי הקדש מבואר בגמ' שם לאסור ע"פ פסוק זה. ולרמב"ן גם רי"ש מודה לעיקר הדין דכוונת הפסוק למחיקת ה' וניתון המזבח רק שכל דבריו דברי אגדה.

אולם הרא"ם חולק על רמב"ן, ע"פ מה שיש לדקדק דלמה טענת רי"ש דוקא על נתיצת ולא על מחיקת אולם יבואר ע"פ הגי' שלנו בספרי דרי"ש בעצמו הוא שדרשו לענין מחיקת השם, ובא לחלוק על ת"ק דס"ל דקאי על נותן, ובהקדם מה דמדוקדק ברמב"ם נמצות ל"ת סה והל' יסודי התורה ו, ז והלכות בית הבחירה א, יז והסמ"ג ל"ת ג' דיש הבדל בין איסור נתיצת ואיסור מחיקה, דאיסור נתיצת הוא רק דרך השחתה אבל מחיקה הוא הוא גם שלא בדרך השחתה, וע"ז טען רי"ש דא"א שיהי' אזהרה לנותן, דבשלמא למוחק י"ל שלא כיון למחוק דרך השחתה, אלא מפני שנכתב שלא במקומו או שלא בכבודו, מחק אותו, כדי לכתבו במקומו או בכבודו, שהוא לשם שמים ולא לדרך השחתה, אלא הנותן אבן מן המזבח או מן ההיכל, שאינו מוזהר בו אלא כשנותן אותו דרך השחתה בעלמא, איך אפשר שיעלה על הדעת שישראל נותצין למזבחותיהם, אלא על כרחך לומר שלא בא הכתוב להזהיר אלא, שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיכם למקדש אבותיכם ליחורב. וא"כ יש מח' ת"ק ורי"ש האם יש לאו על נתיצת אלא דבכ"ז קי"ל כת"ק כמבואר בגמ' מכות הנ"ל.

האם גרם מחיקה ונתיצת מותר

והנה מבואר בגמ' שבת קכ: לענין מחיקת השם דמדכתוב "לא תעשון" דרשינן עשיי' הוא דאסור הא גרמא שרי, ולכן בהי' כתוב שם על בשרו מותר לו לרחוק, ומה דלרבנן צריך לתת גמי הוא שלא יגלה השם ערום, ומש"כ רש"י יומא פח. [ד"ה לא ירחוק] דטעמא דרבנן משום מחיקת השם הק' עליו תו"י שם מגמ' שבת. אולם הגר"ש לאנדא זצ"ל בנו של הנוב"י [בשו"ת נוב"ת י"ז] בירר דד' רש"י דרק במקום טבילת מצוה מותר, עוד צידד דממה שלא הביאו זה בטור ושו"ע מ' דס"ל דהוי

שעשינו, רק שעלינו לתקן כל ההרס והחורבן בעולמות רוחניים שנעשה ע"י מעשינו, ויתכן שיקבל האדם כפרה וסליחה על עצם המעשים שעשה ויהי נחשב צדיק לענין זה שמצוותיו ועבודתו רצויים לפני הקב"ה וגם ינתן לו הזדמניות להוסיף זכותים ולקבל תוספת כפרה, אבל עצם ההרס והקילקול לא נתקן וזה נכלל במה שיש ד' חילוקי כפרה, ולזה צריך תשובה ותפלה יתירה לבקש מהקב"ה שיעזור לנו להתקן ולהשלים כל דבר על מכונו.

על המציאות של רע וקילקול ל"ש ויתור

ועי' **בנפש החיים שם פיי"ב** במה שאחז"ל ב"ק נ. כל האומר הקדוש ברוך הוא וותרן הוא יותרו חייו, ולכאורה יפלא הלא אפי' אדם איש חסד מתנהג במדת ותרנות אולם יוסבר ע"פ מה שהאריך לפני שהעונשים על העבירות אינו ע"ד העונש ונקימה ח"ו. רק חטאים תרדף רעה שהחטא עצמו הוא עונשו כי מעת הבריא קבע הוא ית"ש כל סדרי הנהגת העולמות שיהיו תלויים כפי התעוררות מעשה האדם הטובים ואם רעים ח"ו. שכל מעשיו ועניניו נרשמים מאליהם כל א' במקורו ושרשו, והוא מוכרח לקבל דינו ע"י אותן כחות הטומאה שהגביר במעשיו, כפי ערך וענין הפגם ובזה ממילא יתוקן הפגם של העולמות ושל נפשו, או ע"י כח התשובה שמגעת עד שורשה העליון עולם התשובה עלמא דחירו ונהירו דכלא ומשם מתאצל ונשפע תוספת קדושה עליונה ואור מבהיק להתם ולכלות כל טומאה ולתקן העולמות כמקדם וביתרון אור חדש מעולם התשובה המופיע עליהם, לזאת אין שייך ותרנות בזה וז"ש באבות וכל מעשיך בספר נכתבים. היינו שמעצמן נכתבים ונרשמים למעלה עכ"ד. הרי שכתב דבעצם כל עבירה יצר איזה מציאות של רע וקילקול בעצם שזה בעצמו מענישו וכ"ז שלא נתקן הפגם והקילקול מוכרח לקבל עונש כדי לכלות ולתקן הקילקול, רק שיש מהלך של תשובה שבזה נתקן גם בלי עונש, ולכ' קשה הרי יש ד' חילוקי כפרה, ובעבר על ל"ת צריך גם יו"כ, וכריתות ומיתות ב"ד צריך יסורין וחילול ה' צריך מיתה, וצ"ל דאין כוונתו לתשובה בעלמא דהרי כ' רבינו יונה דלכל תשובה תמצא סליחה אבל יש הרבה מדרגות עד שיגיע לכפרה גמורה, וכאן התכוון הנפש החיים לתשובה במדרגה גדולה שמתקשר לשורש העליון שיכול להיות גם במקום ד' חילוקי כפרה, וע"ד תשובה מאהבה דד' המנ"ח מצוה שס"ד וחיד"א ועוד שא"צ לד' חילוקי כפרה.

בלימוד תורה כראוי מתקן כל הקילקולים

וזאת יש גם לדעת מש"כ **בנפש החיים בשער ד' פל"ב** אחרי שהביא כל המאמרים בחז"ל דהעוסק בתורה

גבורים פרק ד' מיתות בסנהדרין שכתב להדיא דאפי' גרם מחיקת השם שהוא פסיק רישא שרי, עוד הביא מס' כרם חמד כאן (עמ' רס"ו) שהביא בשם הגאון **מטשעבין זצ"ל** דכאשר ישראל חוטאין לא הוי גרמא לחורבן ביהמ"ק אלא מעשה גמור ולכ' כוונתו כד' אילה"ש הנ"ל.

ע"י עבירות הורס עולמות רוחניים

והנה בפשטות כ"ז הוא ציווי רק בזמן הבית שלא לגרום חורבן בית המקדש, אבל בזמנינו ל"ש רק איסור מחיקת ואיבוד השם או מקדש מעט, אולם י"ל עוד ע"פ מה שהאריך טובא **בנפש החיים** ע"פ זוה"ק ואריז"ל עד כמה אדם מקלקל והורס בעולמות עליונים ע"י כל עבירה שעושה, וז"ל **בשער א' פרק ד'** "וזאת תורת האדם כל איש ישראל אל יאמר בלבו ח"ו. כי מה אני ומה כחי לפעול במעשי השפלים שום ענין בעולם אמנם יבין וידע ויקבע במחשבות לבו שכל פרטי מעשיו ודבוריו ומחשבותיו כל עת ורגע לא אתאבדו ח"ו ומה רבו מעשיו ומאד גדלו ורמו שכל א' עולה כפי שרשה לפעול פעולתה בגבהי מרומים בעולמות וצחצחות האורות העליונים, ובאמת כי האיש החכם ויבן את זאת לאמיתו לבו יחיל בקרבו בחיל ורעדה בשומו על לבו על מעשיו אשר לא טובים ח"ו עד היכן המה מגיעים לקלקל ולהרוס בחטא קל חס ושלום הרבה יותר ממה שהחריב נ"נ וטיטוס, כי הלא נ"נ וטיטוס לא עשו במעשיהם שום פגם וקלקול כלל למעלה כי לא להם חלק ושורש בעולמות העליונים שיהו יכולים לנגוע שם כלל במעשיהם רק שבחטאינו נתמעט ותש כביכול כח גבורה של מעלה את מקדש ה' טמאו כביכול המקדש העליון ועי"כ היה להם כח לנ"נ וטיטוס להחריב המקדש של מטה המכוון נגד המקדש של מעלה כמו שארז"ל (איכה רבתי) קמחא טחינא טחינת הרי כי עונותינו החריבו נוה מעלה עולמות עליונים הקדושים. והמה החריבו רק נוה מטה עי"ש עוד. א"כ י"ל דבא הכתוב לומר בכל עבודתינו בעוה"ז דחוץ ממה שאנו מוזהרים לא לעבור על ציווי ה' צריכים אנו לקחת בחשבון דכל עבירה הורס ומקלקל בעולמות עליונים. ועי' לקמן בשם שפ"א שפי' חלק לשכנו תדרשו גם לזמן הזה שע"י ההשתוקקות אנו בונים ביהמ"ק, ולדברינו גם חלק לא תעשון כן קאי לזמן הזה.

בחדשי אלול ותשרי צריך לתקן ולבנות

ההרס והחורבן

וכ"ז הוא הקדמה לחדשי אלול ותשרי שאנו באים לתקן מעשינו, שצריך לקחת בחשבון דלא סגי במה שנשפר את מעשינו ונבקש מחילה ונתחרט על עצם המעשים

העלמת מקום המקדש ושיהי' ע"פ נביא

כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלקיכם וגו' לשכנו תדרשו ובאת שמה: [שם ה']

הנה בפרשה זו האריכה התורה 16 פעמים בקריאת השם לבית המקדש בסתמיות "המקום אשר יבחר ה'" והעלימה התורה מקום המצאו עוד כתוב כאן בקרא לשכנו תדרשו ובאת שמה.

והנה איתא בספרי דהמקום אשר יבחר ה' צריך שיהי' ע"פ נביא והלשון הוא "דרוש ע"פ נביא", וביאר המלבי"ם שהנביא הוא שיאמר היכן הוא המקום אשר בחר ה'. וביאר הגר"ז במכתביו ע' פ"א דמלבד דיש דין על ביהמ"ק דטעון קדושת מקום, צריך שיהא המקום אשר יבחר ה' ובחירת מקום חל ע"י נביא דוקא. ובספר חבצלת השרון הביא מהש"ך בדרשותיו לפסח שביאר ע"פ תוס' ע"ז מה. ורמב"ן מו. בשם ירושלמי שהק' איך בנו בית המקדש על הר, הרי בכ"מ הר ה' שם ע"ז ומחובר נאסר לגבוה, ומשני שע"פ נביא ה', וא"כ א"ש דלזה גופא ה' צריך נביא, כדי לדעת שמקום זה לא נעבד ולא נאסר להיות ראוי למקום המקדש.

עוד מבואר בספרי יכול ימתין עד שיאמר לך נביא ת"ל לשכנו תדרשו ובאת שמה, דרוש ומצא ואח"כ יאמר לך נביא, וכן אתה מוצא בדוד שנא' זכר ה' לדוד את כל ענותו וגו' אם אתן שנת לעיני וגו' עד אמצא מקום לה' וגו', וביאר המלבי"ם שלא יגלה ה' את סודו לנביאים להודיעם מקום הנבחר רק אם ישתדלו בזה וידרשו אחרי, ואז יערה עליהם רוח ממרומים אחרי ההכנה הראוי'.

המצוה לדרוש אחרי מקום המקדש

הנה מבואר מכאן מצוה מחודשת, שצריך לדרוש ולחקור אחר המקום אשר יבחר ה', ובחבצלת השרון הביא מרמב"ן פ' קרח [ט"ז כ"א] דמבואר שגם אחרי שמצאו המקום ע"י דוד, ה' תביעה על כלל ישראל בהתאחר בנין בית הבחירה שהי' הארון הולך מאהל לאהל ואין השבטים מתעוררים לאמר נדרוש את ה' ונבנה בית לשמו כענין שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה, וגם אחרי שנבנה בית המקדש כתב הרמב"ן כאן בהא דלשכנו תדרשו שכשיבואו מארץ מרחקים ישאלו אנה דרך השם, ותאמרו איש אל רעהו לכו ונעלה אל הר ה', הרי להדיא מדברי הרמב"ן דמצות הדרישה לעולם לא מתבטלת, וגם כשבית המקדש קיים יש חיוב על חקירת מקום המקדש.

מתכפרין עוונותיו ביאר דהטעם בזה כיון ששורשה העליון של התוה"ק היא מעל כל העולמות כולם. והענין הוא כמו שביאר לעיל [בשער א' פ"כ] טעם מאמר ז"ל שכל העונה אמן יש"ר בכל כחו מוחלין לו על כל עוונותיו [שם] ביאר הטעם כי עיקר כוונת זה השבח הוא שיתאצל ויושפע תוספת ברכה ושפעת אור עליון לכל הד' עולמות אבי"ע וזהו יהא שמי' רבה מברך היינו שיתאצל ברכה ותוספת קדושה ממנו ית"ש עד לעלם הוא עולם האצילות ומשם גם לעלמי הם ב' עולמות בריאה יצירה עלמיה הוא עולם העשיה והם שורש הד' דרגין של האדם שרש הנשמה ונר"ן וכשמכוון האדם בקדושת מחשבתו באמירת זה השבח לעורר ולהשפיע על ידו תוספת קדושה וברכה על שרש נשמתו ומשם על נשמתו ורוחו ונפשו גורם בזה להתם ולכלה כל עון וחטא אשר חטא באיזה בחינה מאלו הג' והיו כלא היו וזה עיקר ענין תשובה אמיתית כן הענין שע"י עסק התורה כראוי הוא מעורר שרשה העליון להאציל ולהשפיע שפעת אור עליון וקדושה על העולמות כולם ורשפיה רשפי אש שלהבת נורא לגרש ולכלות כל הטומאות והזוהמות שגרם במעשיו בכל העולמות להתקדש ולהאיר עוד בקדושה העליונה להתקשר יחד א' בחבירו וכל הפגמים מתמלאים וכל הקלקולים נתקנים וכל ההריסות מתבנים, והשמחה וחדותא יתירתא ואור העליון מתרבה בכל העולמות, וגם כי ידוע שכל דבר אינו נתקן אלא בשרשו העליון, וכל א' מישראל שורש העליון של נשמתו הוא מאות א' מהתורה הקדושה, לכן כל פגמי הנפש החוטאת נתקנים ונמתקים בשרשם בתוה"ק ע"י העסק בה כראוי, וכמש"ה תורת ה' תמימה משיבת נפש, שאף אם כבר נכרתה הנפש משורשה ח"ו ותורד פלאים בעמקי מצולות הרע ח"ו, התוה"ק שעוסק בא היא מקימה ומוציאה ממסגרים ומשיבה אותה להתקשר כבתחילה וביתרון אור התוה"ק... לכן תקנו הראשונים ז"ל נוסח הוידוי עפ"י סדר הכ"ב אותיות כדי לעורר שרש העליון של נפשו אשר היא מקושרת ונאחזת בתוה"ק לטהרה ולקדשה" עכ"ל נפש החיים.

הרי דעיקר מה שמתקן כל הקילקולים הוא דוקא אם מצליח להוריד אור משורש העליון, וזה נעשה ע"י לימוד תורה כראוי, והרי כבר כ' רבינו יונה שער ד' ט"ז דע"י יגיעה ועמל בתורה מתכפר גם על חילול ה', וחיד"א כמ"פ והובא בבני יששכר תשרי מאמר ד' אות י"ד דבלימוד תורה לשמה א"צ לד' חילוקי כפרה, ובכ"ז בונה ומתקן שוב כל העולמות שהחריבן ע"י עוונותיו. וכ"ז מעבודת אלול ותשרי לחזור ולבנות מה שקלקלנו בעוונותינו.

ביאור ענין הדרישה למקום המקדש

ויבואר הדבר לדברי השפ"א שהביא דברי הספרי הנ"ל, ופי' דמה שכ' אשר יבחר ולא גילה להם המקום מיד רק שיהי' בכח דרישת בני"י, כי א"י וביהמ"ק תלוי בעבודת בני"י ולכן בעי' דרישה, וכמו שכ' באברהם אבינו לך לך ולא גילה לו המקום מיד, כמו כן פרטות מקום המקדש היו צריכין בני"י לדרוש, ומקודם כתיב אבד תאבדון לנקות כל הפסולת ואח"כ לשכנו תדרשו, והנה במקדש כ' מנוחה ונחלה דכמו דיש בשבת מנוחה שהיא הקדושה המתגלה בזמן ומתעברין מיני' כל חשכות הזמן לכן נקרא מנוחה, כמו כן בעולם יש מקום ביהמ"ק שהוא מנוחה שסט"א אין לו שליטה שם, וכן בנפשות רוח"ק נקרא מנוחה וכו' והאדם צריך לדרוש לאותן המקומות והזמנים והנפשות שהקדושה מתגלה בהם וזהו לשכנו תדרשו, ובאמת כ"ז המצוה שייך בכל אדם שצריכין מקודם לעקור מנפשו כל הסט"א, ואח"כ לשכנו תדרשו, מכ"ש בכלל ישראל לדרוש ולהתחנן להקב"ה שיחזיר לנו הנבואה ורוה"ק ישראל בינינו כימי קדם. [תרמ"ח]

עוד כתב במה שכ' רש"י אבד תאבדון וכו' לא תעשון כן דקאי על שלא יגרמו בעונות שיחרב ביהמ"ק, ופי' כי ע"י ביהמ"ק היו בני"י בשורש האחדות כי כן צריכין בני"י להיות כ"ג אחד ביהמ"ק אחד, ולכך ע"י שעברו והקריבו הבמות נתפרד האחדות ונהרס החיבור וחרב ביהמ"ק, וכמו כן ע"י שנאת חנם נתפרד האחדות של הנפשות ונחרב הבית, והכל ענין אחד כי זה בכלל לשכנו תדרשו ע"י התכללות באחדות וכיון שע"י שנאת חנם נחרב כ"ש שע"י אהבת חנם יהי' נבנה בעז"ה ושבת מוכן לזה, כמ"ש החי' הרי"ם במש"כ כי לא באתם עד אתה אל המנוחה כו' הנחלה וש"ק זו מנוחה ונחלה כי ביהמ"ק וא"י הביא אחדות לבני"י ולכן מקודם שלא הי' להם זה האחדות הבמות מותרין. [תרמ"א]

הדרישה בזמן הזה הוא בנין המקדש

עוד פי' דלשכנו תדרשו הוא גם לזמן הזה דכמו שע"י מעשינו אנו גורמים ח"ו לחורבן כמש"א חז"ל על לא תעשון כן, ה"נ ע"י מעש"ט שדורשין השראת השכינה הוי בכלל מצות בנין ביהמ"ק ואבותינו הראשונים מרוב התשוקה שהי' להם זכו להמשיך השכינה למטה, מכש"כ עתה אשר כבר הוציאו הראשונים זאת מכח אל הפועל בנקל לנו לעורר הראשונות בכח התשוקה. [תרמ"ד]

המבואר מדברי השפ"א, שכל מקום או זמן שמתגלה שם הקדושה צריך שיבוא מכח בני"י, וזה בא מכח דרישה והשתוקקות דוקא, ואבותינו המשיכו השכינה למטה

ובאמת גם בזמן הגלות יש חובת דרישה כמבואר בגמ' סוכה מ"ב. ציון היא דורש אין לה מכלל דבעי דרישה.

טעם העלמת מקום המקדש

וצ"ב למה באמת עשה ה' ככה להעלים מקום המקדש ולא ביאר מיד איפה יהי' המקום, וברבינו בחיי פי' דזה פשוט דכלל ישראל ידעו מעלתו דהר המוריי כי ידעו מעלתו בקבלה ובוודאי ידעוהו מן האבות, ומה שסתם הכתוב ולא אמר בפירוש שהוא הר המוריי המפורסם לכל פי' בג' אופנים:

א: בשם הרמב"ם בס' המורה דאילו ידעו האומות כי שם התפלה מקובלת והקרבת שם לרצון, ירצו כל אומה ואומה להחזיק בה ותרבה המריבה בין הגוים.

ב: כי הכנענים יושבי הארץ אילו היו יודעין כי ישראל עתידין לירש את ארצם ולירש את ארצם ולעבוד את הקב"ה באותו מקום היו משחיתים אותו כל מה שהם יכולים, והגה"ק מסאטמר זי"ע [בדברי יואל נשא קעד.] הוסיף לבאר דהגם דפשוט דברי הרמב"ם הוא על הגוים מ"מ יציבא האי מילתא שהרמב"ם כיוון תמיד ברוחב דעתו לדרך האמת, וא"כ י"ל דנתכוון לכוונות הרע והסט"א דמחמת גודל קדושת המקום היו עלולים מאד להתגבר ולקלקל המקום ח"ו ולכן העלימוהו התורה.

ג: כי היו השבטים מריבים זה את זה, כל אחד הי' מבקש המקום שיהי' בנחלתו כמו שהי' מחלוקת בענין הכהונה, ואע"פ שהי' ישראל יודעין מעלתו שלהר המוריי לא היו יודעין אם זהו המקום נבחר ה'.

עוד אמר הגה"ק מסאטמר זי"ע [בדברי יואל הושע"ר תקט.] דלכן העלימו הכתוב, והבחירה צ"ל ע"פ נביא דוקא, ללמדך כי אין הדבר מסור ביד בני אדם שיקחו מעצמם, ורק ביד השי"ת לבחור בו ולתת אותו למי אשר יחפוץ ורק אז יהי' קדושת השכינה שורה עליו, וכן בית שני הי' ע"פ נביאים כמבואר זבחים סב. וגם בבית השלישי יהי' כן, ולכן אם הי' כתוב להדיא מקום המקדש הי' מקום לטעות שאפשר לקחת המקום מעצמו בלי ציווי ה'.

אולם באמת זה רק מיישב במה שהעלימו הכתוב, אבל אי"ז מיישב למה הוצרך הכתוב שיהי' דרישה וחקירה ע"ז דהרי הקב"ה הי' יכול לגלותו לנביא בצנעא בלי שיפרסמו בקרא.

האריכו ימים בבבל, וכ' שם מהרש"א [נח"א ד"ה הנוגעים בנחלה] והגר"א בקול אליהו [עקב אות ק"ז], דכיון שעתידין בתי כנסיות שיקבעו בארץ ישראל, א"כ אדמת בתי כנסיות שבחו"ל יש לו דין אדמת א"י, וצ"ב וכי בשביל שעתידין להיות בא"י יהי נחשב כעת אדמת א"י, ולהנ"ל א"ש דהטעם שיקבע בא"י הוא גופא כיון שכבר כעת יש לו קדושת א"י. ועוד יותר הראני אאמו"ר שליט"א מש"כ בברכת שמואל [פרשת בלק] עפ"י זוהר דה' נטל מעפר בית המקדש וזרע בחוץ לארץ, וכל בתי הכנסיות ובתי המדרשות יש בהם ד' אמות מעפר בית המקדש, וא"כ א"ש דבתי הכנסיות הם ממש על האדמה שיש בהם עפר ארץ ישראל, וזה"פ בתהלים [קכ"ב א] שמחתי באומרים לי בית ה' נלך, כי אז הוא כאילו רגלינו עומדות בשעריך ירושלים. עוד סיפר אאמו"ר שליט"א מה שהי' רגיל בפי דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל דבחורבן ביהמ"ק נטל הקב"ה מאבני המקדש ופיזרם בכל קצוות תבל, וכל מקום שהגיעו שם אבנים נעשה מקום תורה, ובעיר התורה גייסטהעד נפל אבן גדולה מאד ולכן זה נהי' מקום תורה גדול.

המעלה בעליי' לא"י ממקום רחוק

עוד הראה מו"ח שליט"א מש"כ בסוף ספר הכוזרי [נאמר ה' אות כה] בענין גודל מעלת עליי' לא"י ממקום רחוק גם בזמנינו, דמסופר שם שהחליט החבר להפרד מארץ הכוזר ללכת לא"י, ויחר למלך כוזר על פרידתו ודבר עמו על זה, ויאמר לו: מה תבקש היום בירושלים ובארץ כנען, והשכינה נעדרת מהם, והקורבה אל האלהים מושגת בכל מקום בלב הטהור והכוסף החזק, ולמה תכניס עצמך בסכנות המדברות והימים והאומות המתחלפות. וענה לו החבר, השכינה הנראית עין בעין היא אשר נעדרה, כי איננה נגלית כי אם לנביא או להמון נרצה במקום המיוחד, והיא אשר אנחנו מצפים לה, באמרו: [ישעיהו נ"ב ח'] כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון, ובאמרנו בתפלתנו ותחזינה עינינו בשובך לציון. אך השכינה הנסתרת הרוחנית היא עם כל ישראל אזורי ועם כל בעל דת האמתית, וך המעשים, טהור הלב, נפשו ברה לאלהי ישראל. וארץ כנען מיוחדת לאלהי ישראל, והמעשים לא ישלמו כי אם בה, והרבה ממצות יש בטלות ממי שאינו דר בארץ ישראל, והלב והנפש אינם טהורים וזכים כי אם במקום שיודעים בו שהוא מיוחד לאלהים, ואילו היה זה בדמיון ובמשל, כל שכן שהוא אמת כאשר קדם באורו. ותתעורר התשוקה אליו ותטהר הנפש בו, כל שכן מי שהולך אליו ממקום רחוק, וכל שכן למי שקדמו לו עונות, והוא מבקש כפרת האלהים, ואי אפשר לו בקרבנות אשר היו קבועים לכל עון ועון מזדון ושגגה, ויסמוך על מה שאמרו רבותינו: גלות מכפרת עון,

ע"י הדרישה וההשתוקקות, ומה שעלינו לעשות הוא רק לעורר שוב אותה הדרישה, עוד בחינה מבואר מדבריו דע"י הדרישה נעשה התכללות כל כלל ישראל בכלל האחדות, דכולם משתוקקים לאותה מקום, וע"י שנאת חנם ל"ש התכללות ואחדות ושוב ל"ש ביהמ"ק כלל וממילא נעשה חורבן.

ולפ"ז א"ש למה לא גילה הקב"ה מקום המקדש, וצריך שיתגלה ע"י דרישה והשתוקקות דוקא ובעי' דוקא ע"י נביא דהנביא הוא זה שיכול לגלות אם הגיע דרישת ישראל לידי אותה דרגה שכבר אפשר לבנות ביהמ"ק. וא"ש דנקרא בפרשה "המקום אשר יבחר ה'" דעל האדם למצוא אותו ולכן כתוב "שם" או "שמה" בלשון שזה "מרחוק" כיון שהכל בא ע"י השתוקקות ויגיעה וכנ"ל.

המקום אשר יבחר ה' גם בחו"ל

ודבר נפלא הראני מו"ח הג"ר אליהו אליעזר קויפמן שליט"א⁸ בספר החיים [לאחי מהר"ל ספר גאולה וישועה פרק א'] דלכן לא נזכר ירושלים בתורה רק בסתמא "המקום אשר יבחר ה'" כיון דגם בדר בחו"ל ומצפה תמיד לישועת הגאולה ועינו ולבו שם כל הימים מעלה עליו הכתוב כאילו דר בתוכו כענין שאנו מחזירים פנינו למזרח א"י ומכוונים לבינו נגד ירושלים שנחשב כאילו עומדים בו, ועליו לא נאמר הדר בחו"ל נעשה כמי שאין לו אלוה וכאילו עובד ע"ז, דכל מקום מוקטר ומוגש לשמי והכל בכלל המקום אשר יבחר ה'. ועי' ח' חת"ס גיטין מד. דבמוכר עבדו לחו"ל נחשב כאילו הפקיעו מכל המצוות שבתורה דכל הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוה, ואפי' קריאת שמע שקורא בחו"ל איננו כקורא בא"י כי גרשוהו מהסתפח בנחלת ה' וזהו מוסר גדול, אך מ"מ לא אמרו כן אלא בעבד כנעני, אבל גדולי ישראל ת"ח עוסקי תורה עליהם נאמר בכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה ואהיה להם שם מקדש זה בית רבנו שבבבל.

ובזה יש לנו ביאור חדש במה דאיתא בגמ' מגילה כט. דעתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל, דכיון דביהמ"ד וביהכ"נ עוסקים בתורה, וכן שם ע"י התפלות נמצאים כסדר במצב של שאיפה והשתוקקות לירושלים, אז ממילא יש למקום זה קדושת א"י וממילא הם שייכים לא"י. ואכן במה דאיתא בברכות ח. אמרו ל' לר' יוחנן: איכא סבי בבבל, תמה ואמר וכו' על האדמה כתיב וכו', כיון דאמרי ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו ע"כ והקשו המפרשים דהרי סו"ס כתיב בפסוק על האדמה, ואיך

⁸ כשזכה לבקר כאן בא"י אב תשפ"ד.

הדגשת ריחוק המקום וריבוי הדרך

בפרשת ראה

ובזה יוסבר למה הודגש כאן בפרשה לענין כשר תאווה "כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשום שמו שם" [לקמן יב כא] ולענין מעשר שני "וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו כי ירחק ממך המקום וגו' [י"ד כ"ד] דא"י סתם מקרה, שכיון שיש רק מקום מקדש אחד ממילא יוצא שהדרך רחוק, רק שזהו חלק מעצם חפצא דמקדש שמהווה ריבוי דרך וריחוק מקום, דאם לא הי' מציאות זה הי' חסר בעיקר מקום המקדש. וזהו כל עיקר ענין מצות עליי' לרגל דמבואר בריטב"א סוכה כה. [ד"ה ובלכתך] דא"י בגדר הכשר מצוה גרידא רק זה חלק מעצם המצוה, דע"י ההליכה ברגל למקום המקדש קונים התקרבות להקב"ה, ומוסבר בזה ד' המדרש המובא ברבינו בחיי פ' משפטים [שמות כג יד] עה"פ שלש פעמים שלש רגלים ולהלן הוא אומר [ישעי' כ"ז] תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים, אזהרה לישראל שלא יעלו אלא ברגליהם וכן הכתוב אומר מה יפו פעמך בנעלים בת נדיב"ה הרי דהי' ענין מסויים ללכת ברגלים דוקא.⁹

ובמש"כ בפ' כי תשא "כי אוריש גוים מפניך והרחבתי את גבולך ולא יחמד איש את ארצך בעלתך לראות את פני ה' אלקיך שלש פעמים בשנה" [שמות לד כד] כ' בש"ך עה"ת שם דאם תתאווה אתה לעלות יהיה לך שכר פסיעות, זהו בעלותך, בעלתך כתיב, לשון עליו ומעלה, דבעלותך לראות שלוש פעמים, אפילו שהם זמנים תכופים לא יקשה עליך אלא אדרבה כל מה שיהיה רחוק יותר תתאווה לעלות ויהיה לך שכר פסיעות.

מקום שיותר רחוק בירושלים שווה יותר

עוד יש להביא חידוש גדול של מרן החת"ס [תורת משה בפ' מסעי במדבר לד יט וחי' ב"ב קכב. ובספר הזכרון על פ' עקב]¹⁰ בהא דאמר' בב"ב קכב. דא"י נתחלק לכספים לענין קרובה ורחוקה וביאר רשב"ם [ד"ה לקרובה ורחוקה] דמי שעולה לו גורלו בקרוב לירושלים¹¹ מעלה מעות למי שעלה גורלו ברחוק מירושלים שהרחוק גרוע הוא מפני שני דברים אחד מפני שרחוק מבית המקדש ואחד מפני שקרוב הוא לארץ העמים ויש לו לדאג מהן, אולם החת"ס פ"י להיפך דהא קי"ל כריו"ח דשכר פסיעות עדיף [מג"א סי' צ' סקכ"ב] וא"כ רחוק הי' זכות יותר

כל שכן אם יהיה הגלות למקום רצוי. אבל הסכנה בים וביבשה אינה נכנסת באמרו: [דברים ו' ט"ז] לא תנסו את ה' אלהיכם, רק אם הוא מסכן עצמו כי להרויח יותר כסף, אבל אם הוא מסכן עצמו כדי שיהי' לו כפרת עוונות, אז מותר לו להכנס בסכנה, אחרי שהתבונן להודות על כל הטובות שעשה לו ה', ויכנס בסכנה, ואם יצילנו אלהיו ישבח ויודה, ואם ימיתו בעוונותיו ירצה ויודה, ויאמין כי התכפר לו במיתתו רב עוונותיו. ורואה אני זה יותר עצה טובה מאשר יסכנו נפשם במלחמות בעבור שיזכרו בגבורה, או בעבור שיקחו שכר גדול, ושיותר קלה היא הסכנה הזאת מאשר יכנסו במלחמת הרשות כדי לקבל שכר על המלחמה.

אמר לו הכוזרי: דלמה את הרוצה להוסיף עבדות וחובות במה שתעלה לא"י ותתחייב ביותר מצוות? ענה לו החבר אני מבקש החירות מעבדות הרבים, אשר אני מבקש רצונם ואיננו משיגו, ואפילו אם אשתדל בו כל ימי חיי, ואילו הייתי משיגו לא היה מועיל לי, ר"ל עבדות בני אדם ובקשת רצונם. ואבקש עבדות אחר, יושג רצונו בטורח מעט, והוא מועיל בעולם הזה ובבא, והוא רצון האלהים, ועבודתו הוא החירות האמתית, וההשפלה לו הוא הכבוד על האמת. שאל לו הכוזרי דהרי העיקר הוא הלב וההשתוקקות ורחמנא לבא בעי ולמה לך לעלות לא"י בפועל, ענה לו החבר דברך כלל לא מהני כוונה והשתוקקות לבד בלי מעשה בפועל, חוץ באופן שא"א לו לעשות המעשה, וכענין שאנו מתודים ואומרים ומפני חטאינו גלינו מארצנו, והתעוררות הנפשית של בני אדם לאהבת המקום הקדוש ההוא זה גופא תמהר ותחיש הגשמת התקוה המיוחדת וכ"כ בתהילים [קב יד טו] "אֲתָהּ תִּקְוָה תִּרְחַם צִיּוֹן פִּי עֵת לְחֻנָּה פִּי כָּא מוֹעֵד: פִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבֹנֶיהָ וְאֶת עֲפָרָהּ יִחְנְנוּ:" כלומר ירושלים תבנה כשישתוקק עם ישראל אלי' בשיא התשוקה והכיסופים עד שיבואו ויחוננו את אבני' ועפרה אבל מה שאפשר לעשות צריך לעשות בפועל ולכן אני עולה לא"י. עכ"ד החבר בס' הכוזרי.

ובזה יבואר ההבדל בין עובדי ע"ז שיש להם ריבוי מקומות וכלל ישראל שיש להם רק מקום אחד, כיון דלגוי אין מה לחפש ולדרוש, וגם אם יש לו איזה כח מסויים של ע"ז, אין שום סבה שירצה לטרוח וללכת למקום רחוק להשיגו, ולכן הם מוודאים שיהי' להם הע"ז שלהם הכי קרוב לביתם כדי שבכל פעם שצריכים איזה דבר יוכלו לפנות להם מיד, אבל אצל בן ישראל עיקר הקרבה להקב"ה בא רק ע"י רוב עמל ויגיעה וכפי גודל היגיעה והחיפוש כך דרגת קרבתו להקב"ה ולכן יש רק מקום אחד.

⁹ ע"י בשו"ת מהר"ן חיות סי' ד' שלא ידע איפה מדרש זה.

¹⁰ שמעתי מהגרמ"י רייזמן שליט"א.

¹¹ לכ' ר"ל שילה דמתחלה הי' שם מקרוב הקרבת הקרבנות.

מהאחרונים שרצו לתרץ דכיון דאצל ריו"ח זה היה בית המדרש והרי קיי"ל (ברכות ח. וכו"פ בשו"ע סי' צ' י"ח) דבית המדרש קבוע קדוש יותר מביהכ"נ ומצוה להתפלל בו יותר מביהכ"נ, ובכה"ג לא נאמר הא דא"מ עה"מ כיון דיוכל לעשות המצוה ביתר הידור, והק' ע"ז מרן הגריש"א דהרי בב"מ אמרי' ריו"ח לשיטתי' בענין שכר פסיעות, ומה ראי' דאולי הכא שאני דיש מעלה של ביהמ"ד, עוד תירץ החיד"א בפתח עינים כאן, עפמ"ש ב"תרוה"ד [סי' ל"ה] דיש לדחות קידוש לבנה למוצ"ש כיון שאז המצוה יותר מהודרת, והק' ע"ז הגריש"א מגמ' מפורשת במנחות סד: לגבי העומר שהיו מביאים אותו מהסמוך לירושלים ולא ממרחק, וטעם ב' דא"מ עה"מ ולמה לא ילך למרחק יותר מצד שכר פסיעות, וכבר עמד בזה החיד"א בפתח עינים מנחות שם ותי' דבעומר השדה הקרוב יפסיד מלעשות בו מצוה אבל כאן הביהכ"נ הקרוב בקדושתו קיימא, והגריש"א דאפשר דמעשה דאלמנה מיירי שלא הגיע עדיין זמן תפלה ואין כאן מצוה מוכנת לפנינו ול"ש א"מ עה"מ.

אולם באמת הי' אפשר' בהקדם ד' המהר"ל נתיב העבודה פ"ה ש"כ דליכא דין שכר פסיעות בכל מצוה כגון סוכה רחוקה לעומת סוכה קרובה דדוקא בביהכ"נ שהקב"ה נמצא שם, כמו שאחז"ל מגילה כ"ט. כי בית הכנסת הוא מקדש מעט, ולכך השי"ת מצוי בבית הכנסת, ולפיכך כאשר הולך לבית הכנסת, הוא נמשך אל השי"ת להיות לו דביקות בו ית'. וידוע כי המתנועע [הולך] אל דבר, הוא דביקות גמור עם המתנועע יותר וזהו דביקות וחיבור גמור. ולכן אמר שהקב"ה מונה פסיעתך, כי אף פסיעה אחת יותר רחוק, הקדוש ברוך הוא מונה, כי הכל הוא לפי התנועה יש לו דביקות בו יתב', כי אם הולך מרחוק, הרי זה מורה דביקות גמור בו ית' לכך הולך מרחוק עכ"ל.¹³

ונמצא דשאני הליכה לביהכ"נ מכל שאר המצוות, דכל עיקר הליכה לבית הכנסת הוא ביסודה התקרבות להקב"ה, וזה דמיא למשנ"ת לעיל בבית המקדש, ובזה חידשה האלמנה דה"ה בבית המקדש מעט דכפי גודל היגיעה בהליכה לביהכ"נ מתגדל ומתעצם עצם חפצא דמצוה, ואי"ז בגדר הידור ויופי נוסף רק זה חלק מעצם מצות תפלה בבית הכנסת, וכוונתה בשכר פסיעות לא הי' בגדר קבלת שכר בעוה"ב, רק שזה ההתקרבות להקב"ה שמתרבה מאד בהליכה לביהמ"ד, ולכן ס"ל לריו"ח דאי"ז ברכה שיהי' לו ביהכ"נ סמוך לביתו דיחסר לו במדת התקרבותו להקב"ה, ויש לצרף זה

דאיכא שכר פסיעות לילך למקדש.¹² ובזה פי' מה שאמר דוד [תהלים קכ"ב א'] שמחתי באומרים לי שהגורל יצא לי שבית ה' נלך, דאיכא שכר פסיעות, אבל השתא עומדות רגלינו בשערי ירושלים, ואין כאן שכר פסיעות. ובמש"כ רשב"ם דיש לו לדאג מלהיות קרוב לארץ עמים כ' חת"ס דזה נוגע למי שסובר כחלק ראשון של הרשב"ם שאינו מחשיב שכר פסיעות אז יש לו לפחד משונא אבל אם יש מרגיש שזה זכיי' בשבילו לגור רחוק כדי שיהי' לו שכר פסיעות עליו נאמר ההבטחה מש"כ ולא יחמוד איש את ארצו, וא"כ פירושו של רשב"ם נוגע למי שאינו מחשיב שכר פסיעות, ויוצא לפ"ז דהי' מאנשי ירושלים שהיו צריכים לפצות אנשי צפת וכן להיפך, ואם איש ירושלים שלא החשיב שכר פסיעות פגש באיש צפת שמחשיב שכר פסיעות א"צ לשלם זל"ז כלל, אבל אם איש ירושלים ג"כ מחשיב שכר פסיעות, אז צריך האיש של צפת לפצות את איש ירושלים. ובזה פי' מש"כ מפ' מסעי שם דבכולם כ' "נשיא" ולא ביהודה שמעון ובנימין כיון שחלקם הי' סמוך למקום המקדש ולא הי' לו שכר פסיעות א"כ לא הרגיש כ"כ נשיאות ורוממות.

[ובתשובותיו אור"ח סימן כט, כשהביא ד' רשב"ם כ' דהגם דא"ל להיפוך מרשב"ם שהרחוק מבהמ"ק יעלה דמים להקרוב מפני שיש לו שכר פסיעות, אבל עכ"פ בהיפוך נמי לא מ"ט יעלה בדמים להרחוק מירושלים הלא יש לזה שכר פסיעות בעלותו לרגל, ודוחק לומר דרשב"ם פי' כן לרב דלית לי' שכר פסיעות ולר' יוחנן יתפרש קורבא ורוחקא לענין קרובה לספר הגוים, ולכ"פ שם באופ"א]

ביאור מעלת שכר פסיעות

ובזה יבואר מעלת שכר פסיעות, המבואר בסוטה כב. דילפי' קיבול שכר מאלמנה, שהי' לה בית הכנסת בשכנותה ואעפ"כ היתה באה לביהמ"ד דריו"ח ולשאלת ריו"ח למה לא הלכה לביהמ"ד הקרוב וענתה כיון שיש לה שכר פסיעות וברש"י [ד"ה וקיבול שכן] כתב דזה לימוד כללי שיטריח אדם עצמו במצוה לקבל שכר יותר, ובב"מ קז. לא רצה ריו"ח לפרש "ברוך אתה בעיר" - שיהא ביתך סמוך לבית הכנסת, דס"ל דאי"ז ברכה דלשיטתי' אזיל מה ששמע מאלמנה דיש שכר פסיעות.

וצ"ע וכי יש לו לאדם לעשות מצוות ע"מ לקבל פרס, וי"א דהכוונה שיש לאדם לכוון שהקב"ה יוכל לתת לו שכר, עוד הביא מרן הגריש"א זצ"ל בהערות לסוטה בשם אחרונים ובשם אבי אביו ר"מ אראנער זצ"ל שהק' הרי יש כלל דאין מעבירין על המצוות ואין עברה על ביהכ"נ אחד כדי להתפלל בביהמ"ד המרוחק טפי, ויש

¹³ מסופר על הגה"צ ר' ידע'לע הורבין מד"ק קוב זצ"ל שיום יום במשך עשרות בשנים, הי' חוזר על דברי מהר"ל אלו בהליכתו לבית הכנסת.

¹² ובס' עזרא מבואר דהי' צריך לפצות מי שהי' מסכים לגור בירושלים, ולד' חת"ס א"ש דהפסיד שכר פסיעות.

מעלת ריבוי הפסיעות בעבודת ה'

ונביא בזה דברים נפלאים ממה ששמעתי מפי מו"ר הגרמ"י רייזמן שליט"א בענין זה:

"הנה בספר שמואל מסופר שארון הברית הי' מתחלה בקרית יערים והביאו דוד לירושלים וטעה לשים הארון על עגלה חדשה וכשעוזא רצה לסייעו חרה בו אף ה' ויכהו על השל, וכשראה דוד שיש חרון אף, שמו לארון בבית עובד אדום הגיתי ואחרי שהתענה דוד לדעת מה הי' החסרון, החליט להעלותו שוב לירושלים בצורה הראוי', וכתב "וַיְהִי כִּי צָעְדוּ נִשְׂאֵי אֲרוֹן ה' שֵׁשֶׁה צָעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא" [שמואל ב פ"ו פ"ג] עוד כתוב "וַיִּזְבַּחוּ שְׂבָעָה פָּרִים וְשְׂבָעָה אֵילִים" [דה"י א פט"ו פכ"ן] ואיתא במדרש [במדבר רבה פ"ד סימן כן] מח' תנאים כמה קרבנות הקריב, ח"א על כל צעידה וצעידה שור ומריא ובסוף שבעה פרים ושבעה אילים, וחד אמר על כל צעידה וצעידה שבעה פרים ושבעה אילים ובסוף שור ומריא, רבנן אמרי מקרא חד פרוש לחבירו על כל ז' פסיעות ז' פרים וז' אילים, רב פפא בר שמואל אמר על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא על כל ו' פסיעות ז' פרים וז' אילים א"ל ר' חסדא א"כ מלאת את כל ארץ ישראל במות אלא על כל ו' פסיעות שור ומריא על כל שש סדרים של שש שש פסיעות ז' פרים וז' אילים, ובהמשך מסופר גודל השמחה שהי' לדוד אז והי' מבזה עצמו לכרכר בכל עוז לפני ה' וחז"ל מפליגים בזה, וצ"ע מה המשמעות במה שהקריב כ"כ הרבה קרבנות על כל פסיעה.

וביאר בספר רימזא דחכמתא ע"פ במדבר להג"ר שמואל לייב זאק"ש זצ"ל [מתלמידי ח"י הרי"ם] דכיון דדוד רצה כ"כ שהארון כבר יגע למקומו אז עדיף שיגיע לשם הכי מהר שיכול, ולכן שמו על עגלה דע"ז יגיע מהר, אבל ע"י שמת עוזא הבין דאין עיקר רצון ה' ההגעה רק ההליכה וההתאמצות להגיע לשם, ולכן החליט לעשות עסק גדול בעצם ההליכה להביא הארון והקריב קרבנות על כל פסיעה ופסיעה להורות דעיקר רצון ה' הוא התנועות והפעולות שהאדם עושה כדי להגיע לתכלית, והקרבנות הי' כעין קרבן תודה על שזכה לעשות עוד איזה פסיעה לרצון ה', וזה לימוד כללי לעבודת ה' שעיקר מה שהקב"ה רוצה הוא הפעולות הקטנות שמביאים אותו לעבודת ה', ולדוגמא בלימוד תורה שלא נכבד כלל מה שנכנס למוחו כה"ת כולה בלי יגיעה כלל, דהוי כחמור נושא ספרים וצנא מלא ספרא, דעיקר הכבוד זה לריבוי הפסיעות שעשה כדי להגיע להיות ת"ח.

מש"כ בש"ך עה"ת פ' כי תשא [נשמות לג ז] דהטעם שלקח משה את אהלו חוץ למחנה כדי לזכות כלל ישראל בשכר פסיעות, ולהנ"ל הי' זה דוקא בזה שהיציאה למשה הי' ביטוי של ביקוש הקב"ה כמש"כ שם "והי' כל מבקש ה' יצא אל מחוץ למחנה" א"כ עצם ההתאמצות ללכת לשם כבר קירב אותו להקב"ה. ויתכן דעיקר קיבול שכר פסיעות הוא אם בשעת ההליכה הוא משתוקק מתי אבוא ואראה פני אלקים או אומר שמחתי באומרים לי בית ה' נלך, דאז הוא מתקרב גם במחשבתו להקב"ה, אבל אם חושב בדברים אחרים הו"ל כהכשר מצוה גרידא.¹⁴

ומ"ש רש"י דזה לימוד כללי לכל המצוות, היינו ענין היגיעה והעמל, דכל המצוה מקרבת להקב"ה, והקרבה תלוי כפי מדת הטירחא דזה מהווה פסיעות גדולות בנפש וזה גופא מקרב אותו להקב"ה.¹⁵

ועי' רבינו בחיי ר"פ עקב בהא דאחז"ל והי' עקב להזהר במצוות שאדם דש בעקביו, "ועוד יכלול עון עקבי יסובני, שבא להזהיר על אותן מצות שהוא חייב לפסוע בהן והן פסיעות של מצוה, כגון ללכת אל בית הכנסת ולבית המדרש, ולבקר את החולים, וללוות את המתים, ולנחם אבלים, כל אלו מצות של פסיעות ושכרן גדול, וכבר אמרו רז"ל ברכות ו: שאפילו בשבת מותר לו לרוץ לבית הכנסת, שנאמר: [הושע י"א ין] "אחרי ה' ילכו כאריה ישאג", ואם אינו מקיים מצות של פסיעות, אותו עון יסובהו ליום הדין, זהו "עון עקבי יסובני".

¹⁴ עי' בשו"ת תורה לשמה סי' מ' דלכן אין לעשיר לנסוע עם מרכבה לבית כנסת ומדמה הליכה לביהכ"נ לעלי" לרגל דיש קפידא בהליכה גם ע"פ סוד להמשך ענין רגלים, ובשו"ת ציץ אליעזר חלק יב סימן יז הביא כ"ז לענין לנסוע עם רכב לביהכ"נ דמפסיד שכר פסיעות ע"ש באריכות.

¹⁵ עי' בראשית רבה פ' לך לך [פרשה מב סימן ח] דעוג קיבל שכר פסיעות על מה שהלך להגיד לאברהם כי נשבה אחיו. ובס' דף על הדף סוטה שם הביא מפלא יועץ [ערך הכנה וערך הליכה] דמבואר דיש שכר פסיעות בכל מצוה וכ' בשם רבינו אברהם הלוי ז"ל, שהיה מרבה בפסיעות לקנות ולהכין צרכי שבת אחד אחד, כי יש שכר פסיעות, עכ"ל.

עוד הביא בשם מרן הגר"ק זצ"ל דגם בשאר מצוות יש שכר פסיעות, אבל יש לו עון ביטול תורה, ויתכן דגם בביהכ"נ יש להתחשב בביטול תורה, והגמ' איירי רק דומיא דאלמנה שהיתה אשה דל"ש ביטול תורה, או באיש שבלא"ה אינו לומד, או אם בלא"ה מהרהר בדרך בד"ת, אבל בלא"ה א"צ להקפיד על שכר פסיעות. וכ"כ בשדי חמד [כללים מערכת האליף סי' קפ"ט] בשם ספר לב חיים. ולנתבאר לקמן דיש שכר פסיעות במובן הרוחני. ולדברינו בפנים ע"פ מהר"ל י"ל דעיקר קיבול השכר אם חושב על הזכ"י הגדולה שיש לו שעוד מעט יזכה ליכנס לבית ה' ולא בחושב בלימוד. והגרמ"י רייזמן שליט"א אמר דהגר"ק קיים ענין שכר פסיעות בעצם הלימוד שלו להגיע להיות ת"ח מופלג בפסיעות בעמל ויגיעה. עוד כ' שם מספר הלכות קטנות [ח"א סי' רכ"ג] איתא: ששואל למה לא נבראו כנפים לאדם, ובסנהדרין צב: אמרו שלעתיד לבא הקדוש ברוך הוא עושה כנפים לצדיקים. ומשיב כדי שלא יהא קל לדבר עבירה, ושיהי' לו שכר פסיעות, ובעוד שהולך לחטא רגליו יעכבוהו, ויחזור יצור צעדי אונן, ותשליכהו עצתו, גם בדרך כשהסכל הולך עכ"ל.

בעבודת ה'. וכן בענין להרחיק נדוד ללמוד תורה מבואר בשו"ת חת"ס חו"מ סי' ט' ד"מנהג אבותינו ורבותינו הקדמונים שהרחיקו נדוד מביתם, להרחיק עצמם מגעגועי אבותם ומדאגת אשה ובנים. ואפי' רבינו הקדוש, אשר כל ישראל השכימו לפתחו, ושכיחי מתיבתא גבי' טפי' עי"ש באריכות וזה לא רק מצד שיפריעו אותו בבית רק עצם זה שמרחיק נדוד נותן לו סייעתא דשמיא להתעלות בלימוד. [ומה שהחת"ס החזיק אצלו הכת"ס לפי שידע שיצטרך להיות במקומו בהיותו עדיין צעיר [כבן כ"ה] ורצה שישמש אותו בהנהגה] וכ"כ אור החיים הק' ר"פ בחקותי בפי' השביעי דיש מעלה בעצם ההליכה לתורה. ועי' מנחות ז. דאבימי מסכתא איתעקרא ליה, ואתא קמיה דרב חסדא לאדכורי גמריה. ופריך לישלח ליה וליתי לגביה, ומשני "סבר הכי מסייעא מילתא טפי" ופי' הג"ר אהרן קוטלר זצ"ל דאין הכוונה לפסיעות גשמיות, רק זה פסיעות רוחניות דזה עמל גדול לנפש שיצטרך להכניע עצמו לתלמידו ובפרט דמבואר שם לעיל דאמר רב חסדא, קולפי טאבי [-הרבה הכאות] בלעי מאבימי עלה דהא שמעתא בא להכריז וכו' א"כ הי' יכול ר' אבהו לחשוש שר' חסדא יחשוב שלכן נענש ששכח תלמודו וצריך לו, ואעפ"כ לא הי' איכפ"ל וזה יגיעה גדולה לנפש.

עוד מקום ששייך שכר פסיעות באופן שמרגיש שנדחה מכותלי ביהמ"ד ואעפ"כ מתאמץ ליכנס וכן מצינו בהלל הזקן שלא נתן לו השומר ליכנס ואעפ"כ התאמץ לשמוע ד"ת שנאמר בפנים וע"ז קיבל שכר פסיעות, ומבואר בסדר הדורות דאז עסקו שמעי' ואבטליון בסוגיא דפסח דוחה שבת, ואז שמע הלל דפסח דוחה שבת, ובזכות זה עלה לגדולה בפסחים ריש אלו דברים שבני בתירה לא ידעו והוא ידע, ויש להוסיף עוד דאיתא מבעש"ט דבמתפלל שמו"ע נכנס בהיכל המלך, ודנים אותו אם ראוי לכך ואם אינו ראוי מגרשים אותו, והסימן לזה אם נופלות לו מחשבות זרות כיון דמקום שמחשבתו של אדם שם הוא, והנה האריז"ל אמר בשעתו שאפשר לרכז מחשבה לכל היותר ג' שעות, ובעש"ט אמר בשעתו רק חצי שעה, ומאריז"ל עד הבעש"ט עבר כמעט 200 שנה, וזה אע"פ שצורת החיים לא הי' שונה כ"כ, אבל בזמנינו אחרי 250 שנה, ונתוסף כל עניני טכנולוגיא שגורם שכל דקה יש איזה שינוי או רעש, א"כ לא יוכל להחזיק מחשבתו יותר מכמה רגעים ולפ"ז במתחיל שמו"ע הוא נדחה כסדר מהיכל המלך, וא"כ אולי יחשוב שהקב"ה לא רוצה אותו, אבל זה לא נכון שהקב"ה סיבב כ"ז לא כדי שישאר בחוץ, רק כדי לראות מה יעשה, האם ינסה ליכנס שוב, והמחשבות זרות הם כמו השומר הפתח דרבן גמליאל שאמר הרה"ק מקוצק זי"ע דהי' לראות

ובמאור עינים בליקוטים כתב דה"ה מי שהוא בנש"ק הו"ל כמו שנולד על ההר ואין לו היגיעה להגיע למעלה גדולה אז אי"ז כ"כ מעלה אא"כ יהי' לו מעתה הר חדש לעלות, וכן להיפך מי שלא נולד על ההר כמו הגה"ק מסטרליסק זי"ע שאמר שאילו הי' אביו הולך למקוה הי' לו יותר קל בעבודת ה' וא"כ הי' לו ריבוי פסיעות בעבודת ה', וזה נוגע לכל אדם בכלליות דפעמים מתעורר בבוקר ומרגיש קרוב בלב לביהכ"נ ויש לו חשק עצום, ואז נקרא שאין לו הרבה פסיעות, אבל כשמתעורר בלי חשק יש לו לדעת שהקב"ה העמידו במצב של ריחוק מקום בריבוי פסיעות, ויש לו להודות להקב"ה ע"ז, ולהביא קרבן על כל פסיעה ופסיעה, והעונש שלא להחשיב את זה הוא כענין חרון אף על עוזה, ולכן החשיבו חז"ל כ"כ מעשה זה של דוד, שהי' מכרכר כל עוז לפני ה' שזה לעשות פסיעות רבות בעבודת ה'. ופי' במאור עינים שם מש"כ איכה ישבה בדד וגו' היתה כאלמנה שגם בהיותו בדד ומרוחק מהקב"ה מ"מ היתה כאותה אלמנה של ריו"ח שהחשיבה כל פסיעה ופסיעה לביהמ"ד, ה"נ עצם זה שמרוחק מהקב"ה גורם שיהי' לו יותר פסיעות להקב"ה.

ובזמנינו שאנו בעקבתא דמשיחא אנו במצב של עקב מחוסר הרגשה, ובכן אנו צריכים לעשות הרבה פסיעות עד שנתחבר לדעת שבראש, ויש לנו להעריך ולהחשיב הפסיעות האלו.

והנה בתוי"ט [מידות פ"ב מ"ג] בשם ראבי"ה דהסורג בבית המקדש היה מקיף לכל הצדדין, וא"כ הגם שהיו י"ג שערים שדרכם הי' אפשר ליכנס לביהמ"ק מ"מ הסורג הי' מעכב שלא יוכל ליכנס רק דרך שער המזרח, עד שבאו היונים ופרצו י"ג פרצות כנגד י"ג שערים, כדי שיוכלו ליכנס בכל צד לעזרה בהרוחה עד ששוב חזרו בית חשמונאי וגדרו ואז תיקנו י"ג השתחוואות נגד י"ג פרצות. ויל"פ דכוונת היונים היה לעשות עבודת ה' קל יותר ולזה באו חשמונאים לסתום פרצות אלו להורות שריבוי הפסיעות וההתאמצות עדיף, ולזה גם תיקנו השתחוואות נגד פרצות אלו להורות שהוא מודה להקב"ה ע"ז שלא יכול להגיע לבית המקדש בקלות.

ובמכתב מאליהו ח"ג יש לו אריכות בענין עמל התורה וביאר למה הראו ליעקב אבינו מראה של סולם ולא של מעלית, להורות שא"א להגיע השמימה אא"כ ע"י שעולה במדרגות, והגה"צ רבי יעקב גלינסקי זצ"ל המליץ שבדור הבא יהי' שעון שבת ערוך בבית המדרש שכשיגיע בואי בשלום יסתובב כל הביהמ"ד ממזרח למערב כדי לחסוך מן הציבור את ההתאמצות להסתובב, דהיצה"ר רוצה לנשל אותנו מכל פעולה של התאמצות

לאו הבא מכלל עשה לומר בפנים אין בחוץ לא אבל עדיין לא שמענו שיהי' מצוה לאכול בפנים דאולי זה רק רשות. וגם עיקר הלאו לא חלה רק אחרי שכבר נכנס לירושלים וקלטתו מחיצה כמבואר במכות יט: והק' שם בתוס' דכיון דמותר לאכול קודם שנכנס לפנים מן החומה למה הוזקק לעולם לפדות מע"ש. ותי' המנ"ח דמ"מ יש עשה דכתיב "וצרת הכסף" ומ"מ להיות מ"ע לאכול בירושלים לא שמענו וכן מבואר בדברי הרמב"ם והחינוך דלא מנו במנין המצות דמ"ע לאכול בירושלים רק הלאו. עי"ש באריכות.

והנה אם נבוא לדון בשיעור איסור אכילת מעשר שני חוץ לירושלים כ' המנ"ח דבפשטות לאו הזה הוא ככל מאכ"א שבתורה שחייב מלקות רק על כזית וחצי שיעור אסור מה"ת, ולכל הענינים לענין שלא כד"א ולענין בין השניים ובין החניכים כמבואר ברמב"ם פט"ז מהלכות מאכ"א הוא כלל לכל מאכלות אסורות וא"כ ה"ה כאן. אלא דיש לדון דאה"נ שאינו עובר על הלאו מ"מ כיון דיש עשה וצרת הכסף וכו' א"כ עובר בלאו הבא מכלל עשה ואולי גם בכל שהוא עובר.

והנה יש ג' לאוין נפרדין על דגן תירוש ויצהר וכנ"ל בכריתות ד. ונמנה בחינוך מצוה תמ"ב תמ"ג תמ"ד ובודגן ויצהר כ' שהשיעור הוא בכזית ואף שבתירוש שהוא היין השיעור ברביעית ככל שיעור שתי' מ"מ בשמן השיעור בכזית לפי מה ששמע מרבו הטעם דלאכילה הוא עומד לכל בני אדם, ואם ידענו כי מקצת מן הישמעאלים ישתוהו בטלה דעתם אצל כל בני אדם.

*האיסורים הנכללים בקרא דלא תוכל לאכול וגו'

עוד מבואר בפסוק לא תוכל וגו' האיסור לאכול בכור תמים חוץ לירושלים ונמנה בחינוך מצוה תמ"ה וכו' שם שנכלל בלאו זה גם האיסור לזר לאכול מבכור בכל מקום. והשיעור בזה בפשטות הוא כזית כמו בכל האיסורים.

בפסוקים הנ"ל מבואר ג"כ שלא לאכול מבשר חטאת ואשם ואפילו הכהנים חוץ לקלעים, וכן קק"ל חוץ לחומה וכמבואר בספרי כאן ובמכות יז. שכל האוכל דבר חוץ למקום אכילתו לא תוכל לאכול בשעריך קרינא ביה, ושיעורם בכזית.

עוד שתי איסורים נכללים כאן שנמנה בחינוך מצוה תמ"ז ומצוה תמ"ח, והיא האיסור לאכול שום דבר מבשר העולה וגם אחר זריקה ממש"כ נדריך אשר תדור ודרשינן זה העולה, וכן יש איסור לאכול בשר קדשים קלים כמו תודה ושלמים לפני זריקה, ובשניהם האיסור

האם ימצא עצה ליכנס לחוץ דזה סימן שתוכו כבדו, וזה כל עיקר העבודה שלנו בזמן עקבתא דמשיחא, להרבות פסיעות לנסות שוב ושוב להיכל המלך, ונמצא דדור שלנו עושים הרבה יותר פסיעות מדורות הקודמים.

ע"כ חלק מדברי הגרמ"י רייזמן שליט"א.

*לשונות אכילה בפרשת ראה אי שיעורו בכזית

ואכלתם שם לפני ה' וגו' לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך וכל נדריך אשר תזר ונדבתך ותרומת ידך: [שם ח י"ז - י"ח]

כבר הזכרנו לעיל דעניני אכילה כתוב כאן בפרשה 40 פעמים, עי' לעיל מש"כ בזה, והנה בעלמא יש לנו כלל שאין אכילה בפחות מכזית [תו"כ אמור ו במדבר רבה י ט ועי' ברכות מט:] [ודעת ר"ש מכות יז. שכל שהוא למלקות ולא אמרו כזית אלא לענין קרבן ורבנן מודו בבריה כגון אוכל נמלה שלמה, וכן לענין שבועה אם פירש שבועה שלא אוכל כל שהוא, או בהקדש ששיעור אכילתו למעול בו הוא בפרוטה - שבועות כא: ועי' משנה למלך פ"א מחור"מ ה"ז ופ"ד משבועות ה"א שהביא ש' הרא"ם דעיקר משמעות אכילה הוא בכ"ש רק שיש הלכה דבעי' כזית ופי' מל"מ דדבריו רק לריו"ח דחצי שיעור אסור מה"ת ועי"ש מה שהק' עליו] וננסה לעבור ברוב המקומות בפ' ראה שכ' בו לשון אכילה האם נשאר כלל זה.

ומתחלה נתמקד בפסוקים והבאתם שמה וגו' ואכלתם וגו' לא תוכל לאכול בשעריך וגו' שכלולים בו הרבה איסורי אכילה.

*שיעור איסור אכילת מעשר שני חוץ לחומה

ונקדים בהחיות לאכול מעשר שני בירושלים והאיסור לאכלו חוץ לירושלים הנה כ' כאן והבאתם שמה וגו' ואת מעשרתכם וגו' ואכלתם שם וגו' הרי זה לכ' מ"ע לאכלו בירושלים, ולקמן בפסוק י"ז כתוב לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך וגו' כי אם לפני ה' א תאכלנו במקום אשר יבחר וגו' מבואר כאן הלאו של אכילת מע"ש חוץ לירושלים ושוב כ' פסוק י"ח כי אם לפני ה' א תאכלנו וגו' הרי כאן מצות עשה לכ', וכן בפרשת עשר תעשר וכו' [לקמן יד כב] ואכלת לפני וכו' מעשר דגנך.

אלא שהעיר המנחת חינוך מצוה תמ"ב שבגמ' כריתות ד: אמרינן דאכל מעשר שני דגן תירוש ויצהר לוקה שלש וכו' ומתחלה דייק כן מיתורא דכבר כ' ואכלת לפני ה' אלקיך וכו' ל"ל דכתב לא תוכל וכו' אבל הגמ' דחה זה דמפסוק ואכלתם הו"א דעובר רק עשה קמ"ל לא תוכל, הרי שהגמ' הבינה שהעשה היא איסור עשה היינו

הוא בכזית כמפורש ברמב"ם פ"א ממעה"ק ה"א וה"ד. ובשניהם הוא עובר ג"כ בלאו דכליל תהי' לא תאכל [ויקרא ו' ט"ז] כל שבכליל עובר בלאו על אכילתו [מכות יח.] וכמבואר ברמב"ם שם ה"ג וגם בזה השיעור הוא בכזית שאכילה כתיב ב'.

*מקור אזהרת מעילה מקרא דלא תוכל לאכול וגו'

והנה באיסור מעילה מבואר בפסחים לג. דנחלקו רבי ורבנן אי הזיד במעילה במיתה או באזהרה ולדעת רבי דבמיתה יליף לה חטא חטא מתרומה, ולרבנן נתמעט מיתה ממש"כ ומתו בו ולא במעילה, ומבואר שם דלרבי דיליף מתרומה לא מתחייב רק בכזית כמו תרומה, אבל לרבנן שיעור מעילה בשו"פ, [ועי' משנה למלך פ"ד ממעילה ה"ט דאם אסר איזה דבר באכילה ואכל ממנו שו"פ והוא פחות מכזית לכו"ע ליכא מעילה דהרי הזכיר בדבריו אכילה שאינו רק בכזית] ולא נתבאר מנ"ל לרבנן אזהרה, ורש"י ותוס' שם וראב"ד פ"א ממעילה ה"ג נקטו דגם רבנן מודו לרבי בגז"ש חטא חטא עכ"פ לענין אזהרה, והק' בתוס' שם ד"ה אף דא"כ גם לרבנן יהי' השיעור כזית ותי' רבינו פרץ דכיון דלא ילפי גז"ש לענין מיתה ה"נ לענין כזית עי"ש ברש"ש, אולם דעת הרמב"ם בסה"מ ל"ת קמ"ו ובפ"א ממעילה ה"ג והחינוך כאן מצוה תמ"ז דלרבנן לא ילפי' כלל מתרומה ועיקר אזהרת מעילה נלמד ממש"כ כאן לא תוכל לאכול בשעריך וגו' ונדרך אשר תדור שלמדנו מזה איסור לאכול מבשר העולה כיון שכולו לשם וא"כ בכלל זה נכלל איסור מעילה בכל סוגי הקדשים בין קדשי מזבח בין קדשי בה"ב אם נהנה מהן בשו"פ כיון שהוא לה' לבדו.

והק' מל"מ דאי ילפי' לה ממש"כ לא תוכל לאכול וגו' מנ"ל איסור הנאה וכן מנ"ל שיעורו שו"פ והלא סתם אכילה בכזית, ותי' דבאמת קרא דכליל תהי' בא לאסור באכילה כל שהוא כליל למזבח כגון ובזה השיעור בכזית, ואיסור אכילת בשר כל הקדשים לפני זריקה נלמד מקרא דלא תוכל ממש"כ ונדבתיך, וא"כ מש"כ ונדרך אשר תדור מיותר ונתקבל שזה גילוי לאזהרה על פרשת מעילה של פ' ויקרא והגם דבגמ' מוקי לה על עולה לחוד אי"ז קושיא כיון דעיקר פרשת מעילה בתורה כ' לענין עולה, וכיון שפסוק זה הוא אזהרה על מעילה וכבר ידענו שמעילה לא תלוי בכזית רק בשו"פ שהרי לא כ' שם אכילה ונתקבל שהשיעור הוא שו"פ א"כ גם האזהרה שנכתב בשבילה תלוי רק בשו"פ.

ולפ"ז באוכל מבשר העולה אפי' אחר זריקה, וכן מחטאות הנשרפות וכן מאימורי ק"ק או מאימורי קק"ל לאחר זריקה או מבשר ק"ק קודם זריקה ויש באכילתן כזית ושוה אותו כזית פרוטה לוקה שתיים אחת משום

הלאו המיוחד בכל אחד ששיעורו בכזית ואחת משום הלאו של מעילה שהוא כולל לכל דבר שהוא חייב במעילה ולוקה על המזיד ושיעורו בשו"פ, אבל אם אכל אחד מכל אלו והיה בו כזית ולא היה בו שוה פרוטה אינו לוקה כי אם על הלאו המיוחד בכל אחד מהם אבל אינו לוקה על הלאו של מעילה הכולל כיון שאין בו שו"פ וכן אם היה בו שו"פ ולא היה בו כזית אינו לוקה על הלאו הכולל של מעילה כי אם על הלאו הפרטי שמחייב אותו בכזית ואם אין בו כזית וגם אין בהנאתו שו"פ אינו לוקה כלל, וכן אם נהנה ולא אכל אף שיש בהנאתו בכזית אינו לוקה על לאו הפרטי כי אם על הלאו הכולל אם היה בהנאתו שוה פרוטה, ובדברים שאין בהם מעילה וכגון אימורי קק"ל לפני זריקה שנתמעטו ממש"כ מקדשי ה' ל"ש מלקות רק באוכל מהם כזית, אבל בנהנה מהם או באוכל אך לא היה כזית אף שההנאה היתה שוה פרוטה ליכא מלקות כלל. אלא שנשאר בצ"ע דלפ"ז דלאו של ונדרך הוא כולו שייך למעילה למה הביאו גם בהלכות מעשה הקרבנות דלא הו"ל להביאו רק בהלכות מעילה כי שם ביתו.

ובמנ"ח מצוה תמ"ז סק"א הביא דברי המל"מ וכתב דלפ"ז בין שמתנסך בשיתין ל"ש לאו דכליל תהי' ורק לאו דמעילה וא"כ ל"ש שיעור כזית רק שו"פ וא"כ צ"ע במש"כ הרמב"ם בפ"א ממעה"ק ה"ב שיין מצטרף לכזית חלבה ובשרה וסלתה ושמנה של העולה, והרי ל"ש לאו דכליל לענין יין רק מעילה וא"כ השיעור הוא פרוטה ולא כזית. ובאמת בלא"ה סדר הדברים ברמב"ם שם צ"ע שכתב בה"א כל האוכל כזית מבשר העולה בין לפני זריקה בין לאחר זריקה לוקה ממש"כ לא תוכל לאכול וגו' מפי השמועה למדו שזו אזהרה לאוכל מבשר העולה והחלב של עולה ובשרה והסלת והיין והשמן של נסכי' חמשתן מצטרפין לכזית, וכן האוכל כזית מכל האימורין בין לפני זריקה בין לאחר זריקה בין כהן בין ישראל לוקה, שהאימורין כליל למזבח ככל העולה והרי נאמר במנחת כהנים כליל תהיה לא תאכל כל שהוא כליל למזבח אכילתו בלא תעשה ולוקין עליו בכזית, וכן האוכל כזית מבשר חטאות הנשרפות לוקה שנאמר וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לא תאכל באש תשרף. ע"כ דברי הרמב"ם. הרי להדיא דגם בקרא דלא תוכל שהקדים בתחלה השיעור הוא בכזית, ובעיני אברהם כ' באמת מכח קושיא זו דגם במעילה באכילה השיעור הוא בכזית גם אם אין בו שו"פ שזהו שיעור הנאת הגוף באכילה ודלא כמשנה למלך.¹⁶ אולם עדיין

¹⁶ רצ"ע מגמ' מפורשת שברעות כא: דפריך למה שאמרו רבנן שלא מצינו שיהי' חיוב אכילה בפחות מכזית ופריך הרי הקדש ומשני בפרוטה היינו שעכ"פ יש שיעור שו"פ, הרי מבואר דגם באכילת הקדש

והאיסור הוא רק על מעשה הגזיזה, צ"ל דמשמעות לשון תזבח הוא על מעשה הזביחה ולכן נתמעט גיזה על מעשה הגזיזה, אבל ואכלת בשר קאי על עצם הבשר ולזה נתמעט אכילת החלב גופא.

ובדעת רגמ"ה כ' בהערות הגריש"א תמורה שם דצ"ל דס"ל דתלוי בב' לשונות בגמ' דלמאן דדריש "אין לך בהן היתר אלא משעת זביחה ואילך" משמע דהכל נאסר ואף הגיזות והחלב עצמם, משא"כ למ"ד הראשון שפיר י"ל דדריש תזבח ולא מעשה גיזה וה"ה בשר ולא מעשה החליבה כמוש"כ ר' גרשום, והסוגיא דבכורות ו': י"ל דאזלא כמ"ד השני בסוגיין אולם צ"ע דלשון רגמ"ה לא משמע כן.

והנה במעילה יב: מבואר דחלב קדשי מזבח וביצי תורין לא נהנין ולא מועלין ובפשטות זה רק איסור דרבנן והק' שם תוס' דמ"ש מכל חלב פסוה"מ דאסור מה"ת ותי' דאה"נ שזה אסור מה"ת אבל אין להם מעילה מדאינו קדשי ה', וא"כ צ"ל דביצי תורין הוא רק דרבנן וחלב מוקדשין הוא דאורייתא.¹⁷ ובהערות הגריש"א שם ר"ל דאולי רק אחרי שנעשה פסוה"מ נתחדש איסור חלב דאורייתא. אולם באמת בחי' הגרי"ז תמורה כב: הביא לשון הרמב"ם פ"א ממעילה ה"ט אחרי שהביא כל איסורי גיזה ועבודה בקדשים "בהמת הקדש שנפל בה מום וניפדית כמו שביארנו אינה מותרת בגיזה ועבודה והרי היא באיסורה עד שתשחט נשחטה אחר פדיונה הותרה באכילה" ולא כ' כלל איסור חלב, ומבואר דשחיטה בפסוה"מ היא המתרת ומפקעת דיני קודש שבה ועד שחיטה אכתי באיסורה קיימא, ולכן א"צ להביא איסור חלב דהרי כ"ז שלא נשחט לא הותרה כלל ע"י פדיון ורק איסור מעילה פקע, וכתב דזה תלוי בב' לשונות בתמורה שם דלל"ק הפדיה היא המפקעת קדושתה ושוב לית בה מתיר אחר ורק דאיתרבי מקרא דיש עוד דיני קודש עלה מהני דרשות דתזבח ולא גיזה

צ"ע דמשמע שזה מסויים לבשר העולה ול"ש כלל למעילה. עוד צ"ע למה לא כ' בתחלה באוכל מבשר העולה בכל גווני חייב על כליל תהי' שכ' אח"כ בה"ג. ועי' באבן האזל מש"כ בזה.

עוד נלמד ממש"כ לא תוכל וגו' שכהן שאכל בכורים חוץ לירושלים אחרי שכבר נכנס לפנים מן החומה לוקה ממש"כ ותרומת ידך והם הבכורים וכן אם אכלן הכהן בירושלים לפני ההנחה בעזרה לוקה כאילו אכלן בחוץ, ונמנה בחינוך מצוה תמ"ט וכ"פ הרמב"ם פ"ג מביכורים ה"ג ושיעור האיסור בכזית ופחות מכזית אסור מדין חצי שיעור. [דרך אמונה שם סק"ה ע"פ ירושלמי].

*שיעור איסור חלב פסולי המוקדשין

כתוב לקמן בפסוק ט"ו "רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר כברכת ה"א אשר נתן לך בכל שעריך הטמא והטהור יאכלנו כצבי וכאיל" ואמרו חז"ל דקאי על פסולי המוקדשין לאחר פדיון ומש"כ תזבח ואכלת בשר פירש"י "אין לך בהם היתר גיזה וחלב, אלא אכילה על ידי זביחה" ובאמת יש בזה שני לשונות בתמורה לא. לשון א' "תזבח ולא גיזה ואכלת ולא לכלביך בשר ולא חלב מכאן שאין פודים את הקדשים להאכילן לכלבים" לשון ב' "איכא דאמרי תזבח ואכלת אין לך בהן היתר אלא משעת זביחה ואילך [לפוקי חלב וגיזה דהנאה דמחיים היא] קסבר פודין את הקדשים להאכילן לכלבים".

והנה בפשטות כל החילוק בין שני הלשונות הוא לענין כלבים, דללשון א' יש מיעוט לכלבים וללשון ב' חסר המיעוט לכלבים, אבל לענין חלב וגיזה שניהם שוים דאסור, והנה בעיקר ביאור איסור גיזה וחלב נחלקו ראשונים דדעת רגמ"ה שם דנאמר בזה איסור גיזה ועבודה שנא' גם בבכור, והיינו גיזה הוא איסור על מעשה הגיזה, וחלב הוא איסור על מעשה החליבה מדין עבודה, ומש"כ בלשון ב' אין לך בהן היתר וכו' היינו שנשאר איסור גיזה ועבודה כל הקדשים ולא כ' כאן כלל איסור מחודש על החלב, אבל תוס' בכורות כה: ומעילה יב: הוכיחו מבכורות ו: דבבשר ולא חלב כתוב איסור על עצם החלב דהוכיח "מדגלי רחמנא דבפסולי המוקדשין תזבח ולא גיזה בשר ולא חלב הא דחולין שרי" הרי מפורש דנאמר איסור על עצם החלב, הגם דבגיזה מפורש בגמ' בכורות כה: דעצם הגיזה מותר

¹⁷ ומו"ח הגר"א אליהו אליעזר קיפמן שליט"א העיר דלמה לא נאסר מדין יוצא וכדאיתא בחולין ככ: דבהקדש יש דין יוצא שו"ר שכ"כ בקרן אורה מעילה שם שא"צ לכל מה שכ' התוס' ובלא"ה בעי' לדין יוצא להבין למה בקדשי בה"ב החלב נאסר גם מה שלא הי' בשעת ההקדש ול"ש לומר שדעתו הי' ע"ז, ומזה העיר מו"ח שליט"א במש"כ בספר מעיל יוסף להגר"א יוסף טסלר שליט"א על מעילה בשם רבו הגרי"ד סולובייצקי זצ"ל שד' הגמ' חולין בהכרח קאי רק על קדשי מזבח דבקדשי בה"ב א"צ לדין יוצא דבלא"ה הוי ממון הקדש, והלא יתכן בחלב שיצא אחרי שכבר הוקדש אלא שזה תלוי במח' רמב"ן ותוס' אי מה שנקנה להקדש ע"י חצר ממילא שייך מעילה אי בעי' קדושת פה וא"כ ה"נ בחלב שבא ממילא אח"כ יתכן שתלוי בזה, שו"ר בחזו"א מעשרות סי' ז' שהעיר ל"ל יוצא בהקדש תיפול"ל דהוי ממון הקדש, ותי' לרמב"ם דמקור אזהרת מעילה מלא תוכל לאכול וגו' י"ל דמלקות של מעילה הוא דוקא באכילה, וכל נהנה הוא רק איסור דאורייתא מעצם פרשת מעילה, ולזה בעי' לדין יוצא להתחייב גם מלקות.

א"צ כזית, וכ"ה פשטות בגמ' פסחים לב: דלרבנן חיבו מעילה בפרוטה בפחות מכזית בכל גווני, ובאמת הגמ' שם בשבועות בלא"ה צ"ע מה שייכא איסור מעילה לכל איסורי אכילה, דמעילה הוא מדין גזילה ולכן שיעורו בפרוטה, אולם באמת לרמב"ם דאזהרתו מקרא דלא תוכל לאכול וגו' א"ש שהרי כתוב בלשון אכילה ולס"ד שיהי' בו שיעור כזית ככל לשון אכילה, וכמו כל הנדון באחרונים באיסורי הנאה שכוללים בל' אכילה אי שיעורו בכזית.

ביה עשה אלא קאי באיסור לאו הראשון. ויל"ע כיון דכתיב וזבחת ואכלת האם נימא דכל עיקר חובת שחיטה הוא רק בבא לאכול כזית, והנה אם בא לתקן לאו דנבילה ואמה"ח פשוט שבפחות מכזית חובת שחיטה הוא רק מדין ח"ש, אבל אי יש מצוה מיוחדת של שחיטה אולי נאמר גם בכל שהוא או נימא כיון שכתוב לשון אכילה הוא רק בכזית.

ומצאתי בפמ"ג בפתיחה להל' שחיטה שכתב דפשוט דאי הוי מ"ע חייב אפי' בבא לאכול משהו וע"ז כתב יסוד גדול דמש"כ לשון אכילה אכילת רשות הוא וע"כ לא אמרינן כ"מ שנאמר אכילה בכזית אלא במניעה או בציווי כמו בערב תאכלו מצות מה שא"כ באכילת רשות ונפק"מ דאין איסור חל על עשה אבל חל על חצי שיעור, וא"כ אי עשה דשחיטה גם בפחות מכזית לא יחול שבועה על פחות מכזית ע"ש באריכות. וכ' במנ"ח מצוה תנ"א סק"א דלפ"ז עובר בעשה גם שלא כדרך אכילה. אולם הגריש"א בהערות לשבועות שם חילק בין שלא כדרך אכילה ופחות מכזית, דשלא כדרך אכילה נתמעט מעצם לשון אכילה אבל שיעור כזית ס"ל פמ"ג כשי' הרא"ם שהובא במשנה למלך פ"א מהל' חו"מ ה"ז דהוא רק הלל"מ [כ"כ גם בשו"ת ויען יוסף סי' ע' וצ"י שכן מבואר בפמ"ג יו"ד סי' ס"ב מ"ז א' בטעם שבני נח חייבין בכ"ש] אבל עצם לשון אכילה סובל גם פחות מכזית, וההלכה לא נאמרה רק לגבי אכילת איסור ואכילת מצוה ולא באכילת רשות. נז"ל"ע אי זה תלוי בשאלת האחרונים אי להיתר אוכל נפש ביו"ט בעי' כזית שנא' אך אשר יאכל לכל נפש עי' שלמי תודה יו"ט סי' כ"ו כל המראי מקומות בענין זה] ולדברי הפמ"ג כל לשונות אכילה שכ' בפרשה זו "כי ירחיב ה"א וגו' ואמרת אכלה בשר כי תאווה נפשך לאכל בשר בכל אות נפשך תאכל בשר וגו' ואכלת בשעריך בכל אות נפשך, אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל כן תאכלנו הטמא והטהור יחדו יאכלנו" ל"ש לכלל שאין אכילה בפחות מכזית אולם יש להעיר לשי' הרס"ג עשה צ"ה ע"פ ביאור הגרי"פ שיש מ"ע לאכול בשר כשרעב א"כ גם בפסוקים בכל אות נפשך לאוכל בשר הכוונה לשיעור כזית.

*שיעור איסור אבר מן החי

כתוב בפסוק כ"ג "ולא תאכל הנפש עם הבשר" ונמנה בחינוך מצוה תנ"ב, ואמרו בספרי זה אבר שנחתך מן החי ופירש"י [חולין קב: ד"ה לא] דאבר חי מקרינן נפש שאם יחתכנו אינו עושה חליפין שלא ישוב עוד כנפש הנטולה שאינה חוזרת והכי משמע לא תאכל הנפש בעודו עם הבשר בעוד החיות עם הבשר. ושם בגמ' שיטת ריו"ח דאם אכל אמה"ח ובשר מן החי לוקה שנים

בשר ולא חלב, וללישנא ב' ליכא איסור מיוחד על חלב ורק דחסר לה עוד היתר ואסור החלב כמו הבשר, דהמתיר המפקיע קדושתה לגמרי הוא בהשחיטה ומקמי שחיטה באיסורה קיימא, והרמב"ם פסק כלשון ב'. ולפ"ז גדר איסור חלב תלוי בב' לשונות דללשון א' י"ל שזה איסור מחודש וא"כ י"ל דזה נתחדש דוקא בפסוה"מ אבל בכל חלב מוקדשין יש רק איסור דרבנן, אבל ללשון ב' זה רק המשך מאיסור קדשים וא"כ בהכרח דכל חלב מוקדשין הוא דאורייתא.

ומעתה יל"ע בשיעור איסור החלב האם שיעורו בפרוטה כמו כל איסור מעילה של קודש, או דנימא דכיון דנלמד מדיוק הקרא "ואכלת בשר" ה"ה בכלל לשון אכילה ולענין חלב השיעור יהי' ברביעית, ולכ' הי' אפשר"ל דתלוי בב' לשונות הנ"ל לפי הגרי"ז דאם זה שיעור איסור קדשים שיעורו בשו"פ ככל הנאת קודש, דלכ' כל איסור הנאה דקודש גם היכא דליכא מעילה כמו בשלמים שמפורש ר"ה כח. דהגם דלא מועלין אסור בהנאה מה"ת שיעור האיסור הוא בפרוטה, [נע' תו"י מנחות ד: דאיסורו משום בל יחל וחולק על רש"י שכתב שזה רק איסור דרבנן] אבל אי זה איסור מחודש של פסוה"מ אולי תלוי בשיעור אכילה ושתי' בעלמא, אלא גם לפי הצד דזה איסור מחודש הרי זה אסור בהנאה כמפורש בבכורות ו: וא"כ יתכן דזה תלוי בחקירת האחרונים אי איסור הנאה הנלמד מקרא שכ' בו לשון אכילה אי שיעורו בכזית או בפרוטה דדעת רעק"א מהדור"ק סי' ק"צ דהוא בפרוטה, אבל דעת הפמ"ג [פתיחה לפסח ח"ב פ"ג אות ו] והצל"ח פסחים כב: דהנאה בלשון אכילה נאמרה שיעורו כאכילה, וע"ע מנ"ח מצוה ג' אות י"א, וא"כ ה"נ אולי יהי' שיעורו בכזית או רביעית.

*שיעור אכילה להתחייב במצות עשה של

שחיטה

לקמן פסוק כ"א-כ"ב כתוב כי ירחיב ה"א את גבלך כאשר דבר לך ואמרת אכלה בשר וגו' כי ירחק ממך המקום וגו' וזבחת מבקרך ומצאנך וגו' ואכלת בשעריך בכל אות נפשך. כתוב כאן שכל מי שירצה לאכול בשר בהמה חי' ועוף צריך לשחוט אותם תחלה ואין להם היתר ללא שחיטה. ודעת הרמב"ם סה"מ קמ"ו וחינוך תנ"א ורוב ראשונים שזה מצות עשה, ותוס' בכמה מקומות נקטו שיש איסור עשה אינו זבוח ממש"כ וזבחת ואכלת ובשבועות כד. ד"ה האוכל הביאו בשם ריצב"א דזבחת לא אתא לאסור כלל דבלא"ה אסורה וקיימא מחיים באיסור אמ"ה ולאחר מיתה באיסור נבילה, אלא בא להתיר את האסור ופירש לך דבשחיטה שריא ולא בנחירה אלא כדקיימא קיימא כמו תזבח ולא גיזה דלית

מכזית פטור" משמע שאין תנאי דבעי' אבר שלם דוקא ואעפ"כ בעי' כזית בכל גווני ותק' קו' התוס', ותי' הגריש"א בהערות לחולין שם, דדוקא בגיד הנשה שכ' גיד בתורה הו"א דצריך לאכול דוקא גיד שלם ולזה כ' לא יאכלו לשון אכילה לומר דסגי בכזית, אבל באיסור אבר מן החי שלא כ' כלל "אבר" בתורה רק נפש עם בשר, מהיכי תיתי שיצטרך לאכול כל האבר דנצטרך לחדש דסגי גם בכזית, ובהכרח דלשון אכילה בא להחמיר דלעולם צריך כזית גם באם יש אבר שלם. ושי' התוס' מחודש דמהיכ"ת שקבלו חז"ל דצריך אבר שלם.

והנה ענין אבר מן החי שייך גם לענין טומאה, דאבר מן החי של אדם מטמא באהל, ובמשנה אהלות פ"א מ"ז לענין טומאת מת ונבילה דבעי כזית וטומאת שרצים דבעי' כעדשה תנן דהאיברין אין להן שיעור ואפי' פחות מכזית מן המת ופחות מכזית מן הנבילה ופחות מכעדשה מן השרץ מטמאין טומאתן ולא כתוב שם הדין באבר מן החי, וכ' הר"ש והרא"ש והרע"ב דאברים כולל בין אמה"ח בין אבר מן המת, וכ"ז לענין טומאה אבל לענין איסור אכילה מפורש בגמ' מעילה טז: דבעי כזית וז"ל הגמ' אחרי שהעתיק משנה זו דאהלות "האיברין אין להן שיעור, אפי' פחות מכזית נבלה ופחות מכעדשה מן השרץ מטמאין ואמר רבי יוחנן אין לוקין עליהן אלא בכזית".

והנה בטהרות פ"א מ"א מבואר דהאוכל אבר מן החי מעוף טהור לוקה, וכתב הרמב"ם בפיה"מ דזה גם בפחות מכזית וציין למשנה באהלות ד"האברים אין להם שיעור" וכ"כ הרע"ב בלי לציין המשנה באהלות, והק' עליהם התוס' יו"ט דמה ראייה מטומאה לאכילה דבטומאה כתיב בחלל חרב כמ"ש הרע"ב פ"ו דעדות מ"ג דילפי' דאבר דינו כמת שלם וא"צ כזית, אבל הכא אכילה בעינן ואינה בפחות מכזית ואף שחילק הכתוב אבר מה"ח מבשר מן החי וא"צ כזית בשר מ"מ בעי' כזית בשר בצירוף גידים ועצמות וכן אמר רב להדיא בחולין קב. וריו"ח מעילה טז. וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מהלכות מאכ"א ה"ג נמצינו למדין שאע"פ שאבר מן החי א"צ כזית מיהו בין כולו שיעור כזית בעי, ואילו לענין טומאה סתמא תנן אברים אין להם שיעור ואף על פי שצריך ג"כ שיהא בו בשר גידין ועצמות כדפי' הר"ב שם. מ"מ לא מצינו שצריך שיעור אפילו בין הכל כמו שמצינו לענין אכילה שצריך כזית, והיינו טעמא דאין אכילה פחותה מכזית משא"כ בטומאה וא"כ צ"ע טובא דברי הרמב"ם והרע"ב. עכ"ד התו' יו"ט. ולהמליץ קצת על הרמב"ם והרע"ב י"ל דהרי מבואר בכל הסוגיא בחולין שדברי רב מחודשים הם שהרי הקשו עליו כמה קושיות אלא שתירצו כל אחד מהם, וא"כ י"ל

לפי שיש שני לאוין האחד מש"כ כאן והשני מש"כ בפ' בא ובשר בשדה טריפה לא תאכלו שהוא לאו לאוכל בשר מן החי וכ"פ הרמב"ם פ"ד ממאכלות אסורות ה"י ופ"ה שם ה"א. והגדרת אבר מן החי מח' רמב"ם וראב"ד בריש פ"ה דדעת הרמב"ם דיש חילוק בין אבר שיש בו בשר וגידים ועצמות כגון היד והרגל, בין אבר שאין בו עצם כגון הלשון והביצים והטחול והכליות וחלב וכיו"ב, דביש בו גם עצמות אינו חייב עליו משום אבר מן החי עד שיפרוש כברייתו בשר וגידים ועצמות, אבל אם פרש מן החי הבשר בלבד חייב עליו משום טריפה ולא משום אבר מן החי, אבל באבר שאי"ב עצם בין שחתך כולו בין שחתך מקצתו אסור משום אבר מן החי, אבל דעת הראב"ד דגם באבר שאין בו עצם אם חתך מקצתו עובר רק על בשר מן החי.

והנה באכילת בשר מן החי שעובר עליו משום ובשר בשדה טריפה פשיטא דבעי' כזית, אבל לענין אבר מן החי דחלק מן החיוב הוא גידין ועצמות שבלא"ה אי"ר לאכילה יל"ע האם נאמר כלל שיעור כזית, ומצינו בזה סוגיא ערוכה בחולין קב. דנראה דסברא חיצונה הי' שא"צ כזית כלל, ופירש"י הטעם דמדחילק פסוק נפרד לאבר מן החי מבשר מן החי י"ל דא"צ כזית דהקפידא הוא על חלות שם אבר, אולם רב בא וחדש שאבר מן החי צריך כזית שהרי כתיב בי' אכילה ואין אכילה פחות מכזית, ופריך עליו מכמה מקומות דמבואר דאבר מן החי סגי במשהו, ומשני דהכוונה למשהו בשר בצירוף גידים ועצמות, דאה"נ א"צ מעשה אכילה על בשר כזית רק העיקר שיהי' מעשה אכילה על אבר המורכב מבשר גידין ועצמות ובין כולם יהי' כזית, ולזה גופא פלגינהו קרא לאבר מן החי ובשר מן החי לומר שחייב על אבר גם בליכא שיעור בשר ועל בשר גם באינו אבר. ועי"ש דכ"ז ביש עליו חלות שם אבר ולכן נחלקו תנאי אי כמה בחייה לאברים עומדת וא"כ חל האיסור על האבר גם לפני שנחתך, ובאכלה שלמה יתחייב משום אמה"ח, או לאו לאברים עומדת כ"ז שלא נשחט וא"כ לא חלה האיסור רק בנחתך.

והנה בתוס' צו: ד"ה ורבי הק' על רב דמנ"ל דלעולם צריך כזית אולי באבר שלם כיון דהוי ברי' סגי בפחות מכזית ולשון אכילה בא לומר דבאבר גדול סגי בכזית וא"צ לאכול כל האבר, וכדאמרי' שם לענין גיד, ותירצו דל"ש להתחייב רק באוכל אבר שלם דהיינו בשר גידים ועצמות ד"ל לא תאכל הנפש עם הבשר" משמע עד שיאכל אבר שלם וא"כ בהכרח דשיעור כזית בא להקל שגם אם יש כבר אבר שלם מ"מ בעי' כזית. אולם לשון הרמב"ם פ"ה ממאכ"א ה"ג "האוכל מאבר מן החי כזית לוקה ואפילו אכל אבר שלם אם יש בו כזית חייב פחות

ובכל זה יש רמב"ם תמוה עד מאד, שכ' בפ"ד מהלכות מאכ"א ה"ג שהאוכל עוף טהור חי כל שהוא לוקה משום נבילה ואם אכל אחר מיתה צריך כזית, וגידים ועצמות מצטרפות וחייבים משום נבילה. וצ"ע דאה"נ יסוד דבריו ממימרא של רב הנ"ל דצפור טהורה בחיה בכל שהוא לאחר מיתה בכזית, אבל הרי להנתבאר בגמ' שם החיוב מחיים הוא רק אבר מן החי שהרי מחיים לא שייך נבילה, ובזה תלוי אי בהמה בחייה לאברים עומדת, וגם אי לאברים עומדת וחייב משום אבר מה"ח הרי קי"ל כרב דצריך כזית עכ"פ בצירוף גידין ועצמות, ולא מהני ברי', וכן מש"כ שאחר מיתה מצטרף גידין ועצמות הרי זה שייך רק באבר מן החי אבל בנבילה בעי' כזית בשר ממש, ול"ש כלל בריה וכדפירש"י. וכבר הקשו עליו כל האחרונים עי' הג' הרמ"ך ולח"מ ואו"ש וחי' רבינו חיים הלוי ואבן האזל על הרמב"ם שם. וע"ע פר"ח יו"ד סי' ס"ב שאחרי הרבה מו"מ סיים שדברי הרמב"ם זרים ותמוהים.

*לר"ל דח"ש מותר מה"ת ל"ל למכור לגר

הנה ראיתי קושיא עצומה בספר כלי חמדה כאן אות ד' דלש"י ר"ל דחצי שיעור מותר מה"ת, למה צריך למכור נבילה לנכרי הלא יכול לאכול את הנבילה פחות מכזית וגם הרבה שלא בכדי אכ"פ, וביותר קשה לש"י הפמ"ג בפתיחה להל' שחיטה שהבאנו, דאכילה של רשות שבתורה אין בו שיעור כזית א"כ מש"כ לגר אשר בשעריך תתנו ואכלה הוא גם בפחות מכזית, ומה שחידש פמ"ג דכל נבילה שאסור גם משום שלא נשחטה אסור גם בכ"ש משום ביטול מצות שחיטה כבר הק' אחרונים דמפורש בגמ' שבועות כג: דלר"ל דח"ש מותר מה"ת זה גם בנבילה, עוד הק' במש"כ רמב"ן [לקמן יד ג] דאיסור טריפה מחמת סכנה א"כ איך יתכן שיהי' בו שיעור כזית, ולזה חידש כלי חמדה דיש שני סוגי נבילות וטריפות, דנבילה המפורשת בתורה היא שמתה מאל"י ללא שחיטה כלל וזה באמת אסור גם במשהו משום שלא נשחטה, וכן טריפה המפורשת בתורה היא שמתה מדרוסה ואז היא מסוכנת ואסורה גם בכ"ש וע"ז אמרה תורה לתת לגר או לנכרי, אבל בהמה שנשחטה רק שנפסל השחיטה מצד חמש הלכות שחיטה שזה רק מהלל"מ זה אינו בכלל נבילה המפורשת בתורה, ונבילה זה אינו אסור אלא בכזית וע"ז אמר ר"ל ח"ש מותר מה"ת וכן בטריפה שלא ע"י דרוסה.

מצות אכילת בכור בירושלים: מש"כ כל הבכור אשר יולד וגו' לפני ה' תאכלנו שנה בשנה וגו' הנה למש"כ לעיל בשם מג"ח מצוה תמ"ב לענין אכילת מעשר שני שאין מצוה לאכול בירושלים רק שאם אוכלו יאכלנו

שהרמב"ם והרע"ב פירשו כפי הפשטות וכפי מה שסבר הגמ' מסברא חיצונה שכיון שחילק הכתוב אבר מן החי מבשר מן החי זה ללמד דכל שיש עליו חלות שם אבר חייב עליו גם בכל שהוא.

לא תאכל כל תועבה: ממש"כ לקמן לא תאכל כל תועבה [יד ג] ילפי' איסור לאכול כל פסולי המוקדשין כגון פיגול נותר וטמא, או שנפסל במחשבה, או באכל מבכור שהטיל בו מום, ונמנה בחינוך מצוה תס"ט ונפסק ברמב"ם פי"ח מפסוה"מ ג-ה ושיעורו בכזית כמ"ש הרמב"ם שם.

כל איסורי אכילת בהמות ועופות ודגים טמאות ושרץ המים והעוף, המפורשים בפרק י"ד כתובים בלשון אכילה ואין לוקין אלא בכזית וכ"פ הרמב"ם פ"ב ממאכלות אסורות ד-ו ובשמנה שרצים במיתתן שיעורן כטומאתן בכעדשה, כמ"ש שם בה"ז וה"ח, [עי' מעילה טז: דס"ד דקאמר בכל גווני השיעור כזית כיון שכ' בלשון אכילה ומסיק דבמיתת המובדלין יש היקש לטומאה אבל בחתך אבר בחי' השרץ צריך כזית] אא"כ אוכל ברי' כמו באוכל נמלה או עוף טמא בשלימות חייב בכל שהוא כמפורש בשמנה מכות יג. וכ"פ הרמב"ם סוף פ"ב ממאכ"א אחרי שכתב בכל הפרק חיוב מלקות באוכל כזית מבשר בהמה טמאה ועופות ודגים טמאות ושרצים, סיים בהלכה כ"א "זה שאמרנו בפרק זה האוכל כזית, כשאכל כזית מבריה גדולה או שצרך מעט מבריה זו ומעט מבריה זו שבמינה עד שיאכל כזית, אבל האוכל בריה טמאה בפני עצמה כולה הרי זה לוקה מן התורה, ואפילו היתה פחותה מן החרדל, בין שאכלה מתה בין שאכלה חיה, ואפילו סרחה הבריה ונשתנית צורתה הואיל ואכלה כולה לוקה".

*שיעור איסור אכילת נבילה

איסור אכילת נבילה בבהמה טהורה כתוב בו לא תאכלו כל נבילה, [שם פסוק כ"א] [אבל נבילת בהמה טמאה אסור בלא"ה משום טמאה] ובלא"ה יש עוד איסור דאינו זבוח וכנ"ל במצות השחיטה, ושיעורם בכזית. ובנבילה ל"ש כלל ברי' להתחייב בפחות מכזית וכדפירש"י חולין קב: במה שאמר שם רב דאכל צפור טהורה בחייה בכל שהוא [-משום אבר מן החי ולמסקנא היינו בצירוף גידים ועצמות וכנ"ל] ואחר מיתתה בכזית [-משום נבילה שכתוב בו אכילה וכל אכילה בכזית חוץ מאבר מה"ח דרבייה קרא וקפיד אאבר לחודיה] אבל צפור טמאה בין בחייה בין במיתתה בכזית בחייה. ופירש"י הטעם דבריה היא וא"צ שיעור כמבואר במשנה מכות יג. "אבל לאו דנבלה ליכא לחיובי משום בריה דכשנבראת לא היה עליה שם נבלה הלכך אלאו דנבלה לא מיחייב עד כזית".

בירושלים ולכן לא מנאוהו מוני המצוות ה"נ בבכור. אולם כבר העירו עליו ממש"כ הרמב"ן בהוספות למנין הרמב"ם במצוה א' שנצטוונו לאכול מעשר שני ובכורות בירושלים, וא"כ לקיים מצות עשה זו צריך לאכול כזית.

מש"כ שמור את חודש האביב וגו' לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות וגו' ובשלת ואכלת וגו' ששת ימים תאכל מצות וגו' ידוע שבכולם השיעור בכזית.

*האם מצות שמחת יו"ט בבשר שלמים צריך כזית

בסוף הפרשה כתוב ושמחת בחגיך [לקמן טז יד] ועיקר המצוה מתקיים בהקרבת שלמי שמחה ואכילתה, וכמ"ש וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת וגו' [לקמן י"ב י"ח] ודעת הרמב"ם פ"א מחגיגה והחינוך מצוה תפ"ח דכל עניני שמחה כלולין במצוה זו הן באכילה ושתי' הן בבגדים נאים, אבל בזמן המקדש הי' מצוה מן המובחר בבשר שלמים דוקא, ועי' במנ"ח שם שלא דוקא בשלמי שמחה רק בכל בשר קודש יוצא בו כמבואר בחגיגה ז: עי"ש.

ויל"ע האם יש דין לאכול כזית שהרי נאמר "וזבחת שלמים ואכלת שם" או העיקר תליא בשמחה וא"כ צריך שיעור שמחה ואולי זה בשיעור שביעה דוקא המשמח, וכן להיפך אי כבר שמח בפחות מכזית האם סגי בזה ועד"ז יל"ע לענין שתיית יין האם בעי' רביעית ככל שיעור שתי' או שתלוי בשיעור המשמח, וראיתי באילת השחר סוף הפרשה שחקר בזה. וציין לרש"י חגיגה ו: ד"ה שמחה, וכן בדף ז: ד"ה ישראל ובד"ה והכהנים שכותב לאכול בשר "לשובע" וצ"ע הכונה, ולענין יין העירו לעי' ביש"ש ביצה פ"ב סימן ה' שיש לשנות לרוות גופו. ובפסקי תשובות או"ח סי' תקכ"ט ציין שבנימוקי או"ח ושו"ת רבבות אפרים ח"א סי' ש"נ בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שהשיעור הוא כזית ובמועדים וזמנים ח"ז סי' קי"א כ' ששיעורו בכביצה עי"ש.

*חיוב ברכת המזון בשבע בפחות מכזית

ועד"ז חקרו האחרונים במש"כ בפ' עקב ואכלת ושבעת וברכת את ה"א ולהתחייב בברכת המזון מדאורייתא צריך שיעור שביעה דוקא, האם באכל פחות מכזית יתחייב, או דכיון שכ' אכילה צריך לכה"פ כזית, ומנ"ח מצוה ת"ל פשיטא לי' דבעי' תרתי אכילה ושביעה שהרי אכילה כתיב בתורה והביא כן ממג"א סי' ר"י סק"א דבעי' אכילת כזית תוך כדי אכיל"פ, אולם באמת ע"ז גופא חקר הפמ"ג שם דאולי זה רק בלא שבע אבל בשבע לא בעי' כזית, אבל שעה"צ סק"י שם מפקפק גם על פמ"ג דסו"ס אכילה כתיב, ודבר נאה ראיתי בשו"ת

ויען יוסף סי' ע' [לבעל ויחי יוסף מפאפא] לבאר שי' הפמ"ג לפי מש"כ בעצמו בפתיחה להלכות שחיטה והבאנו זה לעיל, דהא דקי"ל אין אכילה בפחות מכזית ה"מ באכילה דכתיב באיסור או במצוה, אבל אכילה דרשות לא נאמר הלכה למשה מסיני דאכילה בכזית, ומה"ט באיסור עשה שאינו זבוח אין שיעורו בכזית, דאיסורו הוא מקרא דזבחת ואכלת דהאי אכילה דרשות הוא, ואף כל שהוא בכלל. וא"כ ה"ה בואכלת שכתוב בברכת המזון הוא ג"כ אכילה דרשות וא"כ אם שבע בפחות מכזית חייב מה"ת [ומה דדרשי' ברכות מט: ואכלת לכזית הוא רק דרבנן בדרך אסמכתא כמבואר תוס' שם] ופלא שהפמ"ג באו"ח הניח דין זה צ"ע ולא העיר ממש"כ בעצמו בהלכות שחיטה.

ואחרונים מביאים ששי' חת"ס בשו"ת או"ח מ"ט כפמ"ג ודבריו הוא לפרש במה שהקב"ה נושא פנים לישראל שהם מחמירים לברך בכזית וכביצה ופי' דמיירי ששבעו בפחות מכזית וחייבין בבהמ"ז ואעפ"כ מחמירין לאכול יותר עד שיעור כזית שחוששין לברכה לבטלה, והעירו עליו הרי כתוב לשון אכילה, ועוד דאם פשיטא לי' דסגי בשביעה למה חוששים להשלים לכזית, וי"א בד' חת"ס מצד לשון הברכה שכ' אכילה וכד' הרא"ש לענין מרור, אולם למעיין היטב בד' החת"ס בפנים יראה שלא נקט כן כדבר פשוט רק שאחרי שכתב דלענין אכילת פסולי קדשים ומצות אכילת בשר קדשים השיעור הוא בכזית דוקא, והביא מתוס' ישנים דרפ"ד דיומא דכל אכילה שאדם שבע מאותה האכילה ע"י שמתברך במעיו יצא ידי חובתו כמו בכזית, כתב ע"ז ש"הוא דין חדש, והסברא נותנת כן שזהו בכלל לשון אכילה דקרא" שוב כתב "א"נ נימא בכל המצות דכתיב בהו אכילה אפשר לומר דמ"מ בעי כזית דוקא מ"מ לענין שיעור בהמ"ז קרוב לוודאי דאי שבע ליה בפחות מהכי סגי להתורה תלי ליה בשביעה, ואפ"ה ישראל קדושים הם החמירו על עצמם משום חומר לאו דלא תשא שהוא מיראת השם כמבואר תמורה ד. ע"כ דקדקו על עצמם לאכול עד כזית אפילו שהיה קשה להם שהרי כבר שבעו בפחות אפ"ה משום שלא לכנס בספק לא תשא בבהמ"ז" היינו לפי הצד דבכל המצוות בעי' כזית דוקא ולא כתו"י הנ"ל, מ"מ לענין ברכת המזון קרוב לוודאי דסגי בשביעה, אבל לא וודאי ממש, ולכן הגם דבעלמא כשסברא הוא קרוב לוודאי אפשר לנקוט כן להלכה, אבל בחשש ברכה לבטלה שאני, ולזה החמירו ישראל על עצמן בענין זה ולזה הקב"ה נושא להם פנים שהם חוששים ללא תשא, ושייך אצלם מדת "ונקה" לעומת "לא ינקה את אשר ישא שמו לשוא".

כח הצידה להכניסו שוב לקדושה

והנראה בעז"ה דכל פסולי המוקדשין ענינו שהי' כאן התגברות של הרע שהצליח לגרום איזה פגם בקדושה, וענינו של צבי ואיל הוא דהם חיות טהורות הצריכין צידה, וכח הצידה הוא הכח לצוד מן הרע ולהכניסו לקדושה, וכמו שהארכנו בכ"ז בפרשת תולדות בשם השם משמואל מאביו האבני נזר בכוחו של עשיו, דלכן אהב יצחק את עשיו כי ציד בפיו ולכן אהב יצחק לאכול ענין ציד דוקא, וא"כ א"ש דלכן הזהירה התורה שכאן צריך לפעול בו כח הצידה כמו צבי ואיל וצריך לזהר בקדושתו ולהחזירו לקדושה לבל יפול עוד יותר אל צד הרע.

ולפ"ז גם א"ש הא דבבשר תאווה כ' ג"כ אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל כן תאכלנו, דהכוונה דגם אם התרתי לך לאכול בשר חולין מ"מ יהי' רק בדרך צבי ואיל, שיזהר לבל יפול ברשת היצר בשעת האכילה, רק אדרבה הוא יצוד את היצר דשעת אכילה הוא זמן מלחמה כדכתוב כי תשב ללחום את לחם בין תבין את אשר לפניך [משלי כ"ג] וזה"פ בחולין פד. וכי יצוד ציד חי' או עוף שלא יאכל בשר אלא בהזמנה זאת ויש לרמוז בזה ענין הנ"ל.

נקבע דרגתו כרשע בר"ה ועשה תשובה

עבודתו כפסוה"מ

ובדרך דרוש אפש"ל דזה רמז על הדין בר"ה, דהנה מבואר בר"ה טז: דג' ספרים נפתחים בר"ה וצדיקים ורשעים גמורים נחתמים לאלתר זה לחיים וזה למיתה, ורק בינונים תלויין ועומדין עד יו"כ שאז אם זכו נכתבין לחיים, מצד שני מבואר בגמ' יז: ויח. דאם חזר בתשובה בין ר"ה ליוה"כ"פ מוחלין לו, ולד' הרמב"ן [בדרשות לר"ה] ור"ן בר"ה שם דבר"ה יש רק דין אחד על עניני עוה"ז [דדינו לעוה"ב הוא רק לאחר מיתה] וע"ז כבר נחתם לרשע ולצדיק מיד בר"ה וצדיק ורשע בגמ' הכוונה צדיק ורשע בדינו, צ"ל דזמן עשיית נוגע רק לבינונים, וק' דסתימת הסוגיא טז. בכל השיטות תנאים ובדברי המשנה שם, משמע דבכל אדם הכתיבה בר"ה והחתימה ביו"כ, וכ"ה סתימת נוסח התפלה ד"ונתנה תוקף" בר"ה יכתבון וביום צום כיפור יחתמו"ן ומ' דלכל אדם נאמר, אולם ד' הגר"א תקפ"ב ס"ט ע"פ שי' התוס' ר"ה טז: [ד"ה ונחתמין] דיש שתי דינים בר"ה א' על חיי עוה"ב וא' על חיי עוה"ז, ולענין חיי עוה"ב יש הבדל בין ג' סוגי אנשים, דרשעים וצדיקים נקבעים מיד, ובינונים נקבעים רק ביו"כ אבל בר"ה לא מתייחסים אליהם כלל, אבל לענין דין עוה"ז יש לכו"ע כתיבת דין בר"ה, ואפשרות

שו"ר בשו"ת ויען יוסף שם שדקדק דהחת"ס לא פשיטא לי' כשי' הפמ"ג וסיים בדבר יפה ע"פ דרכו של החת"ס למה על הך דקדוק מגיע נשיאת פנים, דענין נשיאת פנים יש לפרש דהוא שפע ברכת עולם הזה מלבד השכר הצפון לעולם הבא, וכבר כתב החובת הלכבות נשער עבודת האלקים פ"ד דכל עניני רשות אם מכווין בזה כדי שיוכל לעבוד עבודת ה' גם זה למצוה יחשב, ואם כן כיון שישראל מכווין באכילתו לעבוד אותו יתברך הרי לפי דרכם מתפרש האי ואכלת ושבעת לא בלשון רשות אלא בלשון מצוה, כלומר אני מצוה לך לאכול ולברך את ה', וכיון דבאכילה דמצוה היתה הלכה למשה מסיני דאין אכילה בפחות מכזית, גם זה בכלל, והיינו דאמר הקב"ה אני כתבתי ואכלת ושבעת ויש לפרשו בב' אופנים, או בדרך רשות ואז חיובו אף בפחות מכזית אם שבע ממנו, וכשי' הפמ"ג דאכילה דרשות בכל שהוא משמע, ויל"פ בדרך מצוה וא"כ לא מקרי אכילה אלא בכזית, וכיון דהם מדקדקים עד כזית כלומר לאכול כזית אף אי שבע בפחות מכזית [וכפ"י החת"ס], א"כ הם מפרשים קרא באכילה דמצוה משום שכל אכילתם הוא כדי לעבוד עבודת ה' וגם אכילת רשות למצוה יחשב, ממילא מגיע להם שפע עולם הזה דהיינו נשיאות פנים, דבזה מגלין דעתם דמה שנהנין מעולם הזה כוונתם לעבוד בזה להשי"ת, להכי דינו כאכילה דמצוה דשיעורו בכזית. ודפח"ת.

ביאור הרמז בצבי ואיל

הטמא והטהור יאכלנו כצבי וכאיל: [שם ט"ו]

כאן איירי בפסולי המוקדשין, ופירש"י כצבי וכאיל לפטור מן הזרוע והלחיים, וכן לקמן [פסוק כ"ב] לענין בשר חולין מוזכר אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל כן תאכלנו, וכן בבכור בע"מ [ט"ו כ"ב] כתוב הטמא והטהור יחדיו כצבי וכאיל.

וחז"ל בבכורות טו. דרשו ג' דרשות מג' פעמים צבי ואיל, ואחד מהן הוא דרשת רש"י הנ"ל על פסולי המוקדשין לפטור מן הבכורה ומן המתנות. ופשטות ביאור דין זה הוא מחמת השם קודש שבו, דאל"כ גם נתיר חלבו ולא יהי' דין אותו ואת בנו וכדפריך שם, ובהכרח דלהקדש מדמינן לה. ותמוה טובא איך דרשינן מקרא דבר שהוא נגד פשטי' דקרא לגמרי, דהרי הפסוק בא לומר לנו, דעכשיו שנפסל מהקרבה כבר א"צ להקפיד על עניני טהרה והוי כחיות המרוחקים מקדושה דל"ש לקרבן ואיך פתאום נהי' הדמיון לצבי ואיל סבה להמשך הקדושה.

לבטלו בעשיית ע"י תשובה וכדו' ונקבע הדין רק ביו"כ ולכן יש לאחל לכולם בר"ה לשנה טובה תכתב לחוד.

וצ"ב למאי נפק"מ נקבע לצדיק ורשע דין עוה"ב אם עדיין לא הגיע זמנו למות, וביאר בשפתי חיים מועדים ח"א עמ' ק"ב ע"פ רמח"ל דהדין לעוה"ב היינו לקבוע דרגה הרוחנית של האדם לאיפה הוא שייך ועפ"י ממילא יקבע דינו לעוה"ז, דצדיק עניני עוה"ז שלו מובילים אותו לעוה"ב לענין שינתן לו הרבה אפשרויות לזכות להתעלות בעניני עוה"ב, וכן שיותן לו יסורים למרק אותו מעבירות, מאידך לרשע עניני עוה"ז שלו מובילים אותו לשאול תחתית וגם מעט מצוותיו יותן לו שכר בעוה"ז, ודין הרוחני בר"ה הוא כענין בחירה כללית לאיזה ישיבה יכנס ללמוד, דאז יהי אח"כ כל הזמן באותה ישיבה ושמה יצטרך להתמודד, וכן צדיק בדין הרוחני יכנס לרשות הקדושה וממילא יזדמנו לו הרבה אפשרויות למצוות ולמעש"ט וגם יהי לו מלאכים קדושים ללוותו ולסייעו וכמ"ש חז"ל ברכות סא. צדיקים יצה"ט שופטן רשעים יצה"ר שופטן בינונים זו"ז שופטן, ופי' הגר"א באד"א סו"פ דברים ובנחל יצחק שם בשם זוה"ק דלכל אדם יש ב' מלאכים בימינו וב' מלאכים בשמאלו ובנפיש זכותי נמצאים אתו רק מלאכים טובים, ושליט עלי' שמא דקב"ה ואז הוא נמצא ברשות הקדושה, ולהיפך נמצא ברשות הסט"א, וא"כ הרשע בדין הרוחני יכנס לרשות הסט"א ויהי לו ממילא הרבה נסיונות ופיתויים ויהי לו קשה מאד להתגבר כיון שיהי' חסר לו סייעתא דשמיא, ואף שכ"ז שהוא חי יהי' לו בחירה להטיב ולשוב, אבל זה הרבה יותר קשה כיון שעליו לצאת מרשות הסט"א, ובינוני כל עיקר קביעותו בזה הוא רק ביו"כ.

ולפ"ז יל"ע ברשע שנקבע דינו בר"ה כרשע גמור לעוה"ב, ונכתב גזר דינו בעוה"ז בהתאם לרשעותו, ובעשיית עשה תשובה, איך ידונו אותו הרי שם רשע דר"ה לא ניתן לשינוי דרך לבינונים ניתן הזדמנות עד יו"כ, מאידך הרי עשה תשובה והרי ניתן לו הזדמנות לשנות גזר דינו בעוה"ז לטוב ואיך אפשר להשאיר אותו בספרם של רשעים ולפסוק עליו שיקבל שכרו על מצוותיו בעוה"ז, ועמד בזה הגר"א אהרן קוטלר זצ"ל [במשנת ר' אהרן ח"ב עמ' קפ"א] ותי' ע"פ הנ"ל דעיקר הקביעות הוא באיזה רשות הוא נכנס וא"כ אף דאם עשה תשובה בעשיית ישתנה דינו לטוב בעוה"ז גם לא לקבל שכר מצוותיו, אבל מ"מ סו"ס הוא נמצא ברשותו של הסט"א וחל עליו שם רשע וכן מסתכלין עליו בשמים ויחסרו לו אלו המלאכים המסייעים אותו לטוב ואף דאכתי יש לו בחירה מ"מ יהי' לו קשה מאד, וכן להיפך אם נקבע דינו הרוחני בר"ה כצדיק והוא כעת

ברשות הקדושה אף דאח"כ קלקל מעשיו מ"מ נקל לו יותר לחזור ויהי' לו סייעתא דשמיא עצומה, וגם ידקדקו אתו יותר כמו שהקב"ה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה [וכתב דכמובן שא"א להחליט מסברא בענינים אלו וכתבי רק בדרך אפשר]. עכ"ד ר' אהרן זצ"ל עי"ש עוד.

ולנתבאר לעיל י"ל דכעת יהי' הרשע הזה ששב בעשיית בגדר פסולי המוקדשין דדינו כצבי ואיל, דאף שאין ביכולתו להיות במקום הקודש בפנים מ"מ יתן לו ה' עבודה אחרת לפעול בתוך רשות הסט"א על דרך צידת צבי ואיל, דהיינו לצוד מן הרע ולהכניסו לקדושה, דכיון דנמצא ברשות הסט"א הרי יהי' לו כסדר התגברויות ונסיונות קשים ועבודתו יהי' להתגבר ולהלחם עם הרע, וא"כ יהי' במצב של טמא וטהור יחדיו, וכך יפסקו דינו ביו"כ ליתן לו נסיונות בתוך רשות הסט"א כדי שיוכל להתגבר ועי"ז לצאת מן הרע ולהוציא את הרע מן הקליפה, ואם יצליח בזה יהי' להקב"ה נח"ר עצום מזה. ואז בוודאי בר"ה הבא יכנס לאלתר בספרן של צדיקים גמורים.

התפעלות רבא מדרשתו של רשב"י

לא תוכל לאכול בשעריך מעשר זגנך ותירשך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך וכל נדריך אשר תדור ונדבותיך ותרומת ידך: [-ביכורים]: [שם י"ז]

פשטי' דקרא בא ליתן לאו על אכילת מעשר שני ובכור וקרבנות נדרים ונדבות וביכורים חוץ לחומה. אולם רבי שמעון במכות יז. הוציא מפסוק עוד כמה הלכות וזה ע"י שהיפך סדר הפסוק מסיפא לרישא, דמתחלה דרש תרומת ידך על ביכורים שא"צ ללמד לאסור חוץ לחומה דהרי אפשר ללמוד ק"ו ממעשר שני, ובהכרח דבא ליתן לאו לאוכל ביכורים לפני קריאת שם, אח"כ דרש ונדבותיך דקאי על תודה ושלמים וא"צ בשביל חוץ לחומה דילפי' ממעשר הקל, ובהכרח דבא ליתן לאו לאוכל תודה ושלמים לפני זריקה, אח"כ דרש מש"כ ובכורות על בכור שא"צ לאסור חוץ לחומה דאפשר ללמוד ק"ו ממעשר הקל, ולענין איסור אכילה קודם זריקה אפשר ללמוד מתודה ושלמים ובהכרח דבא ליתן לאו לזר שאכל בכור אפי' אחר זריקה, ומש"כ בקרך וצאנך קאי על חטאת ואשם, וא"צ לענין חוץ לחומה דילפי' ממעשר, ולענין איסור לפני זריקה יש ללמוד מתודה ושלמים, ולענין איסור אכילת זר אפי' אחר זריקה אפשר ללמוד מבכור, ובהכרח דבא ליתן לאו באוכל חטאת ואשם חוץ לקלעים, ומש"כ נדריך קאי על עולה וגם בזה אפשר ללמוד כל הדינים שכבר הזכרנו

וכדחזינן בספר הזוהר, וכמו שכבר הרחבנו במקו"א דזה עיקר מעלת ר"ש שרואה הפנימיות של תורה ומצוות והפנימיות של כל יהודי, והנה ראשית כח זה הוא שאינו רואה כלום במבט שטחי רק במבט יותר עמוק, וכ"ה בכל פסוקי התורה שמה שנוי לפי מבט שטחי לפי סדר מסויים, יכול ר"ש להסתכל בו במבט הפוך לגמרי ועפ"י להוציא דינים חדשים לפי שהוא ראה את הפסוק במבט יותר עמוק.

והנה כל ענין "אם" מרמז לתורה שבע"פ כמ"ש ואל תיטוש תורת אמן [משלי א' ח] ותורת אמן היא תורה שבע"פ וכדכ' בביאור הגר"א שם [ראה ספר תורת אמן [קפלן] הרבה אופנים איך תורה שבע"פ קשור דוקא לאם] ויש להשוות לגמ' ברכות נז. דאם מתייחס לבינה מיוחדת דבא על אמו בחלום יצפה לבינה שנא' [משלי ב' ג'] כי אם לבינה תקרא, והאשה היא זה שמהווה דברים חדשים ממה שמקבלת כמבואר ביבמות סג. "במה אשה עוזרת לאדם אדם מביא חיטין חיטין כוסס, פשתן פשתן לובש לא נמצאת מאירה אצא עיניו ומעמידו על רגליו" היינו שהיא זה שלוקח את החומר ועושה מזה צורה חדשה, וכן במה שמולידה ולד מן הזרע של הבעל וכן תורה שבע"פ ממציאה דברים חדשים מתורה שבכתב.

ולפ"י י"ל דזה הי' התפעלות רבא מר"ש שיש לו את היכולת להמציא דינים חדשים ע"י ההסתכלות הפנימית שלו שגורם לראות דברים גם הפוך ממה שנראה בשטחיות, ולזה אמר דכל מי שרוצה להוליד והכוונה בין לולד כפשוטו או להוליד דבר חדש בתורה, וענין לידה מתייחס לדבר חדש, ויתפלל שיהי' רק בדרכו של רשב"י דולד כזה שיחי' וילמד בצורה של רשב"י באמת יסתכל על הכל במבט פנימי ויוציא הרבה דברים חדשים בתורה ובעבודת ה' וזה נקרא ולד מחודש, ואם לא יהי' בדרך זה היינו שיחי' במבט שטחי ולא יחדש כלום רק יקח הכל כפי מה שנראה בשטחיות א"כ לא יתעלה כלל ואין סבה שיבוא לעולם כלל. וכן מי שיש ביכולתו לדרוש פסוקים בתורה רק לפי המבט החיצוני עדיף שלא ידרוש כלל דהרבה פעמים עיקר הכוונה הוא כפי מבט הפנימי.

התאווה לאכול בשר

כי ירחיב ה' את גבולך וגו' ואמרת אוכלה בשר כי תאווה נפשך לאכול בשר בכל אות נפשך תאכל בשר: [שם כ']

לכאורה לשון הפסוק תמוה כאילו הותרה הרצועה להתאוות לאכול בשר וכאילו שיש מצוה בזה. ובאמת כבר הארכנו בפרשת תולדות בזה והבאנו ד' רס"ג עשה

לעיל, ובהכרח דבא ליתן לאו גם לכהן לאוכלו אחר זריקה אפי' בפנים. וצורת דרשא זו לא יתכן אא"כ מהפכים הפסוק מסיפא לרישא, דאי דרשי' זה כסדר הפסוק לא הי' לנו ראי' לאסור בכור לזר אחר זריקה דהא איצטריך לאסור קודם זריקה שהרי עדיין לא ידענו איסור קודם זריקה דתורה ושלמים וכן בכל הברייתא.

ורבא שם התפעל מאד מדרשת ר"ש והתבטא דילידא אימיה כר"ש תיליד ואי לא לא תילד ואע"ג דאית להו פירכא ופירש"י כל שאמו יולדת תבקש רחמים יה"ר שתהא כר"ש ואע"ג דאית בה פירכא למילתי' כדלקמן, ובהמשך הגמ' פריך רבא על ר"ש ומק' לבסוף דא"כ למה שיבח רבא את ר"ש, ומשני דלשיטתי' דלא ס"ל הפירכות האלו הצליח להפך ולסרס הפסוק שיוכל לדרוש כן דאילו לא הי' מהפך הפסוק לא הי' יכול לדרוש כן. והק' תוס' דאכתי מנ"ל לר"ש להפך כן, ותי' דאי בכור לקודם זריקה אכתי ק' לישתיק מיני' ונלמד את זה ממש"כ בסוף ענין תורה עי"ש עוד.

וצע"ט מה כ"כ התפעל רבא מדרשת ר"ש, וגם למה התבטא בצורה כזו שהאם יבקש רחמים ולהוליד דוקא כר"ש ואם לא לא שווה להוליד, ועוד למה נקט דוקא האם ולא האב על בנו או הבעל על אשתו, ובריטב"א בשם רבינו מאיר הק' על רש"י דפי' דקאי על האשה עצמה שתתפלל דא"כ למה נקט "אימיה" ולכ"פ דקאי על מי שמתפלל על אמו שתלד בן כר"ש, וכ' עוד דלא גרסינן "ואי לא לא תלד" כי הרבה יש למטה מר"ש שטוב הם להוליד. ובערל"נ תי' דלכ' ק' איזה חשיבות יש בזה שמסרס המקרא, דאדרבה מזה שדרשא שלו הוא רק ע"י סירוס זה מראה שהדרשא אינו נכון, אלא דמבואר בנדה כה: דאיש מזריע תחלה יולדת נקבה אשה מזרעת תחלה יולדת זכר ופי' המפרשים הטעם דהמזריע בתחלה נותן החומר והמזריע בסוף נותן הצורה, וא"כ אין תימה אם סוף הפסוק נותן פירוש על תחלת הפסוק וזה"פ אל תתמה על ר"ש דהרי כל איש שנולד ע"י אמו נולד בצורת דרשת ר"ש מסיפא לרישא שהאשה הזריע תחלה דאל"כ לא תלד זכר רק נקיבה, ואף דאפשר להקשות על ר"ש מצד אחר אבל ענין זה של סירוס לא קשה. עכ"ד. ופי' זה אינו כרש"י, ולפ"י אין כאן התפעלות מיוחדת מרבא רק בא ליישב ענין דרשת ר"ש. ובהג' ראמ"ה פי' דפירושו כענין "יש אם למקרא" דרק מאן דמצי לדרוש הפסוקים כמו ר"ש יכול לדרוש, אבל מי שלא יכול לדרוש כן לא ידרוש כלל, וצ"ע למה לא ידרוש עכ"פ באופן פשוט.

והנראה בכ"ז בעז"ה, דכוון כאן רבא לעיקר מעלת רשב"י שהוא זה שרואה תמיד פנימיות העניינים

כבר חל במעי אמו, ובהכרח צ"ל דוּבַחַת לא אתי לאסור כלל דבלא"ה כבר אסור מצד אמה"ח מחיים ונבילה לאח"מ, אלא בא להתיר את האיסור ופי' לך דצורת המתיר הוא רק ע"י שחיטה ולא ע"י נחירה, וא"כ אין בזה איסור עשה כלל וכמו תזבח ולא גיזה דנשאר בלאו הראשון.

וכתבו האחרונים [הפמ"ג בפתיחה להל' שחיטה בשורש הב' ובהגהות רעק"א יו"ד סי' כ"ז ובשור' בית הלוי ח"ב סי' כ"א סק"ה] דבמח' זה תלוי איך לפרש הא דביצה כה. וחולין ט. דאמר רב הונא בהמה בחי' בחזקת איסור עומדת, על איזה איסור קאי, דד' רש"י [שם ורי"ף חולין שם ורמב"ן ורשב"א יבמות ל:] דקאי על איסור אמה"ח ולפ"ז צ"ל דמחזיקין מאיסור לאיסור, דהרי אמה"ח פוקע לאח"מ וחל איסור חדש דנבילה, אבל תוס' ביצה שם כ' דקאי על איסור אינו זבוח, דהוא איסור אחד בין מחיים בין לאח"מ.

וא"כ דברינו יתכנו רק לשי' התוס' דיש איסור עשה דאינו זבוח א"כ י"ל דאיסור זה באמת ל"ש לאמה"ח ונבילה, אבל לריצב"א הרי כתוב כאן רק צורה איך לסלק אמה"ח ונבילה, וא"כ צ"ע איך הוקדם בקרא ציווי דשחיטה לפני שגילה לך איסור אמה"ח ונבילה.

ביאור דעת הרמב"ם בזה

אולם באמת י"ל דגם אי נימא דאין איסור עשה דאינו זבוח מ"מ יש מצות עשה לשחוט, דהנה כ' הרמב"ם בפ"א משחיטה ה"א "מצות עשה שישחוט מי שירצה לאכול בשר מבהמה חי' ועוף ואח"כ יאכל שנא' וזבחת מבקר ומצאנך וכו' וכן מנאו בסה"מ עשה קמ"ו ובסמ"ג עשין ס"ג וחינוך מצוה תנ"א, והפמ"ג שם הבין דכוונת הרמב"ם כשי' התוס' דבאכול בלא שחיטה הוי איסור עשה, אבל כבר תמה דו"ז הגאון בעל מלבושי יו"ט בספרו בקונטרס ק"ו סי' ב' ובמשנת ר' אהרן בכורות יח: דברמב"ם מבואר דהוי מצות עשה ולא איסור עשה. וא"כ בפשטות יש כאן ג' שיטות א: שי' הריצב"א דהוא רק תיקון לאו דנבילה ואמה"ח. ב: שי' התוס' דהוי איסור עשה. ג: שי' הרמב"ם דהוי מצות עשה.

אולם למתבונן י"ל דשי' הרמב"ם ל"ש למח' תוס' וריצב"א, דהנדון שלהם הוא באיסורים, לענין אין איסור חל על איסור ולענין בהמה בחי' בחזקת איסור עומדת, ובוזה נחלקו תוס' וריצב"א דלתוס' יש כאן איסור חדש על החפצא שנקרא "אינו זבוח" שפועל חזקת איסור על הבהמה וגם מעכב מאיסורים אחרים מלחול, אולם ד' הריצב"א דלא חל איסור חדש על הבהמה שכבר אסורה

צ"ה דס"ל באמת דיש מ"ע דאו' לאכול בשר כשמתאווה לכך והגרי"פ פערלא מביא חבל ראשונים דס"ל כן, אולם החת"ס פי' הפסוק דלעולם יראה אדם לאכול לפני שמגיע לרעבון כדי שלא יגיע לאכילה בתאוה, עוד פי' בחת"ס ובשפ"א ובעוד ספרים דכוונת הפסוק לאכילת של ת"ח וצדיקים, שאצלם האכילה הוא במדרגה גבוה ולזה צריך הרחבת גבול דהיינו הרחבת גבולי הקדושה שיוכל גם באכילתו להעלותו לקדושה ע"י בספרים הנ"ל שהאריכו בזה.

וראה במש"כ בתחלת הפרשה בענינה של פרשת ראה, ומה שהאריכה התורה בעניני אכילה ושמחה, ולפ"ז יבואר דבא לומר דאצל יהודי גם אם יש לו תאוה גשמית לאכילה ביכולתו להעלותו לקדושה ע"י שחיטה ואכילה בקדושה ועי"ז הוא מהפך הקללה לברכה.

מה שנאמר דין שחיטה לפני דין אמה"ח ונבילה

כי ירחק ממך המקום וגו' וזבחת מבקר ומצאנך אשר וגו' כאשר צויתך וגו' [שם כ"א]

וברש"י למדנו שיש צווי בזביחה האין ישחוט, והן הלכות שחיטה שנאמר למשה מסיני.

והנה זה ברור, דע"י השחיטה נסתלק איסור אבר מן החי מיד גם במפרכסת, כמבואר בחולין לג. וכן איסור נבילה, ומ"מ נראה מסדר הפסוקים דאין טעם השחיטה כדי לסלק איסורים אלו, דהרי איסור אבר מן החי כתוב רק אח"כ בפסוק כ"ג ביחד עם איסור אכילת דם ולא תאכל הנפש עם הבשר ופירש"י אזהרה לאבר מן החי, ואיסור אכילת נבילה כתוב לקמן י"ד כ"א בסוף כל המאכלות אסורות, מ' דגם אילו לא הי' כלל איסור דאמה"ח ואיסור נבילה מ"מ הי' ציווי לשחוט לפני אכילת בשר. וא"כ לכאורה עיקר הכתוב כאן בא לאסור אכילת בשר בלי שחיטה באיסור חדש הנקרא "איסור אינו זבוח".

מחלוקת ראשונים אי יש איסור אינו זבוח

אולם נר' דנחלקו בזה הראשונים, דדברינו יתכן רק בשי' התוס' שבועות כד. ד"ה האוכל שכתבו דבנוסף לאיסור נבילה ואבר מה"ח יש גם איסור אינו זבוח, ולכן בהמה שנתנבלה ביוה"כ לא יוכל איסור יוה"כ לחול בב"א עם איסור נבילה, כיון דבלא"ה כבר אסור מצד אינו זבוח, דדרשינן וזבחת ואכלת מה שאתה זובח אתה אוכל, אולם ד' הריצב"א שם דא"ל כן, דא"כ למ"ד דאמה"ח לא חלה מחיים דלאו לאברים עומדת איך יחול לאח"מ שכבר חל איסור אינו זבוח, וגם למ"ד דחל מחיים אבל לא במעי אמו דעדיין אינו עומד לאברים, ואינו זבוח

[בכו"פ סי' ד' סק"ב וש"ש ש"ה פ"ב] דלפ"ז מחזיקין ג"כ מכל איסור לחבירו גם שאין כל קשר ביניהם, אולם בשטמ"ק החדש שם כתב דדוקא מאמה"ח לנבילה מחזיקין כיון דשניהם מצד חוסר שחיטה, הרי דגם לרש"י דליכא איסור דאינו זבוח מ"מ אמה"ח ונבילה שניהם יסודם אחד מחמת חוסר שחיטה.

וכך מבואר בדברי הגרי"ז בד' הרמב"ם לענין איסור נבילה דברמב"ם פ"ד מאכ"א ה"א דכל שלא נשחטה כראוי הרי זו מתה, אין אסור משום נבילה אלא מינים טהורים מפני שהם ראויים לשחיטה, אבל מינים טמאים שאין שחיטה מועלת בהן אינו לוקה משום נבילה, וביאר הגרי"ז [נבחים סט:] דחלות שם נבילה ל"ש אלא בבהמה הנותרת בשחיטה, דשם נבילה הוא ממה שנעדר ממנה דין שחיטה, דעיקר שם נבילה נתחדש אחרי פ' שחיטה.

ובס' שחיטת חולין [חולין יז.] הוכיח כצד זה מהא דאמרי' בדף ח. דסכין של ע"ז אסור לשחוט בה, והק' בכו"פ סי' י' סק"ג והרי מצות לאו ליהנות ניתנו נל' רעק"א כשהעתיקו דהיינו המצוה לא לאכול בשר תמותה וא"כ לא משועבד לש' הרמב"ם דוקא, ותי' בחי' רעק"א על שו"ע סי' י' דל"ש מלל"ה כיון דהוא לצורך דבר רשות דאכילה אע"ג דהשחיטה בעצמותו הוי מצוה, והוכיח כן מעירובין דל"א מלל"ה אע"ג דהוי מצוה כיון דמערבין לדבר הרשות, והק' הקו"ש [ח"ב חולין ח.] דמ"ש מסנדל דחליצה דמבואר ביבמות קג: דשייך מלל"ה, ותי' בשו"ת עונג יו"ט [יו"ד סי' ס"א] ע"פ ד' הר"ן [סוכה יד. בדפי הרי"ף] שחילק בין חליצה דאמרי' מלל"ה ועירוב דל"א מלל"ה, דחליצה עיקר פועלתה היא להפקיעה הזיקה ואח"כ ממילא מותרת לשוק והוי כגרמא ולא נחשב הנאה, אבל בעירוב תחומין העירוב עצמו מתירו באופן חיובי ללכת לדבר הרשות ולא בדרך ממילא ולכן ל"ש מלל"ה, ולפ"ז אי חזינן דבשחיטה לא מהני מלל"ה צ"ל דאין השחיטה פועלת רק להפקיע איסור נבילה בדרך ממילא, רק דהשחיטה מכשרת ומתקנת באופן חיובי את הבשר לאכילה ולכן ל"ש מלל"ה. והגם דד' העונג יו"ט הוא לראשונים דס"ל דזבחת הוי עשה מ"מ י"ל כן גם בד' הריצב"א דעיקר איסור נבילה נובע ממה דבהמה צריך דבר המכשיר.

ולבאר יותר גדר ענין שחיטה לפ"ז, שמעתי מידידי הגר"ר דוד סיימון שליט"א ע"פ ד' רש"י בסנהדרין נו: ד"ה אכול תאכל לענין איסור אמה"ח וז"ל "העומד לאכילה ואל תאכל אמה"ח דבהמה בחיי" אינה עומדת לאכילה אלא לגדל וולדות" היינו דבהמה מצ"ע מופקעת משם אוכל, וחסר דבר שיכשירו ויתקנו להיות אוכל,

בלא"ה וכלשונו בתו' שם "דלא אתי זבחת לאסור דבלא"ה אסורה וקיימא", אולם אכתי י"ל לכו"ע דבשעה ששוחט מקיים מ"ע דאורייתא של שחיטה, ועיקר מ"ע זה חלה רק כשרוצה לאכול מן הבהמה וכלשון הרמב"ם, ובאכל בלי שחיטה ביטל עשה זו, ומ"מ על החפצא לא חלה איסור אינו זבוח.

אולם ל' הריצב"א "דבא להתיר את האיסור ופי' לך דבשחיטה שריא ולא בנחירה" מ' דכל עיקרו הוא רק תיקון הלאו גרידא. אבל עכ"פ בש"י הרמב"ם י"ל דביסוד ס"ל כריצב"א דליכא איסור אינו זבוח ומ"מ ס"ל שיש מצות עשה, וכן הוכיח בספר בית ישי סי' קל"א בד' רש"י דלא ס"ל כש"י התוס' דיש איסור אינו זבוח ומ"מ כתב בחולין כא: ד"ה ואינו דיש דין לכתחלה ובדיעבד לענין שחיטה לענין שחיטת כל הסימן, ואי שחיטה הוא רק מתיר בעלמא ל"ש לכתחלה ובדיעבד כמבואר בתוס' נדה סו: [ד"ה כל] לענין ביאת מים.

ולפ"ז יתכן לפרש מה שהקדים הפסוק מצות שחיטה לפני שהזכיר איסור אמה"ח ונבילה, להורות דאל תחשוב דעיקר מצות שחיטה הוא רק תיקון הלאוים של נבילה ואמה"ח, אלא דעיקרו הוא מ"ע שחלה על האדם כשבא לאכול דעליו לשחוט.

נבילה ואמה"ח הוא תוצאה מחובת שחיטה

ובד' הריצב"א י"ל דהנה כבר חקר בצפנת פענח על הרמב"ם שם, האם שחיטה הוא מניעת האיסור גרידא כענין טבילה לטומאה, או דהתורה הצריכה שחיטה באופן חיובי כענין שחיטת קדשים דעצם השחיטה מכשירתו ליקרב, ואי נימא כן י"ל יותר, דעיקר איסור נבילה נובע רק מחמת שחסר לו אותו התיקון בבשר שנקרא שחיטה. והנה לענין אבר מן החי דלכ' ה' פשוט דהוא איסור מצד עצמו דהרי גם לבן נח אסור, מ"מ יש שתי ראיות מראשונים דלענין ישראל איסורו מצד חוסר שחיטה א: רש"י שבת צ: ד"ה אי הכי דהא דאין חגבים אסורים משום אמה"ח כיון שא"צ שחיטה, ב: רמב"ן כתובות ס. דלכן ל"ש אמה"ח על בשר אדם דל"ש ב' שחיטה, וא"כ כש"כ לענין איסור נבילה דלא נאסר לבן נח י"ל דיסוד האיסור מחמת חוסר שחיטה. וכבר כ' בזכר יצחק סי' ל"ג לחלק בין אמה"ח דישאל לאמה"ח דגוי דלענין גוי זה מצד חיות ולישראל זה מלתא דנבילה, וא"כ יתכן דבישראל אמה"ח ונבילה שניהם מחמת חוסר שחיטה.

ויש להביא רא' לזה מד' שטמ"ק החדש חולין ט. בהא דדנו הראשונים דלד' רש"י דליכא איסור אינו זבוח בהכרח דמחזיקין מאיסור לאיסור, ונקטו האחרונים

ע"פ השפ"א דענינו של הפרשה הוא על שפע הגשמי שיורד בכל יום שמתערב טוב ברע ובידינו לתקן את השפע ולסלק חלק הרע, א"כ י"ל שכאן נתחדש מצות שחיטה כדי לתקן השפע הגשמי שיש באכילת בשר, דבשר מצד עצמו מושך לצד הסט"א וכמו שכתבנו בפ' דברים בשם ספר טור ברכת לר' חיים הכהן מארם צובא או"ח סי' תקנ"ב ס"א, דיסוד ענין אכילת בשר מורה על התגברות כח הסט"א ולכן ניתן בשר לאכילת אדם רק אחרי חטא אדם הראשון, [דלפני החטא האדם הוא למעלה מאכילת בשר וזה"פ אין ארי נוהם אלא מתוך קופה של בשר, [ברכות לב.]] וגורם לכל העבירות ובפרט תרין סרסורי דעבירה עין ולב, ולכן לא יאכלו בשר בתשעת הימים שלא יתגבר כח סט"א] ולכן נתחדש כאן בפרשה דבר שיכשיר ויתקן ההשפעה של בשר וזה ע"י שחיטה וממילא יסתלקו כל האיסורים.

לימוד שמביא לידי מעשה

שמור ושמעת את כל הדברים האלה וגו' [שם כ"ח]

וברש"י שמור זו משנה שאתה צריך לשמרה בבטןך שלא תשכח וכו' ואם שנית אפשר שתשמע ותקיים הא כל שאינו בכלל משנה אינו בכלל מעשה. ביאור מלת אפשר כתב מו"ז הגר"ר בנציון זצ"ל¹⁸ דיל"פ בלשון שיתאפשר היינו שיהי' היכולת לעשות, או בלשון אולי, דעדיין לא מוכח שיבוא לידי מעשה, דתלוי בצורת הלימוד דאם לומדו באופן של הלכה למעשה יבוא לידי קיום אבל אם לומדו באופן שאינו נוגע לו כלל וכמו מי שלומד מס' יבמות וכדו' וודאי לא יבוא לכלל מעשה.

גדר שמירה דוקא במה שבא לידי מעשה

והנה דברי רש"י מקורם בספרי, ומבואר דגדר שמירה היינו לשמור הלימוד כדי שיוכל לעשות למעשה ולא לתכלית לעצמה, וכן מצינו לשון זה בפ' אמור שכ' שם [ויקרא כ"ב ל"א] ושמרתם מצותי ועשיתם אותם וברש"י בשם תו"כ דושמרתם זו המשנה ועשיתם זה המעשה, אולם לא נתב' שם דתכלית השמירה של המשנה כדי יכול לבוא לידי מעשה, אך הרא"ם שם כ' דהשמירה הוא בלב כאילו אמר תלמדו מצותי כדי שיהיו שמורים בלבבכם לכן אמר אחריו ועשיתם אותם שתקיימו בפועל השמור בלבבכם, ובגור ארי' שם וכאן הביא ד' הרא"ם, והוסיף דגדר שמירה הוא דוקא על חלק המשנה ולא על חלק התלמוד, דמשנה כולל פסקי הדינים ומשמעות עצם המצוה כצורתה, ולא הקושיות והתירושים והפילפולים דזה נכלל בתלמוד, והשמירה והזכירה שייכא רק לחלק המשנה שהוא עצם צורת הדברים אבל

והשחיטה מהפך אותה משם בע"ח לשם אוכל, ויש לביאור זה שורש גדול במס' חולין בכמה מקומות ואכמ"ל בזה, ומזה נובע דין שחיטה לישראל וממילא בלי שחיטה יהי' איסור נבילה ואמה"ח.

הא דמברכין על השחיטה

והנה בפמ"ג יו"ד סי' י"ט במ"ז סק"א הק' לריצב"א איך מברכין על השחיטה [כמבואר פסחים ז:]: כיון דליכא עשה רק תיקון הלאו א"כ מ"ש מניקור חלב, [ובראש פ"א מכתובות סי' י"ב כשדן אי אירוסין הוי ברכת המצוות כ' דהא דמברכין על שחיטה אף שאינו מחוייב לשחוט מ"מ א"א בלא שחיטה, ועוד מדאפקי' קרא בל' ציווי ועוד דבקדשים בעי' שחיטה, ודבריו יתכנו למ"ד דיש מ"ע בשחיטה רק דק"ל הלא ליכא ציווי רק כשירצה לאכול וא"כ ל"מ לשי' הריצב"א] ולט"ז יו"ד סי' א' סק"ז באמת הוי רק ברכת השבח על מה שאסר לנו אמה"ח, והק' פמ"ג הרי אין מברכין על השלילה, ובשו"ת חת"ס או"ח נ"ד הסכים לקושיתו, ותי' ע"פ רמב"ן [בראשית א' כ"ט] דענין שחיטה מצד צער בע"ח א"כ הברכה הוא כמו אשר קדשנו לרחם על בריותיו, ורעק"א בהגהותיו לסי' כ"ז תי' דהרי גם לשי' התוס' דהוי איסור עשה ליכא מ"ע לשחוט רק גדר לאו הבא מכלל עשה דאינו זכוח לא תאכל כיון שיהי' נבילה, וא"כ מ"ש מלאו גמור שאין מברכין, וצ"ל דעל מניעת איסור גרידא אין מברכין אבל על תיקון המכשיר מברכין, אבל על ניקור חלב הבשר הי' מותר מעולם רק שמעורב בו חלב והוי רק הברכה.

ולדברינו י"ל יותר דאי"ז רק תיקון המכשיר גרידא, רק עיקר איסור נבילה ואמה"ח לישראל בא מחוסר הכשר שחיטה, ולכן שפיר יש לברך על עיקר הדבר שאנחנו קדושים כ"כ שהקב"ה הצריכנו הכשר מיוחד למאכל שלנו.

עכ"פ לפ"ז א"ש דהוקדם פסוק זה לפני איסור אמה"ח ואיסור נבילה, דדין שחיטה הוא העיקר ומכוחה חלים איסורי נבילה ואמה"ח.

ועי' לקמן בקרא לא תאכלו כל נבילה [יו"ד כ"א] שפי' בתרגום יונתן דקאי על אופן שנפסל בשחיטה וצ"ע דלמה לא פי' נבילה כפשוטה דמתה מאלי', ולדברינו א"ש דעיקר שם נבילה שכ' בפ' זו הוא תוצאה מפ' שחיטה וא"כ בעיקר יש להדגיש מה שלא נעשה בו שחיטה כהוגן וכש"כ בלא נעשה בו שחיטה כלל.

שחיטה בא לתקן הבשר שמושך לצד סט"א

ובעומק הדבר למה הי' צריך שחיטה גם לולא איסור אמה"ח ונבילה, יל"פ למה שהארכנו בתחלת הפרשה

¹⁸ ממה שהי' דורש בימים אלו בירחי כלה ורשמים לעצמו.

האדם דמספיק בלימוד לחוד,¹⁹ ואי כל ענין הלימוד היי
היכי תמצוי למעשה מאי ס"ד דמספיק בלימוד לחוד.

החובה ללמוד כה"ת כולה

והסמ"ג בהקדמתו לספרו כ' דאנשים טועים לחשוב דיש
מצוה ללמוד רק דברים הנוגעים למעשה, אולם הרי כ'
ושמרתם זו משנה ועשיתם זה עשיי' הרי דזה שני דברים
דהשמירה הוא בלב ול"ש לחלק העשיי', ולכן סידר
ספרו לדעת כל התרי"ג מצוות גם מה שלא נוגע
למעשה דזהו רצון ה' לדעת כה"ת כולה, ומרן הח"ח
בהקדמתו לליקוטי הלכות הביא ד' סמ"ג אלו לבטל מה
שאנשים מצדיקים עצמם לא ללמוד קדשים כיון
דעסוקים בלימוד למעשה דהרי מבואר בסמ"ג דחובה
ללמוד כה"ת כולה. ובשו"ע הרב פ"א מת"ת ה"ד דחובת
ידיעת התורה כוללת כל תורה שבכתב ובע"פ דהיינו
תנ"ך וכל ההלכות של תורה עם הטעמים שהם הן פ'
תרי"ג מצוות, והביא ד' סמ"ג בהקדמה דאפי' המצוות
שאין נוהגין עכשיו, עוד הוסיף ע"פ הספרי הנ"ל דיש
ללמוד כל דברי חכמים שהסמיכום על מדרש הפסוקים
שהן ההגדות שנא' כי אם שמור תשמרון וגו'.

והנה באבות פ"ג מ"ח דכל ששוכח ד"א ממשנתו
מתחייב בנפשו ופי' רבינו יונה ורע"ב דהטעם שיבוא
למכשול בהלכה, ולפ"ז יתכן דמה שאינו נוגע למעשה
או שברור לו שלא יפסוק כלל לית לן בה. אולם הרשב"ץ
הק' עליו דא"כ גם בתקפה עליו משנתו יש חשש זה,
ולכ"כ דבכל גווני אסור לשכוח ד"ת, ובשו"ת אגרו"מ
יו"ד ח"ב סי' ק"י כשבא להצדיק לימוד דף היומי הוכיח
מעיקר איסור שכחה דיש חיוב ללמוד כה"ת כולה,
דאל"כ איך יגרע מי שלמד ממי שלא למד כלל, והביא
ד' רבינו יונה הנ"ל דל"מ כן וכ' דכוונתו רק לטעמא
דקרא ולא לעיקר גדר האיסור דוודאי איסור שכחה הוא
על כה"ת כולה.

ובפ' ואתחנן הארכנו במח' שאג"א [סי' ל"ה] ובית הלוי
[ח"א סי' ו'] עפ"י ד' האבני נזר [יו"ד סי' שנ"ב] בגדר מצות
ת"ת, דד' שאג"א דעיקר ת"ת מה שנוגע למעשה כדמ'
ביבמות קג: ולכן לא הבין ההבדל בין אנשים לנשים
שג"כ מצווים ללמוד מה שנוגע למעשה, אולם בית הלוי
ביאר דת"ת דאנשים שאני שיש מצות ת"ת לעצמו

חכמת התלמוד אין בו צורה ממילא ל"ש בו שמירה,
והמשנה הוא מה שמביא לעשיי'. משמע בדבריו דעיקר
השמירה קאי דוקא על לימוד צורת ההלכה למעשה, ולא
על שו"ט ולפ"ז ה"ה בד"ת שאינם מביאים לידי מעשה
דאינו נוגע כלל, לא נאמר בזה דין שמירה.

והנה לעיל בפ' ואתחנן [ד' ו'] כתוב ושמרתם ועשיתם כי
היא חכמתכם ובינתכם וגו' פירש"י [לא ע"פ ספרי ואולי
סמך שלו מתו"כ פ' אמור] ושמרתם זו משנה ועשיתם
כמשמעו" יל"פ ג"כ כנ"ל. ובפ' עקב [י"א כ"ב] כ' כי אם
שמור תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה
אתכם לעשתה, פירש"י אזהרת שמירות הרבה להזהר
בתלמודו שלא תשתכח, והנה שם כ' ג"כ "לעשתה"
וא"כ שפיר יל"פ שם ג"כ דעיקר השמירה קאי במה
שנוגע להלכה למעשה, ולא על פילפולים ושו"ט, וה"ה
בהלכות שלא נוגעות למעשה.

שמירה קאי על כה"ת כולה גם מה שלא

נוגע למעשה

אולם באמת בספרי בפסוק זה מאריך טובא בשבח קניית
דברי תורה דיש לו לאדם ליזהר שלא לאבד תורתו כמו
כסף, ורשב"י הביא הפסוק דפ' ואתחנן רק השמר לך
ושמור נפשך מאד פן תשכח וגו' [לעיל ד' ט'] ואמר משל
למלך שצד צפור ומסרו לעבדו והזהירו שאם יאבד ממנו
כאילו אבד נפשו, וזה חלק מסוגיית הגמ' מנחות צט:
דאיתא שם המשכח ד"א מתלמודו עובר בלאו דנא' רק
השמר לך וגו' והמשמעות הפשוטה הוא כל דבר
מתלמודו, גם מה שאינו נוגע למעשה, עוד הובא בספרי
שם שת"ח לומדים ב' וג' דברים ליום או לשבוע וחוזרים
ע"ז וככה לאט לאט הם נעשים עשירים בתורה וכו' מ'
מכ"ז דאירי מצד עצם קניית ד"ת ולא רק להכשיר
המעשה.

עוד איתא שם דס"ד דמספיק ללמוד רק הלכות ת"ל כי
אם שמור תשמרון את כל המצוה "כל המצוה" למוד
מדרש הלכות ואגדות, וכה"א למען הודיעך כי לא על
הלחם לבדו יחי' האדם זה מדרש [דרשת הפסוקים
כמכילתא ספרא וספרי שהם התחברות תורה שבכתב עם בע"פ -
נצי"ב] כי על כל מוצא פי ה' יחי' האדם אלו הלכות
ואגדות וכו' ומש"כ "לעשתה" דס"ד כיון ששמע אדם
ד"ת ישב לו ולא יעשה ת"ל לעשותם תשוב לעשותם,
לימד ושמר הרי בידו שתי מצוות הלימוד והעשיי'. הרי
להדיא דכאן כתוב החובה ללמוד כה"ת כולה גם מה
שלא נוגע וגם הצורה איך התורה שבע"פ נדרש מן
הפסוקים, ומש"כ לעשתה הוא דבר נוסף שלא יחשוב

¹⁹ והג"ר אלי' דיסקין שליט"א רגיל לפרש מה שהדגיש קרא לעשתה
כיון דכ' אחריו לאהבה את ה"א וגו' ולדבקה בו ס"ד דמספיק שיהי'
עסוק בהרגשים של אהבת ויראת ה' ודבקות, קמ"ל לעשתה דעליך גם
להקפיד על כל ס"ק בפמ"ג ובמשנ"ב בפועל, והקב"ה לא מרוצה עם כל
ההרגשים הנעלים לחוד, ולד' הספרי שהבאנו קאי גם אלעיל דלא
מספיק לשבת וללמוד כל היום, אלא צריך גם להקפיד ולדעת הלכה
למעשה.

דקאי ג"כ רק על המסקנות ולא על חלק הפילפולים והקו' והתירושים. ובכן יש בכל סוגיא לסכם מה שעולה למעשה וכדוגמת מה שעשה החזו"א הרבה פעמים בספרו שכ' **העולה לדינא**, וכדוגמת ספר משנ"ב שהביא כל הטעמים והשיטות למעשה, [ולא חלק הביאור הלכה] ואולי רק ע"ז קאי ושננתם שהי' ד"ת מחודדים היינו שישאל ממך צורת הדברים למעשה ולא כל הקו' ותי' שיש בגמ' ותו' וראשונים ואחרונים. [והסמ"ג בהקדמה אכן העתיק שיהי' מצוות התורה מחודדים בפיך]

אולם יש להוסיף דאין הכוונה שיהי' כ"ז שמור בלבו רק כמות שהוא בלי שיתוסף כלל במשך הזמן, דאדרבה מתוך מה שהעיקרים שמורים בלבו יתוספו ויתרחבו אצלו הבנות חדשות ודינים חדשים במשך הזמן, ויל"פ כן בפסוק שלנו שכ' **"שמר ושמעת"** דהול"ל שמיעה לפני שמירה, ולרש"י הכוונה לקבל, אולם י"ל דהכוונה להבנה, דע"י שהדברים שמורים בלבו היטב אז ממילא יזכה לשמוע ולהבין דברים חדשים במשך הזמן.

חומרת הגר"ז באיסור שכחת התורה

והנה כשאנו באים לקיים דברי רש"י כאן שצריך לשמרה בבטנך שלא תשכח, ולכ' זה הולך ביחד עם איסור שכחה הנאמר **במנחות צט**: ומה שנתב' באחרונים לענין הלאו שם י"ל כאן ג"כ. והנה ידוע דר' הגר"ז בהל' ת"ת פ"ב ה"ג להחמיר בזה טובא **דלסמ"ג וסמ"ק** הרי זה לאו דאו' ואם כ' באבות דאינו פטור רק בתקפה עליו משנתו אבל במסיר מלבו חייב, חידש הגר"ז דכ"ז שאין לו סדר חזרה טובה שלא ישכח כלל רק שיהי' כסדר במצב של ושננתם שיהי' ד"ת מחודדים וכו' הגם שזה מחמת שלומד דברים חדשים הו"ל כמסיר ד"ת מלבו בידים ועובר בלאו, ורק אם שוכח תלמוד מחמת קוצר המשיג או שכ"כ עסוק בפרנסה עד שאין לו זמן לעשות חזרה כלל אז יש לו פטור אונס, [רק דיש להדגיש לדברינו לעיל דא"צ לזכור כל הפילפולים והשו"ט רק עיקר המסקנות למעשה אבל זה ג"כ הרבה].

ההיתר ללמוד דף היומי

ולפ"ז רוב ת"ח בזמנינו שלומדים כסדר דברים חדשים ולא עושים חזרה טובה ומועילה [דגם מי שעושה חזרה אינו בשלמות ממש] עוברים כסדר בלאו, וכן כל הבעלי בתים הלומדים דף היומי שלא עושים חזרה כלל ולומדים כל יום דף חדש עוברים בלאו דאו', דלא יועיל התי' של פרנסה דהרי באותו שעה שלומדים הי' להם ללמוד דרך מספר דפים שיכולים לזכור כל הזמן, או לפחות יעשו סיכום טוב לחלק המסקנא וע"ז יחזרו שוב ושוב, והרי ברור שאין העולם נוהגים כן, וכי נימא

כסוכה ולולב וזה חיוב ללמוד כה"ת כולה לא בגדר הכשר וקיום מצוה, ועתה נוסיף דברי **החת"ס נדרים פא**. **ד"ה שלא**, בהא שלא ברכו בתורה תחלה, דאם כל עסק התורה הוא כדי לדעת המעשה אשר יעשון גדרו רק כקיום מצוה גרידא שמגינה רק בעידנא דעסיק ב', אבל עיקר מצות ת"ת הוא מצוה בפ"ע להגות בה יומם ולילה ולהעמיק ולעיין בכל תוצאותי' ומובאי' כי עמקו מחשבותי', ואם בחקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה לא רק לידע המצוה רק דרוש וקבל שכר היינו הדרשא עצמה זה הנח"ר להקב"ה, ובשעת החורבן לא עסקו בדרך זה לכן לא הגינה התורה שלהם, ולזה לא ברכו עלי' דכל מצוה שאין עשייתה גמר מצותה רק בגדר הכשר אין מברכין עלי'. **עכ"ד החת"ס**.

עיקר חובת הזכירה הוא על המסקנות למעשה

עכ"פ זה ברור דמצות ת"ת קאי על כה"ת כולה, ומ"מ אי"ז סתירא לדברי הגו"א שהבאנו דשמירה ל"ש רק על משנה ולא על תלמוד, דאין כוונתו לאפוקי מה שלא נוגע למעשה, רק דבתורה יש שתי חלקים יש המו"מ והפילפולים עד שבאים לכלל בהירות ואח"כ יש התורה שכבר מסודר למסקנא איך לפרש כל מצוה ומצוה למעשה, ועיקר חובת השמירה והזכירה נאמר על עצם המצוה מה הי' בה כוונת הקב"ה למעשה ולזה צריך לדעת ולזכור כל החילוקים והפרטי דינים והמסקנות, וכצורת משנה תורה להרמב"ם, ועד"ז עשה הסמ"ג ספרו שהוא על תרי"ג מצוות ובכל מצוה הביא כל הפרטי דינים, וזה דוגמת ספר מנ"ח בלי חלק הפילפולים, והגר"ז הוסיף גם כל הטעמים ולזה לא מספיק לדעת רמב"ם, אבל חלק העמל והקושיות והתירושים הגם דעיקר עמל התורה הוא על זה אבל לא ע"ז נאמר דין השמירה. וכע"ז כ' **הח"ח בהקדמתו לליקוטי הלכות** דגם אם אין זמן ללמוד סדר קדשים גפ"ת לפחות ידעו המסקנות לעשה ולזה ערך ספר ליקו"ה דזה עיקר מצות ידיעת התורה. וכן מבואר בשו"ע הגר"ז שם כשבא לבאר מצות ידיעת התורה כתב דגדרו לדעת תרי"ג מצוות עם כל פרטיהם וטעמיהן, אבל חלק הפילפול ולהבין דבר מתוך דבר יעשה רק אחרי שכבר יודע כל הנ"ל, ויש להוסיף דוודאי הרבה פעמים יש לפלפל ולעיין הרבה כדי להגיע לבהירות ולמסקנות טובות ומקיים בה מצות ת"ת ואדרבה ע"ז מתקיים בעיקר חלק העמל בתורה, אבל עיקר חלק השמירה והזכירה הוא על המסקנות שיוצא לו אחרי העיון.

ולפ"ז כשבאנו לדון על חומר איסור שכחת התורה שמבואר **במנחות צט**: דעובר בלאו ובפ"ג **דאבות מ"ח** דכל השוכח ד"א ממשנתו הרי מתחייב בנפשו יתכן

כדי ושננתם, ועי' שם קמז: הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבוא אחריו שחבריו יקיימוה בידך ואל בינת אל תשען, וברש"י "שתהא רגיל אצלם וכשתשנה במס' אחת והם אחרת תשמענה ותהא סדורה בפיו ואל תשתכח הימנה" ועל בינתך אל תשען "לומר חכם גדול אני וזכרן וכשאחזור פרק זה או מס' זו לא תשתכח הימנה" מבואר דכיון דרק חכם וזכרן גדול שייך שיזכור גם כשעוסק במס' אחרת, אבל שאר בני אדם דבר טבעי הוא שמתחילים מס' אחרת ושוכחים מס' הישנה, לכן כדאי שיהי' אצלם חברים שעוסקים באותה מס' שיכירו אותם מה ששכחו, ולגר"ז איך מותר להם כלל להתחיל מס' אחרת. עוד בגמ' עירובין נג. אמר רב אשי אנן כי אצבעתא בבירא לשכחה וברש"י כשם שהאצבע נוח ליכנס בפי הבור כך אנו מהירין לשכוח, ובתוס' ד"ה כי כשאנו מסיימין המס' ומתחילין האחרת מיד שוכחין הראשונה, וזה דברי רב אשי הגדול שסידר לנו את הש"ס, ואילו הי' חושש לד' הגר"ז לא הי' מסדר לנו יותר ממס' אחת ובהכרח שלמד היטב כל מס' בשעתה וסידרה, ואח"כ למד השני וכן הלאה.

והנה שם נד: דלא יחרוך רמי' צידו, משל לצייד שצד צפרים אם ראשון ראשון משבר כנפיו משתבר ואם לאו לא משתמר וכו' וקובץ על יד ירבה אם עושה אדם תורתו חבילות מתמעט וכו' **אמר רבא ידעי רבנן להא מילתא ועברי עלה** אמר ר"נ בר יצחק אנא עבדתה ואיקיים בידי, וצ"ע טובא דאחרי שגמ' מרחיב בגודל הענין שיתקיים תלמודו איך הביא הגמ' שרוב רבנן לא זהירים בזה וגם בר"נ יש גורסין עבריתה עי' תוס' ע"ז יט. ד"ה אנא, ואיך יתכן שכולם יעברו על דברי חכמים. ובמהרש"א ע"ז יט. ד"ה מ"ד כ' דבאמת יש בזה מח', דשם בע"ז כ' לפני זה אמר רבא לעולם ילמד אדם ואח"כ יהגה לעולם ליגרס אינש ואע"ג דמשכח ואע"ג דלא ידע מאי קאמר, שנא' גרסה נפשי לתאבה גרסה כתיב ולא כתיב טחנה, ופירש"י מרוב תאוותי לתורה הייתי שובר לפי היכולת אע"פ שאיני טוחנה היטב ליכנס לעומקה, וכ' מהרש"א דמימרות אלו חולקים על מימרות המובאים אח"כ שם כסוגיא דעירובין, ולכן עברי רבנן על מימרות אלו דסברי כרבא דיש לאדם ללמוד הרבה הגם דשוכח ואח"כ יהגה ויעיין בה ולפ"ז יש לגרוס כן גם בד' רב נחמן. ²² ועד"ז כ' מהר"ל בנתיב התורה פ"ה דגרסה נפשי לתאבה היינו מחמת רוב תשוקה לתורה רצו ללמוד מס' חדשות גם בלא חזרו ולא

דהגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל והח"ח זי"ע וכל הגדולים שהיו בכנסיה גדולה שהסכימו לתקן סדר דף היומי ובוודאי ידעו שלא הי' להם זמן לעשות חזרה כדבעי, האם באו לעקור לאו דאורייתא בגדר עת לה' הפרו תורתך שאל"כ לא ילמדו כלל. ²⁰ ומוכרחים למצוא לימוד זכות על כלל ישראל וכדכ' מרן החת"ס ביו"ד סי' י"ט ד"קשה מאד לשבור מנהג ישראל אפי' להקל ראה כמה הטריח הרא"ש ליישב מנהג קולא בעשיית פרוזבול בזה"ז וכן כמה טרחו ליישב מנהג היתר חדש לפני עומר" וא"כ עלינו לחפש לימוד זכות על כלל ישראל בזה, ²¹ וגם שלכל אחד יהי' מוכן תי' בב"ד שלמעלה כשישאלו אותו למה לא עשה חזרה בכל עת לזכור מה שכבר למד, וכמ"ש אור החיים הק' ריש פ' כי תבוא דכ"א יכול לערוך טענותיו. [נתמהני על איזה ספרי זמנינו שפסקו בפשיטות כשי' הגר"ז בשעה שרוב בנין ומנין מכלל ישראל לא עושים כן]

ובכן נביא בזה תמצית משיעוריו הנפלאים של מור" הגרמ"י רייזמן שליט"א בהל' ת"ת שהביא כמה וכמה היתרים בזה.

הנה יש להדגיש דלהרבה ראשונים [יראים ומחזורי ויטרי ועוד] מסיר מלבו דפ"ג דאבות מ"ח קאי רק במבטל זמנו לריק ועי"ז הוא שוכח, וא"כ אין מקור לומר דגם כששכח מחמת שלומד דברים חדשים מתחייב בנפשו, אולם יש מקור לד' הגר"ז בדברי רבינו יונה שם שכ' דהי' לו לידע שהשכחה מצוי' בבני אדם ולכן הי' לו לחזור כל היום וכל הלילה, מ' שלא הי' לו לעסוק גם בד"ת חדשים רק בחזרה, אולם כאמור כמה ראשונים פי' דמסיר מלבו הוא רק ביושב בטל ולכן שוכח.

כמה מקורות בש"ס שלא עשו כהגר"ז

והנה יש מקורות בגמ' דלא למדו כצורת הגר"ז, עי' שבת ג: כי קאי רבי במסכתא אחת לא תשיילי' במסכתא אחריתי דילמא לאו אדעת' מבואר דיתכן דהרב יעסוק במס' אחרת גם כשאין ברור כ"כ במס' שכבר למד עד

²⁰ אין אנו דנים עכשיו בטענת הגאון רבי משה שפירא זצ"ל שבמקום דף היומי הי' להם לבעלי בתים ללמוד טור ב"י ומשנ"ב במה שנוגע למעשה, וכטענת הפרישה והש"ך יו"ד רמ"ו סק"ה על הבעלי בתים שלומדים גפ"ת לא הלכה למעשה, דע"ז אולי מספיק אם יהי' להם קביעות אחרת ללמוד הלכה וכמו שהי' פעם שהי' להם שיעור חיי אדם וכדו' וזה בוודאי לא באו הגדולים לעקור רק השאלה על עיקר לימוד גמ' בצורה כזו שוודאי ישכח אותו.

²¹ הגה"צ רבי אבגדור מילר זצ"ל התנגד מאד על לימוד דף היומי דסבר דזה ביטול תורה גמור, ואף לא רצה להשתתף בסיום הש"ס דף היומי ולדרוש שם כשזה הי' על חשבון שיעור השבועי שלו בליל חמישי שסבר ששיעור שלו פועל יותר משיחה זמני בסיום הש"ס [ואכן כיום אותם השיעורים משפיעים לאלפים ורובבות מדי שבוע] ופעם אחת אחרי שהתבטא בחריפות נגד דף היומי מעד ונפל, ולקח זה לסימן מן השמים שהקב"ה ניח"ל בלימוד דף היומי. וי"ל כיון דבדורינו בלי מסגרת זה היו הרבה שלא היו מחוברים לתורה באופן קבוע לכן ניח"ל להקב"ה בזה.

²² ובשו"ע הגר"ז פ"ב ס"א ביאר מש"כ בגמ' שבת ס"ג. דליגמר והדר ליסבר דמקודם ילמוד כל ההלכות הפסוקות וטעמיהם בדרך קצרה ואח"כ יסבור סברות בעומק העיון ולהוציא דבר מתוך דבר, וכן יל"פ בגמ' כאן. ועי' היטב בד' רש"י דמבואר דקאי על הלימוד בעומק. אלא דלשון הגמ' הוא "אע"ג דמשכח" כנר' דכשלא לומדים בעומק שוכחים.

הרמב"ם כלל לאו זה דשכחה, כמו הסמ"ג והסמ"ק שמנאו איסור שכחת התורה ללאו, ותי' דלרמב"ם הוי רק דרבנן וי"א דלרמב"ם איסור שכחה הוא שיעור וגבול בעצם מצות ת"ת אבל סו"ס הביאו הרמב"ם וי"ל עפ"י ד' הגר"י בסוטה מ"ט: שפי' ד' הרמב"ם אלו דק' למה לא הביא רישא דקרא דרק השמר לך דמשם ילפי' עיקר איסור שכחה, ותי' ע"פ ההבדל שהי' בין הגר"א ור' זלמלע'ה מוואלוזין דר' זלמלע' ידע כל התורה כולה בע"פ כמו אשרי, והגר"א ידע זה גם הפוך דאם ישאלו לו על תיבה מסויימת יוכל להגיד לך מה כתוב קודם, וזה מעלה בשיעור ידיעת התורה ד"על לבבך" דמבואר בתרגום שיהי' בגדר כתבם על לוח לבך, וא"כ ד' הרמב"ם קאי על דרגת שכחה ממדרגת הגר"א למדרגת ר' זלמלע'ה וע"ז הביא קרא דפן יסורו מלבבך וזה שוכחים גם ברגעים בודדים שאינו עוסק בחזרה וגם בשעת מיתה דבעוד דקות בודדות ל"ש שישכח, ולפ"ז י"ל דד' הגר"ח מוואלוזין קאי על דין זכרון התורה דעלמא דע"ז סגי שיש ספרים, אבל בשביל דרגת ידיעת התורה שיהי' חקוק על לבו כהגר"א בזה ל"מ ספרים דסו"ס לא חקוק על לבו.²⁶

אולם מבואר מדברי החזו"א דלא ס"ל היתר זה דהביאו משמו [תשובות והנהגות על שבעות עמ' ג'] דמי שאינו נוטל ידיו בדברים הצריכים נטילה שק' לשכחה עובר בלאו דלא תשכח [וע"ע באגרות חזו"א אגרת ד' שמאד הזהיר על דברים שצריכים נטילה].²⁷

ע"י תלמוד בבלי ירד החומר של שכחה

עוד היתר כ' בספר הליכות הגר"א ומנהגיו תרט"ו דהק' שם על הגר"ז דאם כולם ילמדו בדרך זו בוודאי ישתכח תורה מישראל, דלא יספיק כ"א ללמוד יותר מכמה מסכתות, ובוודאי אינו כן, ולכ"כ על דרך שי' ר"ת [המובא בתוס' קידושין ל. ד"ה לא] דהיום א"צ לשלש לימודו כיון דבבלי כלול במקרא משנה וגמ', ה"נ כל מס' מחזק הידיעה וההבנה בשאר מקצועות הש"ס בפרט ללומדם בעיון היטב בתוס' וראשונים, דהרבה נושאים של מס' אחרות מתבהרים יותר, כגון הרבה עניני שבת במס' כתובות ולכן כשלומד כתובות עדיין הוא ממשיך בלימוד מס' שבת.

²⁶ אולם הגרמ"י רייזמן שליט"א אמר להיפך דכלפי דרגת ידיעת הגר"א מהני ספרים דסו"ס כבר חקוק על ספר, אלא דא"כ לא דיבר הגר"ח מוואלוזין רק על רבו, וגם דלא מתאים כפי איך שפי' הגר"י בד' הרמב"ם.

²⁷ ובענין זה האם עובר בלאו דלא תשכח באכול דברים הקשים לשכחה וכדו' כן נקט בשו"ת התעוררות תשובה ח"ד סי' ק"ל, וכ"מ בא"ר סי' ק"ע לענין מילוי כרס, אולם מרן הגר"ח ק"צ זצ"ל בספרו שיח השדה לפני שעשה רשימה של ל"ז דברים הק' לשכחה הוכיח מספר חסידים תת"פ דא"ז נקרא הסרה מן הלב כיון דזה רק בדרך גרמא ולאח"ז.

ידעו עדיין היטב מה שכבר למדו. ומוכרח מכ"ז דהסרה מן הלב הוא רק ביושב בטל ולא עושה כלום ולכן הוא שוכח. וגם להגר"ז י"ל דהרי עיקר הלאו במי שאינו חזרה מחמת עצלות, אבל אם הטעם שאינו עושה חזרה מחמת תשוקתו העצומה ללמוד דברים חדשים אולי ל"ש בזה שמסירם מלבו.

והנה יש למצוא היתר גם לד' הגר"ז בעצמו כמ"ש בדברי אבות על המשנה באבות פ"ג מ"ח להגה"ק מבוטשאטש זצ"ל דכמו שהתיר הגר"ז לפרנסה גם בריוח ואם מחמת זה לא חזר הוי אונס, ה"ה במי שמוכרח להרחיב דעתו ולשמח נפשו במה שלומד מסכתות וענינים חדשים ופולפולים הוי כפרנסת הנפש, עוד היתר כתב שם ע"פ המשנה פ"ו דפאה מ"ד לענין שכחה דכל שלפניו ל"ה שכחה, וא"כ כל שאומר הדין עלך ורוצה עוד פעם לחזור ע"ז שוב אין בו איסור שכחה.²³

שיטת הגר"ח מוואלוזין

והנה ידוע שי' הגר"ח מוואלוזין זי"ע בכתר ראש דכל עיקר איסור שכחת התורה לא נאמר רק כשהתורה נמסר מרב לתלמיד, אבל בזמנינו שיש ספרים בדפוס תו ל"ש כל האיסור, ובאמת הגר"ז כבר עמד בעצמו על חילוק זה וטען שא"כ גם בזמן הגמ' הי' יכול לומר שיכול לילך לרבו ועוד דלא יתכן שמצות התורה ישתנה במשך הזמן וכל דין תורה הוא נצחי, ²⁴ אולם יל"פ ד' הגר"ח ע"פ ד' הגר"ז פ' ואתחנן דעיקר לאו דלא תשכח הוא על תורה שבע"פ דוקא דזה נמסר מרב לתלמיד, וע"ז נאמר והיו הדברים האלה וגו' דקאי על איסור שכח התורה, וא"כ אחרי שיש ספרים כבר לא נקרא תורה שבע"פ.

אלא דק' ע"ז מד' הרמב"ם פ"א מת"ת ה"י שכ' דיש לו לאדם ללמוד גם בשעת מיתה שנא' ופן יסורו מלבבך ואם אינו לומד הוא שוכח ²⁵ הרי שאיכפ"ל בשכחה גם בזמנינו [האמנם כבר התק' הגר"ז בעצמו למה לא הביא

²³ וכדהרגיע בזה השר שלום מבעלזא להחזקה מלובלין, כשבא אצלו בפעם הראשון שהי' אז החזקה מוטרד מאד איך יוכל לקיים השמר לך פן תשכח וא"ל השר שלום ע"פ משנה הנ"ל דהרי הרבי אינו משליך את הקב"ה מאחוריו. אולם העיר ש"ב הרב אברהם משה נוסבוים שליט"א דל"ש היתר זה ללומדי דף היומי כשמתכנן שבפעם הבא שיגיע לשם ישכחנו עוד הפעם.

²⁴ זה כעין המח' שהבאנו בפ' עקב בענין לימוד לבנות בזמנינו שהגה"ק מסאטמר וסייעתו טענו דל"ש לבטל דינא דגמ' והרבה רבוינו טענו דל"ש בזה שינוי הדין. וידידי הרב ישראל וורשנר שליט"א עשה רשימה גדולה של דינים שהשתנו בזמנינו וצריך לקבוע גדרים בזה.

²⁵ מ' ברמב"ם דעיקר הטעם שיש לו ללמוד כל הזמן הוא כדי שלא ישכח הא אילו לא הי' שכחה לא הי' צריך להמשיך ללמוד ונפק"מ לע"ל לפמ"ש הרמ"ע מפאנו במאמר שבתות ה' פ"ו דבסעודת ליתן יבוא משה רבינו עם לוחות ראשונות ומאז לא ישכחו עוד את הלימוד, אולם באור החיים הק' ר"פ בחקותי מבואר דזה חק שצריך ללמוד כל הזמן גם אילו לא הי' שוכח ולזה גופא עשה הקב"ה טבע השכחה כדי שיהי' מוכרח ללמוד תמיד.

חידושי תורה שנתחדש לו חייב לזכור

והנה גם לד' הגר"ח מוואלוז'ין יתכן דיש איסור שכחה בחידושים שלו דהרי זה עדיין לא נדפס בספר, וכ"כ הנצי"ב בהרחב דבר פ' ואתחנן עה"פ רק השמר לך דעיקר איסור שכחה הוא על מה שנתחדש לו דלכ"כ אשר ראו עיניך בהר סיני, דאז קיבל כ"א חלקו בתורה וכ"כ בשבט מוסר, ולכן יש ליזהר לכתוב הכל דאח"כ כשיראה אותו יזכור וכמו שכשר כתב בכה"ג לענין לעדות, ויתכן דמהני לענין זה להקליט, ולכן מי שק' לו לכתוב, יחזיק אצלו מקליט שיכול להקליט החי' תורה שלו.²⁸ ע"כ חלק מדברי מו"ר שליט"א.

איסור שכחה הוא הפרישה מן התורה

אחרי כתבי כל זאת ראיתי מש"כ בזה הג"ר יחזקאל סרנא זצ"ל בספרו דליות יחזקאל נלפי סדר התורה מעמ' של"ט והלאה] לחלוק על שי' הגר"ז דלדבריו לא ימצאו רוב ת"ח ידיהם ורגליהם בקיום מצות ת"ת, כי רובם ככולם לומדים לא לפי סדר שיעור זכרונם וחזרתם על הלימוד, אלא מרבים בלימוד בכמות ובאיכות כ"א לפי כשרונותיו, ולדבריו כל מה שהם מרבים ללמוד הם מרבים בעבירות של לאוין דשכחה על כל דבר ודבר מלימודם.

ולכ"כ שם, דמה דבעי' קרא דפן יסורו דבשכח מחמת אונס פטור, אין הכוונה כשאר אונס בעלמא דרחמנא פטרי' דלזה א"צ קרא מיוחד, אלא בא לגלות דבשכח באונס אינו בגדר עבירה כלל, כיון דעיקר האיסור הוא רק במשכח מלבו וכל' הגמ' כל המשכח וכו', ונ"מ דבשכח מחמת אונסו והבריא אין עליו חיוב לחזור על הלימוד הישן, ועיקר איסור שכחה הוא לא בפרטיות על כל דבר תורה שלמד, רק הוא בכלליות על הפרישה מן התורה היינו שיושב בטל ואינו עוסק בתורה, אבל באם אינו חוזר מחמת שלומד דברים חדשים ועי"ז שכח הרי לא פירש מן התורה, ולשון הגמ' המשכח דבר אחד מתלמודו היינו דגם אם ע"י פרישתו מן התורה באופן כללי יגרום שישכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו זה.

ומש"כ הגר"ז דגם בימיהם היו בקיאים רק במס' אחת או שתיים אינו ראי' לסברתו, דז"פ שידעו ולמדו שאר הש"ס רק שהי' להם בקיאות מיוחדת באלו המס' שהי' אפשר לסמוך עליהם לגמרי.

חיוב חזרה כדי שיבוא לידי מעשה

ומש"כ בהרבה מקומות בחז"ל על חובת החזרה זה לא מדין ת"ת, רק חובה מיוחדת מדין שמירה המביא לידי עשיי', דהיינו דכדי שיוכל לקיים מש"כ בתורה עליו לשמור ולזכור מה שלמד, והביא כל המראי מקומות שהבאנו בתחלת דברינו דשמירה בא ביחד עם עשיי' ושמירה קאי על המשנה דוקא דקאי על דברים המביאים לידי עשיי', והנ"מ בזה דהגר"ז למד דזה דין מדיני ת"ת ולכן אסור לו לשכוח שום דבר ולא מהני מה שיוכל לעיין בספר ולבררו, אבל אי זה היכי תמצי לבוא לעשיי' אז סגי בשמירה כשיעור שידע לשאול ולעיין בספרים בשעת הצורך כי זהו השיעור ההכרח למעשה, ולא עוד אלא עוד יותר יבוא לידי מעשה כשלמד כל התורה שבע"פ ובכל מעשה שיבוא לידו יהי' חכם בחכמת התורה ובחיובי התורה וערכיהם, אף אם לא ידע לענות הכל בע"פ ולא תהי' ידיעתו אלא כדי שיהי' יכול לשאול שאלת חכם שגם היא חצי תשובה ולעיין בהעמקה והרחבת דברים בהיקפם בכל דיני התורה, - משיבוא לידי מעשה כשידע רק מסכת אחת בע"פ ממש, ואילו בכל מקצועות התורה הרחבים והעמוקים לא יגיע לגדר ת"ח מפני מיעוט הזמן שיש לו ללמוד מפני שהוא טרוד בחובת החזרה על מה שלמד, ועוד אם ילמד במה שלבו חפץ יתקשר הרבה יותר לתורה וישפיע עליו שיתקדש ויתטהר ויבוא לידי תשובה ומעש"ט, וזה גם נכלל בתורה שמביאו לידי מעשה ע"כ חלק מדבריו עי"ש יותר.

וכ"ז לענין גודל החומרא לאיסור שכחה, אבל זה פשוט מאד דאין לשער גודל התועלת בכל משהו חזרה שעושים, שזהו הדרך העיקרי להתעלות באמת בתורה ולהיות ת"ח מופלג ששואלים אותו בכ"מ ואומרה, וזה וודאי עיקר רצון ה' שיהיו יותר תלמידי חכמים שיש להם ידיעה מופלגה בתורה, ואז יש לאדם לעצמו סיפוק נפלא, וכמו שהביא כאן רש"י כאן מקרא דמשלי כי נעים כי תשמרם בבטן, דיש בזה נעימות גדולה כשהאדם זוכר מה שלמד וכדאיתא בעירובין נד. על פסוק זה דאימתי ד"ת נעים בזמן שתשמרם בבטן וזה ע"י הוצאה בפה כמבואר שם, וכ' שמחה לאיש במענה פיו אמתי שמחה לאיש בזמן שמענה בפיו. ואיתא אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. [עוד נכלל בשמירה בבטן שמרמוז על הריון ולידה דע"י ששומר וחוזר ע"ז מתחדשים לו דברים חדשים בתורה]

²⁸ מו"ר הסתפק אם סגי במה שאומר שיעורים וזה נקלט ב"קול הלשון" שתמיד אפשר להגיע לשם.

ברש"י ורמב"ן חזינן שלא חילקו בין הפסוקים בענין זה, **דרש"י** כאן כתב לא תסוף עליו – "חמשה טוטפות בתפילין, חמשה מינין בלולב, ארבע ברכות בברכת כהנים" ולעיל פ' ואתחנן כתב לא תספו – "כגון חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציציות, וכן ולא תגרעו" **ורמב"ן** שם העתיק דברי רש"י והביא ע"ז דברי הספרי כאן, והוסיף דה"ה יש בל תוסיף במוסיף יום על הימים כגון ישן בשמיני ועוד **הוסיף לחדש** דה"ה בבודה מצוה מלבו כמו ירבעם שבדא חג מלבו דג"ז נכלל בבל תוסיף. הרי דעיקר פשטי' דקרא בהוספה בעצם המצוה. וא"כ אכתי צ"ב ל"ל תרי קראי עוד יל"ע בשינוי לשונות ברש"י דהתם כ' ציצית וכאן כתב במקומו ברכת כהנים, וכן יש עוד שינוי לשונות למדקדק, וביארנו שם ע"פ ד' **הגור ארי'** כאן דנתחדש כאן בבל תוסיף דוגמת ברכת כהנים שלא אגידי יחד ואעפ"כ עובר בבל תוסיף, וא"כ י"ל דלשיטות דלחודי' קאי מסלק רק הפסול אבל עדיין יש בל תוסיף דאורייתא זה נתחדש מפסוק כאן, וגם לשיטות דלחודי' קאי מסלק הבל תוסיף לגמרי ואי לא לחודי' קאי זה ממילא פוסל מ"מ הרי לכו"ע יש אופנים דעובר בבל תוסיף דאורייתא ומ"מ אינו פוסל, כגון בישן בשמיני דגם אי נחשב מצורף ומאוגד דשמיני מצורף לשביעי וכן ברכת כהנים גם אי נחשב מצורף ע"י פרישת ידים [ריטב"א סוכה לא: בשם רמב"ן] מ"מ זה פשוט דאינו פוסל השאר דמה שעשוי עשוי ולזה בעי' קרא לחדש דמ"מ עובר בבל תוסיף, ולכן נקט רש"י כאן ברכת כהנים. וא"כ י"ל דציורי רש"י בואתחנן הוא באופן שא"א לראות אותם לחודי' וממילא הם פוסלים וציורי רש"י כאן הם באופן שאפשר לראותם בנפרד וממילא אינם פוסלים ומ"מ עוברים בבל תוסיף. עיי"ש שביארנו לפ"ז שינוי הלשונות.

לרמב"ם עיקר הלאו להוראה

עוד דקדקנו שם בד' הרמב"ם שבמנין המצוות ל"ת שי"ג הביא רק קרא דפ' ראה, וכן בהקדמת הלכות ממרים מנה לאו דבל תוסיף ובל תגרע דפ' ראה, ובפ"ב שם ה"ט ביאר שב"ד שיאמרו על גזירה שלהם שזה מדאורייתא עוברים בבל תוסיף, ובהקדמה לפיה"מ ובפ"י דסנהדרין מ"א הביא פסוק זה לא' מיסודות האמונה שתורת משה לא תשתנה כלל ואין לשמוע לנביא שבא להוסיף או לגרוע בפירוש התורה כגון שאיסור ערלה ד' שנים ובמש"כ וקצות את כפה זה כפשוטו. ובפ"ט מהלכות יסודי התורה ה"א הביא פסוק שלנו כאחד מן המקורות שבתורה שלנו לא יהי' שינוי ולא גרעון ולא תוספת שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרון לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו, ולכן אם

ומי שרוצה לצאת יד"ח הגר"ז יעשה לעצמו סדר במשנ"ב²⁹ ששם נתב' מצוות בטעמיהם וע"ז יקפיד לעשות חזרה כסדר באופן שלא ישכח כלל, וכדאי לקחת מה שנוגע ממש למעשה יום יום, דבזה יקיים הלימוד שנצרך כדי לבוא לכלל מעשה. ובסדר גפ"ת וראשונים שלומד כל יום ינסה לעשות איזה סיכום ויסדרו במוחו היטב ויעשה חזרה על זה.

בגדר טוב וישר

כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' א': [שם]

פירש"י הטוב בעיני השמים והישר בעיני אדם, פי' שפתי חכמים כגון דינא דבר מצרא. **והעיר מו"ז** הרי לעיל פסוק כ"ה אצל איסור דם כתוב ג"כ "למען ייטב לך ולבניך אחריך כי תעשה הישר בעיני ה'" וביאר דצ"ל דאכילת דם מקלקל מדות האדם וע"י הזהירות באיסור דם יבוא לידי מדות ישרות בין אדם לחבירו גם לזרעו אחריו.

ובאור החיים הק' ביאר כל הפסוק בענין מה שר' מאיר למד מאחר ותוכו אכל וקליפתו זרק ולכן לא רצה הקב"ה לומר שמועה מפי ר"מ, עד שרבה בר שילא לימד זכות עליו עי' **חגיגה טו:** וביאר אור החיים הק' ד"יקפיד ה' על האדם בעשותו דבר שלא יהי' בו נקי אלא מה' ולא מאדם ויחשוב לו לחטא, עד שיהי' נקי מה' ואדם", ולכן רק אחרי שלימדו עליו זכות כאן בעוה"ז וכבר הי' נקי בעיני אדם אמר הקב"ה שמועה מפיו. והוסיף מו"ז על דברי אור החיים הקדוש ד"בדורינו זה אי אפשר" וידועים דברי הח"ס בתשובות ע"ז שענין והייתם נקיים זה קשה מאד.

מה שנשנה בל תוסיף פעמיים

את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות לא תסוף עליו ולא תגרע ממנו: [יג א]

ולעיל בפ' ואתחנן כתוב "לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר את מצות ה' אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם" [לעיל ד ב] וצ"ב ל"ל תרי קראי, וכבר הארכנו בזה בפ' ואתחנן שם דהגר"א **באדרת אליהו** הביא דברי הספרי כאן שלמד כאן דין תוספת על לולב וציצית וגם ברכת כהנים ממש"כ **הדבר** אפי' דבר לא תוסיפו, וק' למה לא למדוהו מפ' ואתחנן ותי' דשם בא לחדש לאסור במוסיף **מצוה חדשה** על תרי"ג מצוות, ודקדק כן מלשונות הפסוקים שם. אולם

²⁹ הגהצ"ר אפרים פישל הערשקאוויטש צ"ל מדייני קלויזנבורג בארה"ב יעץ למו"ר שליט"א לקבוע סדר בקיצור ש"ע לצאת ש' הגר"ז אולם עדיף במשנ"ב ששם נתבארו הטעמים ג"כ.

להוסיף מצוה חדשה מתאים עם דברי הרמב"ן, ורמב"ן הוכיח כדבריו ממקרא מגילה דאיתא בירושלמי פ"א ממגילה ה"ה דמרדכי ואסתר שלחו לחכמי א"י שיסכימו שיתקבלו ימי הפורים, ופ"ה זקנים ומהם שלשים וכמה נביאים היו מצטערים על הדבר ממש"כ אלה המצוות וגו' כך אמר לנו משה אין נביא אחר רשאי לחדש לכם דבר מעתה, ומרדכי ואסתר מבקשים לחדש לנו דבר? לא זזו משם נושאים ונותנים בדבר עד שהאיר הקב"ה את עיניהם ומצאו אותה כתובה בתנ"ך וכו' ע"ש. כ"ז בד' הרמב"ן.³⁰

והנה לולא ד' הרמב"ן הי' אפשר"ל דהתם לא מדין כל תוסיף אתינן עלה רק ממש"כ אלה המצוות שאסור לנביא לחדש דבר, ובגמ' מגילה יד. מבואר דמ"ח נביאים נתבאו לישראל ולא פחתו ולא הותירו ע"מ שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה ודרשו ק"ו ומה מעבדות לחירות וכו', ולא נתבאר בגמ' למה לא היו מוסיפין. וי"ל מצד אלה המצוות וגו' אבל רמב"ן חידש דזה ממילא נכלל בכל תוסיף, והנה אם נבוא לדון אם גם הרמב"ם מסכים לרמב"ן עכ"פ כשב"ד או נביא מחדשים מצוה, הנה מעיון ד' הרמב"ם בהלכות ממרים הי' אפשר לומר דגם בנביא וחכם ל"ש כל תוסיף רק במוסיפין פרט בדברי התורה כגון בשר חלב שכולל גם עוף או איסור ערלה שנמשך לארבעה שנים ולא במוסיף חג חדש או ממציא מצוה חדשה לגמרי, אולם בדבריו בפ"ט ממוסדי התורה ה"א שהבאנו לעיל שהתחיל דבריו בהביאו קרא דפ' ראה מבואר דאם יבוא נביא לומר שה' שלחו להוסיף מצוה או לגרוע מצוה הו"ל נביא שקר ומ' דגם בזה שייך כל תוסיף, והדברים מפורשים בד' הרמב"ם בסוף הקדמתו לס' יד החזקה אחרי שמנה תרי"ג מצוות, והסביר למה ליכא חשש כל תוסיף בכל המצוות והתקנות שחידשו חז"ל לזה תי' דכל מצוה שהוסיפו חז"ל הי' זה דרך תקנה או דרך הוראה או גזירה ולא אמרו שהקב"ה צווה כן בתורה "אלא כך אנו אומרים שהנביאים וב"ד תיקנו וצוו לקרות מגילה בעונתה כדי

יעמוד אחד ויעשה אות ומופת ויאמר שה' שלחו להוסיף מצוה או לגרוע מצוה או לפרש פי' חדש במצוה, או שיגביל איזה מצוה שאינה לעולם יש לו דין נביא שקר ומיתתו בחנק.

וביארנו דס"ל לרמב"ם דקרא דפ' ואתחנן זה בא ליחיד שלא יוסיף בעצם עשיית המצוה כגון ה' בתים לתפילין וכדו' אבל קרא דפ' ראה נאמר לנביא או לחכם שלא יגיד בשם ה' פי' חדש בתורה, וקרא זה נסמך למש"כ אח"כ כי יקום בקרבך נביא וגו' ולכן זה נוגע ליסודי האמונה שהתורה לא תשתנה, ויסוד הלאו הוא ב"הוראה" ולכן זה שייך להל' ממרים, ולזה נאמר עיקר הלאו וזה מנאו במנין המצוות, ואף דהרמב"ם מודה שיש איסור לכל יחיד להוסיף בעצם עשיית המצוה מצד הקרא דפ' ואתחנן [וכמבואר בש"ס כמה פעמים וכדביאר מנ"ח מצוה תנ"ד ומפורש בדברי הרמב"ם בספר המצוות ל"ת ש"ג, ובפ"ד מהל' תפלה הי"ב לענין ברכת כהנים ועוד], אבל זה נסמך ונטפל לעיקר האיסור הנאמר כאן, ולזה גם דברי החינוך נמצא רק כאן ועיקר דבריו בתחלה הוא לבאר הלאו לדברי הרמב"ם דזה אם ב"ד אומרים על בשר עוף בחלב שהוא דאורייתא, ומבואר לרמב"ם דמה שנשנה כאן הפסוק הוא הוספה בגוף התורה ע"י הוראה או נבואה. ולהנ"ל זהו עיקר הלאו, וההוספה בעצם העשייה שנאמר בפ' ואתחנן הוא הרחבה לעיקר הלאו ולכן לא מנאו הרמב"ם בפנ"ע.

אולם ד' הראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם שם דל"ש כל תוסיף בהוראת ב"ד דעד כמה שיש להם רשות לגזור ל"ש כל תוסיף ואין צריכים לפרש, וב"ת ל"ש רק במוסיף בפועל בעשיית המצוה כלולב וציצית ותפילין, וכנר' דכ"ה דעת רש"י שפי' קראי דואתחנן וראה בהוספה בעצם עשיית המצוה, וביאר באבי עזרי בהל' ממרים שם יסוד המח' רמב"ם וראב"ד דלראב"ד ל"ש כלל להוסיף על עצם חיוב התורה, ולרמב"ם יש חלות הוספה על עצם החיוב, ובחינוך אחר שהביא שי' הרמב"ם כתב בשם ראשונים דל"ש כל תוסיף רק במצות עשה, ולכ' אין עיקר הכוונה דלרמב"ם שייך גם בלאוים ולראב"ד רק במצות עשה, אלא דלרמב"ם שייך בהוראה והוספה על חיובי התורה וא"כ אין נפק"מ בין לאו ועשה, אבל לראב"ד דהוספה הוא רק בעצם העשיי' ממילא ל"ש רק במצות עשה.

כל תוסיף במצוה חדשה לדעת רמב"ן ורמב"ם

והנה ד' הרמב"ן דגם בבדא לעשות מצוה מלבו, עובר בכל תוסיף, ולכ' לא שייך לד' הרמב"ם דשייכא לב"ד ולנביא, אבל ד' הרמב"ן הוא גם לכל יחיד דמוסיף וממציא מצוה חדשה, וד' הגר"א דפ' ואתחנן הוא גם

³⁰ חזינן מד' ירושלמי דגם אי הי' למרדכי ואסתר ענינים גדולים בקביעות יו"ט פורים מ"מ כל דאיכא חששא כל תוסיף יש לוותר על כל הענינים, וזה מזכיר מה שהי' הגר"י רגיל לספר שבעירו בריסק הי' חסידי קאצק מתפללים שחרית אחרי חצות ושלח הגר"י להג"ר אברהם טשעכנבער זצ"ל להשפיע עליהם בזה, אמר להם הטשעכנבער שכ' מפני מה אי"מ בה דבש מפני שהתורה אמרה כנר' שאם הי' מערבין בה דבש הי' בזה תועלת עצומה אולי גם ע"פ הסידות והקבלה, ומ"מ כיון שהתורה אסרה א"א להוסיף, ה"נ לענין זמן תפלה גם אם ע"י האיחור יהי' יותר הכנה וכדו' מ"מ התורה אמרה שאין לאחר, ה"נ לענין פורים גם אחרי כל ההשפעות העצומות והנשגבות לא יתכן לתקן יו"ט דאסור להוסיף. [ומ"מ אמר ר"א טשעכנבער להליץ על החסידים דאם הי' זה עבירה ממש הי' זה גורר עוד עבירה ולא מצינו זה אצל החסידים בבריסק שהיו ראשונים לעזור להגר"י במלחמתו נגד המשכילים והציונים]

עוף "אבל איזה דבר חדש הן תקנה בקום ועשה והן סייג בשוא"ת שאינם יכולים להסמיכו לקרא כלל אפי' אם אומרים שהם מה"ת מאי איכפת לן זיל קרי בי רב הוא דאינו מבואר כלל בתורה ואינם עוברים בב"ת אם הם אומרים שהם מה"ת רק בדבר שנוכל להסמיך אל הכתוב אבל בדבר שידוע הוא שאינו בכתוב כלל לא שייך ב"ת כלל אף שאומרים שהוא מה"ת כן נראה בעיניי וצ"ע טובא שלא הזכירו כלל דברי הרמב"ם בהקדמה שמפורש דלולא שפירשו דזה רק לשבח להקב"ה הי' בזה משום בל תוסיף וכן ק' על פמ"ג למה לא הזכיר ד' הרמב"ן.

פרטי השיטות באיסור בל תוסיף

והנה לעיקר המצוות המוזכרות ברש"י לולב, תפילין, ציצית, ברכת כהנים, תלוי במח' הראשונים באיזה אופן עוברים בבל תוסיף ונסדרם בקיצור כפי אשר סידרם מרן החת"ס [בחדושי לסוכה לא: ד"ה אמר מר - מכון חת"ס מחי סוגיא דבל תוסיף מכת"ן] עם תוספת והשלמות.

א: שי' הרמב"ן [המובא בריטב"א סוכה לא: סוד"ה מאי לאן ותוס' סנהדרין [פח: ד"ה אין] דלאו דב"ת שייך במינו בין שלא במינו, אולם האי סברא דהאי לחודי' קאי מסלק עבירת בל תוסיף לגמרי בין במינו בין שלא במינו, וגם אם יכוון להוסיף על התורה כדמוכח בסנהדרין פח: -- ביאור הלכה סי' ל"ד ס"ב ד"ה ויכוין] וא"כ ל"ש בל תוסיף דאורייתא בד' מינין רק למ"ד בעי אגד ובחוטי ציצית רק אי קשר עליון דאורייתא והכי קי"ל, אבל לענין לולב דקי"ל דא"צ אגד ל"ש בל תוסיף כלל רק מדרבנן אסרו באינו מינו דילמא אתי למיסרך, ולכן אפשר לכתחלה להוסיף בכל ד' מינין במינו, ומה דיש בל תוסיף בברכת כהנים צ"ל דאגדי בפרישת ידים, ³³ ושמיני בסוכה כיון דהימים רצופים הו"ל כאגוד ודם בכור במזבח צ"ל מזבח מצרף, וא"ש מה שתוקעים וחוזרים ותוקעים דלחודי' קאי. וכשיטה זו פסק הט"ז סי' ל"ד סק"ב ולכ"כ דבב' זוגות תפילין אינו עובר בב"ת מדאורייתא רק מדרבנן, ונראה שכן נקט

להזכיר שבחיו של הקב"ה והתשועות שעשה לנו והי' קרוב לשועתינו כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו וכו'. ³¹ הרי מבואר דגם על מצוה חדשה הי' בזה חשש בל תוסיף. [ובדברינו לפורים הארכנו טובא לבאר למה נקט הרמב"ם דוקא מגילה כדוגמא ולא שאר מצוה דרבנן, עוד ביארנו שם לשון הגמ' ד"מ"ח נביאים לא פחתו לא הותירו חוץ ממקרא מגילה"ה הא אי"ז בגדר הוספה כלל דדמי לשאר מצוות דרבנן, וביארנו דרך מגילה נחשב הוספה ממש לתורה שבכתב וברש"ש על רש"י מגילה יד. כ' דרך ע"י נביא נחשב הוספה עה"ת אבל נר חנוכה הי' ע"פ חכמים ע"י"ש במהרש"א וברמב"ן סה"מ עמ' צ' דרך מגילה מקרי תוספת לפי שנכתבה בתורה והוקבעה חובה לדורות אולם כ"ז לא מיישב שי' הרמב"ם דס"ל דגם בב"ד יש בל תוסיף]

והנה הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל [בשור"ת אגרו"מ או"ח ח"א מסי' י"ג ואילך] הי' לו וויכוח עצום עם דודו הג"ר יעקב קנטרוביץ זצ"ל בענין בל תוסיף דדודו סבר דכל שמוסיפין מצוה חדשה שייך בל תוסיף וכד' הרמב"ן הנ"ל, ור' משה חידש דל"ש ב"ת רק במוסיף פרטים במצוה הכתובה בתורה ודקדק כן מפסוק שלנו שכתוב לא תוסיף על הדבר היינו על דבר שכבר כתוב בתורה, והביא ד' רמב"ן ותמה עליו [כ' הלשון "דברי הרמב"ן מרפסין אגרי"] והוכיח דהבבלי לא ס"ל דיש חשש בל תוסיף במצוה חדשה וגם הא דאין נביא רשאי לחדש ל"ש במצוה חדשה ולכן לא הוזכר בש"ס לענין מגילה חשש בל תוסיף, וגם לא הא דאין נביא רשאי לחדש דבר, ועיקר הא דאין נביא רשאי לחדש אינו כלל מצד בל תוסיף, ובלא"ה ל"ש בל תוסיף במגילה דהרי לא אמרו שהוא מדאורייתא ומה שהצטערו חכמים דיטעו אנשי לחשוב שנביאים יכולים להמציא דברים חדשים ויטעו אחריהם. ³² וכ"כ הפמ"ג בפתיחה כוללת ח"א אות ל"ז לדקדק מל' הרמב"ם בהל' ממרים דליכא בל תוסיף רק במוסיף במצוה דתורה שבכתב גופא כמו בשר עוף בחלב, ולא במצוה חדשה שאין לו שייכות לתורה שבכתב ולכן במגילה ונר חנוכה ליכא בל תוסיף, גם במנחת חינוך מצוה תנ"ד צידד דל"ש בל תוסיף רק בציור של הרמב"ם שאומרים דבשר בחלב כולל גם בשר

³³ לאחרונה הי' מעמד ראשית הגז אצל מרן הג"ר משה שטרנבוך שליט"א ואח"כ בירך הכהן את ר' משה בברכת כהנים והוסיף עוד ברכות מדילי, ולא מנעו ר' משה מצד חשש בל תוסיף, ולד' רמב"ן א"ש דכ"ז שלא מאוגד בפרישת כפים אמרי' בי' האי לחודי' קאי, וגם אי נימא דבכה"ג הוי עכ"פ בל תוסיף דרבנן וכשי' התוס' בסנהדרין, מ"מ כבר כ' הט"ז סי' ל"ד סק"ב דב"ת דרבנן בוודאי בעי כוונה. שור' דברי ביאור הלכה סי' קכ"ח סכ"ח שהוכיח מד' רמב"ן הנ"ל דאינו עובר בב"ת בברכת כהנים א"כ יקיים כל הדברים המעכבין בו, כגון פרישת כפים ולשה"ק וקול רם ועמידה והחזרת פנים, והביא כן מהגר"ז [ולכ' ביאור הוכחתו מרמב"ן דאל"כ מנ"ל לרמב"ן כ"כ בפשיטות דהוספת הברכת כהנים הוא פורש כפיו כדי שנוכל לומר שהוא מאוגד עם הברכות אחרות] מאידך הביא דברמב"ם פ"ד מתפלה הי"ב מבואר דגם בלחש אסור וא"כ ה"ה בכל דבר המעכב שאינו צריך ולפ"ז עדיין יש לאסור להוסיף איזה ברכה שהוא אחרי ברכת כהנים בכל גונו. ויל"ע אם ספק זה בביאור הלכה הוא שאלה יסודי בכל ענין בל תוסיף האם בעי' כל תנאי המצוה בתוך ההוספה.

³¹ דברי רמב"ם אלו עוד מצלצלים באזני הרבה תלמידי המשגיח הגה"צ ר' מתתיהו סלומון זצ"ל, אבל לא רבים יודעים שהרמב"ם לא בא בזה להגיד שיחה רק ליישב שאלה בהלכות בל תוסיף. — והנה ידוע מה דפי' הגרי"ז בהא ד"להודיע שכל קוץ לא יבוש"ו הוא ע"פ דברי רמב"ם אלו, וי"ל בדרך צחות דלכן שרים זה אחרי קריאת המגילה כדי לצאת מחששא דבל תוסיף.

³² ויש להדגיש דגם ר' משה מסכים דאיסור מיהא איכא וכדכתב להדיא ביו"ד ח"ד סי' י"א "ואף שיש לדון לענין הלאו, מ"מ איסור ודאי הוא זה". ולכן אסר שם להשתתף ביום ההודייה שעושים הגוים בארה"ב (טיינקסגיווינג) חוץ מחששות הליכה בחוקות הגוי.

הגר"א סי' ל"ד להלכה [ביאור הלכה שם ד"ה ויכוין גם בסי' תרנ"א כ' כן ביאור הלכה ד"ה משום כל תוסף בשם הגר"א].

ב: שי' התוס' בסוכה [לא: ד"ה הואיל] דסברת לחודי' קאי אינו מסלק רק הפסול ול"ש זקן ממרא שצריך לגרע המצוה, אבל עדיין יש כל תוסף דאורייתא, [וכן פי' בדברי חמודות בד' הרא"ש והק' עליו הט"ז סי' ל"ד סק"ב דאינו מרגיש חילוק בין זקן ממרא לבל תוסף והעיר רעק"א שם דתוס' סוכה כבר כתב כן] וכהן המוסף ברכה עובר גם בלי פרישת כפים, וכן ישן בשמיני א"צ צירוף וא"כ ה"ה בכל השנה, וכן דם במזבח א"צ צירוף. ומ"מ ל"ש כל תוסף רק במין אחר ולכן מוסיפין הדסים וערבות, וכן תוקעין כמה פעמים דהוי מינו, ואילו יוסף קולות אחרים שאינם תשר"ת או בכלים אחרים כגון חצוצרות או בקרן פרה עובר בב"ת, וחוטא ציצית אינו עובר רק במין אחר, [עי' תוס' מנחות לח. ד"ה התכלת בשם רש"י דאין גבול בחוטי ציצית וכהוספה הדסים וערבות, ובשטמ"ק שם דהא דסנהדרין הוא דוקא במין אחר] ואם זה מין אחר עובר בבל תוסף גם אם לחודי' קאי, דלא מהני לחודי' קאי רק לסלק הפסול. ולפ"ז בתפילין דרש"י ור"ת מוכרח לכוון שבא' מהם אינו יוצא דאל"כ עובר בב"ת דאורייתא. [ולפ"ז צ"ע מ"ש שני זוגות תפילין בעירובין צה: דמינו הוא ול"ש תי' רשב"א וריטב"א שם צו. המובא לקמן ד' מינים שאני דלנוי, או דשאני ד' מינים דקים להו לחז"ל דלא נאמר שיעור למעלה דהרי כעת אמרינן דכללא הוא דבמינו ל"ש כלל ב"ת, גם אא"ל דמעשה שלימה שאני כד' הקו"ש ח"ב סי' ל"ג דגם תקיעות הוא מעשה שלימה ובאמת הריטב"א בסוכה לא: ד"ה ובדבריהם כתב דלא יתכן כלל לומר דבמין אחד ל"ש כל תוסף וראי' מבית חמישי דתפילין וממתנות נוספות דהוי מין אחד]

ג: תוס' ר"ה [נכח: ד"ה ומנא תימרא] ור"ן סוכה [טז: מדפי הרי"ף ד"ה תניא] וריטב"א סוכה [לא: ד"ה אמר מר בדעת התוס'] בכל גווני עובר בבל תוסף בין במינו בין שלא במינו וגם אם לחודי' קאי כיון דלא מהני רק לסלק הפסול, ומה שמוסיפים על הד' מינים זה מסברא חדשה דכל שלנאותו ל"ש כל תוסף וא"כ זה רק בהדס דשייך נוי, [ולפ"ז א"ש בשתי זוגות תפילין ל"ש זה - רשב"א עירובין צו. ד"ה ותמיהא לי ונשאר בצ"ע] או דיש סברא מסויימת בהדסים וערבות דלא נאמרו שיעורים דשתים ושלש רק למטה ולא למעלה ואולי ל"ש זה בלולב ואתרוג, או י"ל דלא נאמר כלל שיעור בד' מינים עד כמה מותר לרבות, [אבל בשתי זוגות תפילין קים להו דיש קפידא בשיעור ועוד דנראה כשתי רשויות - ריטב"א עירובין צו. ד"ה אלא, אולם בתו' ר"ה לא נראה כן דהקשו לפי דבריהם דגם יהי' מותר להוסיף חוטי ציצית וק' מסנהדרין ולמה לא תירצו דהכי קים להו ומ' דלא שייך לחלק וא"כ ק' למה לא הקשו מתפילין וצ"ע] ולפ"ז מה שתוקעין כמה פעמים צריך לחדש סברא חדשה דל"ש כל תוסף רק במוסיף חלק אחד במצוה, שמוסיף במנינן או בשיעורן שנתנה תורה והקפידה בו בין למטה בין

למעלה כגון שמוסיף בסימן תרועה או תקיעה או שמוסיף בסימנין או במינין, אבל כל שהוא עושה מצותו כדרך שאמרה תורה וחוזר וכופל את הכל מפני הידור מצוה וכדי לערבב את השטן הו"ל כאוכל מצה או נוטל לולב כמה פעמים ול"ש כל תוסף אא"כ הקפיד הכתוב בפירוש שלא לכפלו. [בריטב"א מבואר דיש שתי סברות נפרדות א: דלא נאמר שיעור למעלה ב: דמותר לכפול את המצוה, אולם בתוס' ר"ה מבואר דמה שאפשר לרבות בשיעור הוא תוצאה ממה שחידש דאפשר לכפול את המצוה וצ"ע]

ד: שי' הרמב"ם [פ"ז מלולב ה"ז ע"פ דברי המגיד משנה]: כל היכא דלחודי' קאי ליכא כל תוסף כלל [גם אם יכוון להוסיף על התורה כדמוכח בסנהדרין פח: - ביאור הלכה סי' ל"ד ס"ב ד"ה ויכוין] ומ"מ זה רק במין אחר, אבל במין אחד לא מהני כלל סברת לחודי' קאי וגם פוסל, ולכן במוסיף על ד' מינים ממינו כגון שתי לולבין פוסל אא"כ מוסיף בהדס דזה לנוי, אבל במוסיף במין אחר אינו עובר אלא שאסור מדרבנן. ועיקר ראית המ"מ מעירובין צה: דמבואר דשני זוגות תפילין שהוא מינו עובר בבל תוסף וגם לא מהני סברת לחודי' קאי. [ובכס"מ בשם הרא"ש שהק' על הרמב"ם דבכל ד' מינים י"ל דלא נאמר שיעור למעלה, והביא הכס"מ דהרמב"ם חזר בן] וכשיטה זו פסק המג"א סי' ל"ד סק"ג ומה"ט פסק דפשיטא בב' זוגות תפילין עובר בב"ת דאורייתא, אבל בפרשה אחרת אינו עובר [ובביאור פרשה אחרת כ' פמ"ג דלאו דוקא וה"ה פרשה אחת כל שאינו ראוי לתפילין בפני עצמו, אבל ביאור הלכה ד"ה ויכוין מוכיח מדברי המ"מ הנ"ל דאיירי בערבה ולולב ולא נקרא מין אחר כיון דראוי להצטרף ובהכרח כוונת מג"א לפרשה אחרת ממש] ולפ"ז בתפילין פסולים כגון בתפילין דרש"י ור"ת דא' מהם פסול ממנ"פ הו"ל כמין אחר ול"ש לעבור בב"ת גם אם יכוון להוסיף עה"ת וא"צ לכוון שיהא כרצועות בעלמא. [ומש"כ טור ושוע"ס סי' ל"ד ס"ב שיכוון שא' מהם לרצועות בעלמא זה מדין מצות צריכות כוונה עיי"ש ביאור הלכה ד"ה ויכוין]³⁴ אולם מחיי אדם כלל ס"ח סכ"ג מבואר [כן דקדק בביאור הלכה שם] דבתפילין דרש"י ור"ת צריך לכוון

³⁴ אבל במניח תפילין דר"ת לחוד דיתכן דפסולים הם וא"כ עובר בכל תגרע צריך לכוון להדיא שעושה רק מחמת ספק, אם לא שנאמר כמש"כ העט"ז בשם המקובלים דאלו ואלו כשרים הם אבל אנו רואין שהטוש"ע וכל הפוסקים לא קיבלו דבר זה להלכה וידוע דכל היכא שהפוסקים חולקים עם המקובלים הדין כהפוסקים וכן הוכיח הגאון ר' ברוך פרענקיל בהגהותיו מן הגמרא ועוד שירא שמים המניח תפילין דר"ת הוא רוצה לצאת ידי כל הדיעות ולא שיעיז יפול בחשש ספקא דאורייתא ע"כ הנכון לעשות כמו שכתבנו שיכוין בפירוש שאינו מניח רק משום ספקא ואפילו סתמא לא מהני בזה דהא קי"ל בר"ה כז: לעבור בזמנו לא בעי כונה וכאן נקרא זמנו דתפילין כל היום זמנה, ואף דשם איירי הענין לענין כל תוסף פשוט דה"ה לענין כל תגרע - ביאור הלכה סי' ל"ד ס"ב. ועי' בשו"ת תשובות והנהגות ח"ד סי' ט"ז דאם יעשה כביאור הלכה לא יהי' לו הענין של המקובלים, ומקובל לו שהגר"א באמת לא הניח תפילין דר"ת מצד חשש כל תוסף ומביא שם סיפור ויכוח בין חסידים ותלמידי הגר"א בענין זה עיי"ש.

להדיא שעושה מחמת ספק דאל"כ גם בלי כוונה עובר
בבל תוסיף כיון דבזמנו א"צ כונה.

ה: ש"י הראב"ד שם: ל"ש בל תוסיף רק במין אחר אבל במין אחד כגון במוסיף בשיעור ד' מינים ליכא בל תוסיף, [וק' ממתנות ושני זוגי תפילין] וגם במין אחר מהני סברת לחודי' קאי לסלק בל תוסיף.

בדין בל תוסיף אי בעי כוונה

והנה לענין אי בל תוסיף בעי כוונה, מבואר בגמ' עירובין
 צה: ור"ה כח: דבתוך זמנו אי מצוות צריכות כוונה
 בוודאי בעי כוונה אבל אי מצות אצ"כ יתכן דעדיין על
 בל תוסיף בעי כוונה, ואת"ל בתוך זמנו א"צ כונה אבל
 יתכן דשלא בזמנו וודאי בעי כוונה ובר"ה כח: מסיק
 רבא דבזמנו מצות א"צ כונה וה"ה בל תוסיף אבל שלא
 בזמנו בוודאי בעי כוונה, ויתכן דלמ"ד מצות צריכות
 כוונה גם בזמנו בעי כונה, ולפ"ז יל"ע האם יש בזה
 נפק"מ בין מצוה דאורייתא ומצוה דרבנן אי סבירא לן
 דבמצוות דאורייתא צריך כוונה ובמצוות דרבנן א"צ
 כונה. ונחלקו בזה מג"א וא"ר בסי' תרנ"א במש"כ הטור
 דאינו עובר בבל תוסיף רק בכונה, ופי' מג"א דטור
 לשיטתו בסי' ס' בשם בה"ג והרא"ש דמצוות צריכות
 כונה וכ"פ בשו"ע שם ס"ה, [ומכמה מקומות בשו"ע מבואר
 דה"ה במצוות דרבנן ודלא כמג"א בשם רדב"ז - משנ"ב שם סק"ן]
 וא"כ ה"ה בבל תוסיף, אבל א"ר הוכיח מד' הרא"ש
 גופא דגם אי מצות צ"כ, לענין ב"ת בזמנו א"צ כונה,
 אלא שאם מכוין לנוי אינו עובר בב"ת, ולענין בל תוסיף
 בשני זוגות תפילין כ' הב"ח בסי' ל"ד דאם באחד מהם
 אינו מכוין לשם מצוה אינו עובר והשיג עליו בא"ר
 סק"ה דמוכח בעירובין דגם באינו מכוין לצאת עובר,
 ורק בזוג אחד פסול מועיל אם מכוין בא' מהם לרצועות
 בעלמא, וכ' שם בביאור הלכה ד"ה בעלמא דא"ר
 לשיטתו דתוך זמנו א"צ כונה אבל ב"ח ס"ל כמג"א
 דלדידן דמצוות דאורייתא צריך כונה גם ב"ת צריך כונה.
 ודעת הט"ז בסי' ל"ד סק"ב דבבל תוסיף דאורייתא תוך
 זמנו א"צ כונה ובבל תוסיף דרבנן כגון היכא דלחודי'
 קאי, אז בלי כונה מותר לצורך. ובביאור הלכה סי' תרנ"א
 הביא שתי השיטות ובסי' ל"ד בביאור הלכה סי' ד"ה יניח
 לענין להניח תפילין דר"ת לחוד סתם דלעבור בזמנו
 א"צ כונה. [ולענין הוספת בית חמישי לתפילין לכו"ע א"צ כונה
 לקיים מצות תפילין בה' בתים, דעצם זה שפוסל מדין בית שאינו
 רואה את האויר גורם לעבור בב"ת - ביאור הלכה סי' ל"ד ס"ב ד"ה
 בעלמא דלא כב"ח שם]

וגדר שלא בזמנו כמו ישן בשמיני, ותפילין בשבת למ"ד
לאו זמן תפילין, אבל בתוך זמנו רק שכבר קיים המצוה
כל שיתכן שיתחייב שוב כמו בברכת כהנים אי יתרמי

ממילא נחשב זמנו וא"צ כונה.

חשש בל תוסיף בעושה מחמת ספק

והנה יש לרדן בעושה מחמת ספק האם עובר בבל תוסיף
עכ"פ בזמנו שא"צ כונה, וכן יל"ע שלא בזמנו דבעי'
כונה דאולי גם בעושה מחמת ספק יש לו עכ"פ כונה
לחד צד, והנה בהא דפריך אביי לשי' רבא דמצות א"צ
כונה הישן בשמיני בסוכה ילקה, פי' רש"י בעירובין צו.
ד"ה ועוד דמיירי בחו"ל דיושבין בסוכה בשמיני ספק
שביעי ואעפ"כ פריך שיעבור על בל תוסיף עכ"פ
להווי"א דבל תוסיף א"צ כונה בכל גוני, רק דמשני דשלא
בזמנו צריך כונה וא"כ ממילא חסר בכונה, הרי לפ"ז
דבזמנו דא"צ כונה לא מהני מה שעושה מחמת ספק
אבל שלא בזמנו דצריך כונה מהני מה שעושה מחמת
ספק, וכן מבואר בתוס' ר"ה כ"ח: ד"ה דילמא דאי גם
שלא בזמנו א"צ כונה באמת אסור לשבת בסוכה גם
בשמיני ספק שמיני, וכן דקדק המאירי ר"ה שם מד'
רש"י אלא שהק' עליו וכתב דזה פשוט דכל דבר שנעשה
מספק כגון שמיני ספק שביעי, וכן כל ספק המתרגש
שעל ידי ספיקו אדם צריך להמשיך זמן לאותה מצוה או
להוסיף בגוף המצוה וכן כל סרך ספק אין בו משום בל
תוסיף כלל, וישן בשמיני ר"ל בא"י לאותם שקידשו ע"פ
הרא"י. וכן הוכיח ערוך לנר ר"ה שם מד' ריטב"א דפי' כן
קושיית הגמ' וכן מוכח ברשב"א ר"ה טז. שביאר מה
דישן בשמיני כיון דעושה מחמת תקנ"ח וכמו כל יו"ט
שני, ולא כ' מצד שלא בזמנו בעי כונה כנר' דלא ע"ז
דיברה הגמ', ונתקשה הערל"נ בד' רש"י דמ"ש מכל
יו"ט שני דל"ש בל תוסיף כיון דעושה מספק, וביום
תרועה שם נתק' דאי זה בא"י והתרו בו פשיטא דלוקה
ואי בחו"ל ויושב בה מספק פשיטא דל"ש בל תוסיף
בעושה מחמת ספק. ופלא שלא העיר כלל מרש"י ותוס'
הנ"ל דס"ל דגם בעושה מספק עובר בב"ת. וע"ע
ריטב"א ר"ה טז: ד"ה וכי תימא דבתקיעות שעושה רק
מחמת ספק ל"ש בל תוסיף. ובברכות כא. פי' רשב"א
דעת ר' אלעזר דבספק התפלל אינו חוזר ומתפלל מחשש
בל תוסיף אף דעושה רק מספק, וגם להלכה דקי"ל
כריו"ח דלואי שיתפלל כל היום כולו וחייב לחזור
ולהתפלל מ"מ צריך להתנות וכ"פ בשו"ע סי' ק"ז ס"א
ובמשנ"ב סק"ב ואף שעושה מחמת ספק.

ולענין תערוכת דם בכור ודם שלמים דקאמר ר' יהושע בר"ה שם דאם יתן מתן ארבע יעבור בבל תוסיף וטען עליו ר' אליעזר דל"ש בל תוסיף אלא כשהוא בעצמו, וטען עוד ר' יהושע כשהוספת עוברת על בל תוסיף ועשית מעשה בידך, ולא נתבאר היטב מח' ר"א ור"י

והנה כל נדון זה הי' בתוך זמנו אי לא בעי כונה לבל תוסיף דאי גם לא מהני בעושה מחמת ספק, אבל שלא בזמנו בעושה מספק וודאי אינו עובר בבל תוסיף דסו"ס ליכא כונה, וכן מבואר בט"ז ומג"א סי' ל"א סק"ב ע"פ הסמ"ק דבמניח תפלין בחול המועד אינו עובר בבל תוסיף גם על הצד דחיה"מ לאו זמן תפלין כיון דשלא בזמנו בעי כוונה והוא אינו מכון להוסיף כיון שעושה מחמת ספק, ולכן יזהר שלא לברך דאז נראה כמכוון למצוה. ומ"מ בהגהות חכמת שלמה ודעת תורה שם העירו דבמרדכי פ"ק דמגילה תרמז תשע"ה מבואר דבקורא מגילה בט"ו מספיקא דיומא יש חשש בל תוסיף הרי דגם שלא בזמנו לא מהני מה שעושה מספק.

האם שייך בל תוסיף בשוגג

ובמי שהוא שוגג ולא יודע כלל שהוא מוסיף דסובר שמקיים בזה מצוה האם נקרא שעובר ב"ת בשוגג דהרי מכוון לשם מצוה, או דכיון דבעי כונה ל"ש חפצא דבל תוסיף רק בחושב להוסיף לשם מצוה,³⁵ ונפק"מ בקורא ק"ש לאחר זמנה [לש"י הח"ח שהבאנו דיש חשש בל תוסיף] וחושב שזה עדיין תוך זמנה או שמותר לקרוא לשם ק"ש לאחר זמנה, וכן בבן חו"ל שהגיע לא"י בסוכות וחושב שצריך לשבת בסוכה בשמיני לשם מצוה, ועיקר הספק לכ' רק שלא בזמנו דבעי כונה, אולם יתכן דגם בזמנו דא"צ כונה אבל סו"ס בטועה וחושב שזה חלק מן המצוה אולי עדיף, הסתפק בזה בחי' מהרי"ל דיסקין עה"ת כאן, ופשט מהא דכ' הרמב"ם פ"ב מממרים ה"ט שאם הורו בית דין לעשות מצוה חדשה עוברים בלא תוסיפו, ואי נימא שהעושים דבר שחושבים שזהו מצוה עוברים בבל תוסיפו, הו"ל ג"כ דהב"ד יעברו ג"כ על לפני עור לא תתן מכשול, שיעברו כל העולם בלא תוסיפו, אלא ע"כ דליכא לאו, ונשאר בצ"ע.

אופני בל תוסיף במזוזה

ולענין בל תוסיף במזוזה לדוגמא כשצבעו המזוזה וקשה להסירה כדי לבודקה, כ' בפתחי תשובה סי' רצ"א סק"ב בשם חמודי דניאל דאין להוסיף מזוזה אחרת משום בל תוסיף. והוסיף בשו"ת אגרות משה ח"א יו"ד סי' קפ"ג דלד' הרמב"ם והסברת המגיד משנה דבמוסיף על ד' מינים ממינו עובר על בל תוסיף דאורייתא וגם פוסל דל"ש כלל בכה"ג האי לחודי' קאי, וכ"פ מג"א סי' ל"ד סק"ג והגר"א שם, א"כ יתכן דפסול בזה את המזוזה,

והאם ר"י מודה דבעצם יש בל תוסיף, וד' ריטב"א שם דכיון דעיקר הזאתו הוא לעשות ד' מתנות מהדם של מתן ארבע ואידך ממילא אתי ע"י תערובות אז בלא"ה אין בזה בל תוסיף לכו"ע רק דנראה כמוסיף, אולם בזבחים פא. מבואר דיש צד דנחלקו ר"א ור"י גם בכוסות מעורבים ושם ל"ש סברא זו, וכ' טורי אבן ד"ה ינתנו דלפ"ז צ"ל טעמא דר' אליעזר כיון דלא מתכוין רק מחמת ספק ל"ש בל תוסיף, ונשאר בצ"ע מאי טעמא דר' יהושע. ובמאירי ד"ה מיני נראה דבזה גופא נחלקו ר"א ור"י דד' ר"א דהאי סברא דעושה מחמת ספק שייך גם בזה, אבל ד' ר' יהושע דל"ש היתר דמחמת ספק רק במוסיף בהמשך זמן ולא בשעת מעשה, ולא נתבאר אי כוונתו דרק שלא בזמנו דבעי כוונה מועיל האי סברא דמחמת ספק, או עצם זה דזה לאחר זמנו הוא מתיר וצ"ע. ובספר פמ"ג יש סתירה בדבר זה דבפתחה כוללת לאו"ח ח"א אות ל"ט הוכיח מהא דמתנות דגם בעושה מחמת ספק עובר בב"ת דהא דמתנות מכוון לשם מים ועובר בב"ת, מאידך בא"א סי' י"א סק"ז דבעושה משום ספק הלכה ליכא בל תוסיף וציין לתוס' עירובין ק. ד"ה ינתנו [צ"ב מה רצה בזה] ובמשבצות זהב או"ח סי' ל"ד סק"ב כתב דזה פשוט "דנהי שלא בכוונה עובר בזמנו היינו בסתם אבל אי מפרש שעושה כן משום ספק ליכא בל תוסיף וכדמוכחי דוכתי טובא. ומתן ד' שנתערבו במתן אחד דנותן במתן ד' דהשאר לשם מים ליכא בל תוסיף עיין עירובין ק' א'. " [ונמה"ט הק' על הט"ז שם שכתב דתוך זמנו עובר בל תוסיף אפי' שלא בכוונה והרי אם זה מחמת ספק כתפלין דר"ת ורש"י ל"ש בל תוסיף.] וצ"ע הרי זה רק שי' ר' אליעזר אבל ד' ר' יהושע דגם במכוון לשם מים עובר בבל תוסיף. ובחיי אדם ח"א כלל ס"ח סכ"ג פסק דכל היכא שעושה מחמת ספק בין בזמנו בין שלא בזמנו אינו עובר בבל תוסיף. ובשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' רפ"ו חושש דאי בל תוסיף א"צ כונה לא יועיל בעושה מחמת ספק וכדמוכח ממתנות, ולכן במי שיש לו ספק באיזה צד בדלת לשים המזוזה, לא יעשה שתי מזוזות מחשש בל תוסיף ולא מהני בעושה מחמת ספק. מאידך בסי' ת"י השיג על הערוך לנר שנקט דביושב בסוכה שמיני ספק שביעי יש חשש בל תוסיף והלא עושה כן רק מספק. וצ"ע. ובשאגת אורי' סי' ק"ד דן דלד' רש"י דלנשים יש חשש ב"ת לקיים מ"ע שהזמ"ג ה"ג בטומטום והק' עליו ביד אליהו ח"ב ערך ב"ת אות כ' דהא עושה מספק. ונפק"מ בכל זה במניח תפלין דרש"י ור"ת מספק, דכ' הטור סי' ל"ד דיכוון דיוצא במה שכשר והשני כרצועות בעלמא האם זה בדוקא דאל"כ יש חשש בל תוסיף ולזה צריך להתנות בפירוש בגדר תנאי דעל הצד שהם פסולים יהי' כרצועות בעלמא. וכ"מ משו"ת חת"ס אבהע"ז סי' צ' דמוכח משם דמהני תנאי במצוות.

³⁵ לשון מהריל"ד "אבל הכא לוא ידע שזה אין מצוה לא עשאה, ואין איסור בל תוסיף כ"א להוסיף מצוה חדשה" וצ"ע מה הכוונה "מצוה חדשה" הרי עיקר בל תוסיף זה במוסיף למצוה קיימת רק שרמב"ן חידש דגם במצוה חדשה יש בל תוסיף, ואולי ר"ל דרק במוסיף משהו חדש, ולפי טעותו אין כאן משהו חדש.

הפרשיות וכן הכא ומצא שכ"פ בשאלת יעב"ץ סי' ע' לקבוע ב' מזוזות במקום ספק. ונקט בפשיטות דבעושה מחמת ספק אין חשש בל תוסיף וי"ל מדבריו בערוך לנר ר"ה כח: שהבאנו לעיל דמתחלה הוכיח כן מכל יו"ט שני אלא שהראה דרש"י עירובין צו. לא ס"ל כן ולכן תי' יו"ט שני באופן אחר ובשורת מנחת יצחק ח"א סימן ט הביא דגם בס' דעת קדושים [בס' רפ"ו סוף סעי' י"ז ורפ"ט סעי' ב'] ס"ל כמהר"ם שיק דשייך בל תוסיף בב' מזוזות, רק דכיון שנותן משום ספק מסברא לא הי' שייך בל ומ"מ לא שמע בשום פעם ב' מזוזות בפתח א' עכת"ד, וכיאר במנחת יצחק טעם לאסור ע"פ דברי הספרי הנ"ל דיש מיעוט לא לשים ימין ושמאל, ובילקוט שמעוני הנ"ל דבעושה שתי מזוזות לא ידענו איזה עיקר, וזה טעם לאסור וע"פ הרמב"ם דבאומר על בשר עוף בחלב דהוא דאורייתא עובר בב"ת א"כ הה"ד באומר מזוזה בשמאל עיקר, וא"כ י"ל דלכן נמנעו מלעשות ב' מזוזות בפתח א' בשום פעם גם במקום ספיקא כדי שלא יעשה מטפל עיקר ולכן להלכה יקבע רק מזוזה אחת.

למסור נפש עבור כלל ישראל אף אם ילך לגיהנם כי יקום בקרבך נביא או חלם חלום וגו' לא תשמע וגו' כי מנסה ה"א אתכם לדעת הישכם אוהבים וגו' [שם ב - ד]

בספר סופרי המלך על החת"ס [לאאמור"ר שליט"א והג"ר יוסף שישא שליט"א] עמוד תרע"ז הובא מכתב מהג"ר זלמן שפיצער זצ"ל אב"ד ווינא חדב"נ מן החת"ס לרבו הגאון מהר"ם שיק זצ"ל שכנר' כתב לו שעליו לעשות פירוד בקהלה שלו ע"ד שעשו באונגריין כדי לרחק הריפורמים והניעלוגים ולזה השיב דבווינא ל"ש כל ענין זה דאדרבה ע"י הפירוד יתרחקו הרבה מעמינו ורק ע"י ההתאחדות יש אפשרות לקרב הרבה אנשים, ³⁷ וכ' ע"ז ד"במקום חילול ה' אין חולקין כבוד לרב ואין אני רשאי לקבל אף דברי מ"ו המובהק אשר עליו אמרו ז"ל מורא רבך כמורא שמים אבל לא יותר, ואם הקב"ה בעצמו היה מגלה לי ע"י חזיון שאעשה פירוד בין הדבקים יחד באמונה, הייתי נזכר מה שראיתי בחידושי אגדה ממו"ח ז"ל [נדפס בחת"ס החדש עה"ת וכע"ז בתורת משה כאן] שכתב לפרש הקרא גבי נביא שקר כתיב "לא תאבה לו ולא תשמע אליו כי מנסה ה"א אתכם לדעת הישכם אוהבים" וגו' והנה לכאורה מה נסיון הוא, אם אנו יודעים שהוא עבירה ויש לנו הפסד עי"ז שמשמרים את התורה זה נקרא נסיון, אבל אם טעות לנו שנטעה בדברי הנביא,

וי"ל עוד דגם במכוון לבטל הראשון לשם גניזה לא מהני, וכדמוכח משו"ע או"ח סי' י' ס"ו דבהטיל למוטלת פסל גם במכוון לבטולי. וי"ל ע"ד דמ"ש מהוספה בכל אחד מן הד' מינים דמותר, ואי אי טעם ד' מינים מצד נוי א"ש אבל אי הטעם מצד דלא נאמר שיעור למעלה א"כ גם במזוזה נימא כן וצ"ל כדתי' ריטב"א עירובין צו. לענין שתי זוגות תפילין דקים להו לחז"ל דדוקא אחד ובאמת מפורש כן בחז"ל דעי' ב"י ריש סי' רפ"ט בשם סמ"ג דא"צ להניח ימין ושמאל מהא דתניא בספרי ר"י אומר, הרי הוא אומר ולקחו מן הדם וגו' עד שיפרוט לך הכתוב שתי מזוזות. ובילקוט שמעוני משלי ח' עה"פ לשמור מזוזות פתחי דלרבי לוי שתי מזוזות הן, אחת מכאן ואחת מכאן. אבל דעת רבי ישמעאל וכן פסקו חכמים דדוקא מזוזה אחת, שאם אדם עושה שתי מזוזות אינו יודע איזה עיקר ואיזה טפלה, וא"ש דיש בל תוסיף במוסיף על מזוזה אחת. [וע"ע בשו"ת לב אריה ח"א סי' ב' להג"ר ר' ארי' לייב גרוסנאס זצ"ל במי שמחמת פחד גניבת הגוים קבע מזוזה נוספת אחורי הדלת דכיון דג"ז כשר בשעת הדחק יש חשש בל תוסיף ודינו כשתי זוגות תפילין דתלוי במח' מג"א וט"ז אם זה דאורייתא או דרבנן, ועל הצד דזה דאורייתא יש לדון אי גם פסול וזה תלוי בגי' הרמב"ם בהל' לולב, ואם זה פסול יתכן דגם אם יוריד אחד מהן יש חשש תעשה ולא מן העשוי עי"ש]

ואם יש לו ספק באיזה צד לשים המזוזה ורוצה לתת שני מזוזות, ³⁶ כתב בשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' רפ"ז במכתבו לבעל ערוך לנר כמה שראה בירחון שומר ציון הנאמן שפסק דבכה"ג ישים שתי מזוזות, והשיג עליו דיש חשש דבל תוסיף ולא מהני מה שעושה מחמת ספק דהרי בזמנו א"צ כונה ומוכח בר"ה כח: לענין מתנות דגם בעושה מחמת ספק לא מהני, ומה שמותר להניח תפילין דרש"י ור"ת התם לאחד אין לו דין תפילין כלל והו"ל כרצועות בעלמא וכאילן הניח חפץ אחר על ראשו, אבל כאן המזוזות בעצמם שניהם כשרים, רק שצד שמאל של השער פטור וא"כ הו"ל כהטיל למוטלת כגון בגד ה' כנפות דרק ד' מהם חייבות ושם בקרן חמישי דעובר בבל תוסיף. והשיב לו הערוך לנר בשו"ת בנין ציון סי' ק' דאין דמיון מזוזה לחמש ציצית, דשם כל אחת מהציציות כשרה דאיזה מהן שמסיר הטלית כשר ע"י ד' הנשארים ולכן איכא בל תוסיף כמו בקובע ב' מזוזות בימין, אבל מזוזה בשמאל אינה מזוזה וכאילו מחבר חפץ אחר שם ודומה ממש לב' זוגי תפילין דרש"י ור"ת דשם הפסול לכל א' מפני שינוי מקום הנחת

³⁷ כן באמת חשב מתחלה וכן הי' פחד גדול לעשות קהלה נפרדת, אבל בסוף מחמת קילקול הריפורמים לא הי' לו ברירה וביד רמה עשה קהלה נפרדת, וזה הי' ביהכ"נ שיף שול, והמשך לקהלה זו הוא קהילת תורה עץ חיים לונדון בראשות מו"ר הג"ר זאב פלדמן שליט"א.

³⁶ דוגמא לכך שאלת מו"ר הג"ר בנציון זצ"ל להג"ר משה פינשטיין זצ"ל בחצר שלפנים מהבית ויש פתח מהבית להחצר וכן בגינה, לדי' הט"ז דבחצר הסתום מכל צדדיו הו"ל כחצר פנימי ונותן מזוזה לימין היציאה לחצר אבל ביש פתח מחצר לרה"ר אזלינן בתר היכר ציר ונדפס בשו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן קפא.

תאבדון לעקר ולשרש אחרי' והשחת ושרוף וכלה שלא ישאר זכר, ומאידך אצל כלל ישראל החיים ממשיכים אחר המיתה ג"כ, ולזה יש דיני קדיש ואמירת יזכור, וזהו כל ענין הפרשה דבנים אתם ה"א לא תתגודדו ולא תשימו קרחה וכמו שביארו הראשונים שם דאין סבה לכל זה כיון דהוא רק כמו לעבור מחדר לחדר.

ונביא שקר או מסית בא להדיחך מדרך זה ורצה לעקרך מדרך וחיים הנצחיים, ולכן החמירה התורה במסית עד מאד עד שלא נאמר במיתתו מצות ואהבת לרעך כמוך הנאמר בסנהדרין בשאר חייבי מיתות,³⁹ ולא מרחמים עליו וגם בנו ממיתו והכל בשביל שרצה לעקרך מחיים הנצחיים.

והנה ברש"י עה"פ אשר לא ידעת אתה ואבותיך כתב "דבר זה גנאי הוא לך, שאף האומות אין מניחין מה שמסרו להם אבותיהם, וזה אומר לך עזוב מה שמסרו לך אבותיך".

ברצוני להביא כאן מה שדרשתי בשבת שבע ברכות פרשת ראה לבן אחותי הרב ברוך חיים הלוי דינר שליט"א מה ששייך לפ' ראה בכללות ובפרט לפרשת מסית ונביא שקר ולדברי רש"י אלו:

"זה זכיי" גדולה בשבילנו עוד הפעם לשבת עם המשפחה עם אאמו"ר שליט"א ומשפ' גיסי הג"ר רפאל שליט"א וידוע שהכל מרומז בפרשה, וצריך למצוא בפ' ראה יסוד השמחה ומטרת השבע ברכות.

הנה בפרשה זו כ' 40 פעם המילה אכילה והרבה פעמים המילה שמחה וקשה וכי זהו מטרת החיים לאכול ולשמוח, ובפרט שאנו עומדים עכשיו בר"ח אלול וכי זה הזמן להתעסק באכילה ושמחה, הלא צריך להתעסק בתשובה. גם שמעתי רמז אלול בגימ' אכילה עם הכולל ותמוה.

הגנות בעזיבת דרכי באבות

הנה יש להקדים, מה שבפרשה זו כתוב פרשת מסית, שהתורה מחמירה בו מאד עד שאין טוענין למסית, ולא תחמול ולא תכסה עליו. ובפשטות עיקר החומר מה שמסיתך לעבוד ע"ז, אבל יש כאן הדגשה מעניינת שכתוב בפסוק שיאמר לך לעבוד אלהים אחרים "אשר לא ידעת אתה ואבותיך" וצ"ב טובא, וכי מה איכפ"ל בזה, הרי עיקר החומר הוא בזה שאומר לו לעבוד ע"ז

וכאשר נראה שבא האות והמופת נחליט בדעתנו שהוא נביא אמת שמפי ה' נשלח מה זה נסיון. אבל הנסיון הוא כך, כי מדרגת אהרן קדוש ה' אשר העגל עשה לכבוד שמים שלא יחטאו ישראל בהריגת נביא, היא מדרגה גדולה מאד אשר אין למעלה הימנה, וע"כ אמרו ז"ל גדולה עבירה לשמה, לא אמרו גדולה עבירה לשם מצוה, כי אם הוא יודע שעושה בזה מצוה אין בזה חידוש, אבל גם עבירה לשמה של עבירה דהיינו שהוא יסבור שיירש גיהנם ועושה עבירה מ"מ טוב לו גיהנם לטובת ישראל, מגן עדן לשמוע מפי ה' וישראל יחטאו, זה היה מדרגת אהרן.

וזה פירוש הכתוב אף אם אתה תחשוב לנביא אמת, ואף אם הקב"ה בעצמו ובכבודו ית' יאמר לך, לך עבוד ע"ז, תאמר אהבתי את אדוני ולא אצא חפשי מגיהנם, ע"י שאני שומע לקול דיבורך לא אוכל לעבוד אותך, וזהו אהבת ה' במסירות נפש, לא מסירת הגוף למיתה מיתה ממש בקידוש ה', אבל מסירת נפש ממש לידון דור דורות בגיהנם בשביל הדת וישראל, ע"כ אמר כי מנסה ה"א לדעת הישכם אוהבים וגו' עכ"ל דברי קודש מו"ח ז"ל.

והארכתי בזה לבאר שזו היתה מדרגת שרה ואסתר. ויישבתי בזה המאמר הידוע [אסתר רבה א' ד"ה רע"ק] מה זכתה אסתר למשול על קכ"ז מדינות וכו' ודי בזה לדעתי שאין אני רשאי לשמוע בזה דברי רבי שמוראי עלי כמורא שמים, לעשות מה שהוא בעיני הירוס דת ואמונה אמיתית שלנו ע"י הדחה למאות ולאלפים בעלי בתים וחילול כבוד שמו הגדול ית' ומחלוקת עד לב השמים בכדי והאמת נעדרת ר"ל.... ע"כ חלק ממכתב הג"ר זלמן שפיצער זצ"ל.

שייכות פ' מסית לבנים אתם לה"א

כי יקום בקרבך נביא או חלם חלום וגו' אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם וגו' לא תשמע וגו' כי מנסה ה"א אתכם לדעת הישכם אוהבים וגו' [שם]

עוד שם כי יסיתך אחיך בן אמך וגו' נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבותיך וגו' לא תאבה לו ולא תשמע אליו וגו' כי הרג תהרגנו וגו' כי בקש להדיחך וגו'. [שם ז'-י"א]

הנה עצם שייכותם של פרשיות אלו לפ' ראה כתב מו"ז הג"ר בנציון זצ"ל³⁸ דתחלת הפרשה בא משה להורות ההבדל בין חיים נצחיים של עוה"ב או חיים של רשעים שאפילו בחייהם קרויים מתים, דלכן כתוב על ע"ז אבד

³⁹ והסתפק מו"ז אי מהני תשובה למסית וכתב שכמדומה לו שראה באיזה ספר דמהני תשובה, וצ"ב מ"ש משאר חייבי מיתות ב"ד דל"מ תשובה.

לרבקה שהיא היתה כ"כ צנוע שלא הי' הו"א לאחד לגשת עלי'.

והנה עיקר המקום שהאבות מוסרים לבניהם דרכי החיים ומשרישים אצלם אהבת ה', הוא בסעודות שבתות וימים טובים, שאז האבות יושבים עם המשפחה ומתקשרים באהבת ה', ומשרישים בם אהבת ויראת ה', וזה עושה הרושם הכי חזק שזה נעשה מתוך שמחה ואושר וזמירות ואכילה ושתי', והם רואים האושר והשמחה שיש ביהדות.

והנה בפ' ראה מצינו שעיקר ההדגשה הוא באכילה לפני ה' כמו מעשר שני ואכילה בחג שכתוב שיהי' לפני ה' אלוֹקֵיכֶם אתה ובנך ובתך וגו' והיית אך שמח, וזה מה שהקב"ה רוצה, הוא רוצה שנשמח עם היהדות, ושלא יהי' לנו לעול ושנרצה להמשיך מה שראינו אצל אבותינו ואז לא יהי' נסיון לפרוש מדרכיהם, כיון שיהי' נזכר שהי' דבר שמח וטוב. וזה נרמז **אכילה עם הכולל**, היינו לכולל עצמינו עם הקומה שלימה עם המסורה ומורשת האבות, משא"כ אכילה בתאווה הוא בנפרד שנא' לתאווה יבקש נפרד, שמתנתק לגמרי ממורשתו ומכל סביבותיו ולא נותן לעני ואינו לפני ה' כלל.

והנה בפרשת נביא שקר, כ' שהנביא יעשה אות ומופת לומר לך עבוד אלהים אחרים ותדעו שה' מרשה לו לעשות כן כי מנסה ה' אתכם הישכם אוהבים וגו' והרי ידוע דהתורה נצחית, ונוגע גם לנו, אף שאין לנו ע"ז, ונראה בעז"ה דמלחמת עולם השני' שעבר על כלל ישראל, הי' בגדר אות ומופת לומר לך עבוד אלהים אחרים, דהרי ידוע כמה עשרות אלפי יהודים עזבו דרך ה' אחרי המלחמה מחמת הקושיות באמונה איפה הי' הקב"ה.

והנה אבותינו ואבות אבותינו שעברו מאורעות המלחמה, ואיבדו הרבה ממשפחתם ועברו יסורים נוראים שא"א להעלות על הכתב, ומ"מ התחזקו ומסרו נפשם עבור הקב"ה והקימו משפחות שלימות עובדי ה', הרי הראו בזה שאהבו את ה' ונתקיים אצלם פסוק זה שכ' בנביא שקר, וכ"ז קיבלו מאבותיהם בפרט בסעודות שבת ויו"ט, דצריך הרבה אהבת ה' בשביל זה.

וידוע הרבה סיפורים של בעלי תשובה שהדבר הראשון הוא שהלכו לסעודת שבת ועי"ז חזרו בתשובה, ומסופר על אחד מעולי רוסיה שלא ידע מיהדות כלום, עד שהוזמן לסעודות שבת, ובראותו המאכלים של שבת פתאום נזכר במה שהאכילו אמו ברוסיה בהיותו ילד, דזה הדבר היחיד שאמו היתה יכול לעשות בפירסום דהי' סכנת נפשות לגלות איזה עניני יהדות, רואין ג"כ

שהוא מג' עבירות חמורות, ומה נתוסף בזה שלא ידעת אתה ואבותיך, גם מתחלת הפרשה הודגש כן אצל הקללה אם לא תשמעו וגו' "אשר לא ידעת" וכן בנביא שקר כתוב כן וצ"ב ועי' אוה"ק בזה.

והנה רש"י הקדוש כבר עמד בזה, והביא מספרי שגנות גדול לעזוב דרך האבות אפי' אצל הגוים, הרי מבואר דל"ש להדגיש כ"כ החומר, רק בזה שעוזבים דרך האבות ועושים דבר מה שלא שמעו ולא ידעו האבות, וזה מצדיק החומר של מסית שלא תחמול ולא תכסה אפי' אם הוא מהקרובים ביותר, וגם אם אביו אומר לו כן כמבו' ברש"י שאומר לך אל תעשה כמו אבי, הסבא שלך, ג"ז נכלל במסית.

ויש להוסיף בביאור הא ד"לא ידעת" דזה חלק מהסתתו, שאומר לך "מה כבר ידעו פעם" הרי לא הי' להם כל הטכנולוגיה שיש לנו היום, הרי הם רכבו על חמורים והיו מאוד מצומצמים, ולא ידעו כלום ממה שקורה בעולם, ולא ידעו כלל מה שאנחנו יודעים בדור של אייפונים ואינטרנט, וד"ז חמור מאוד, דברגע שאתה שומע מילים כאלו, גם אם עדיין לא אמר לך מה כן לעשות, כבר אסור לשמוע לו וצריך לברוח ממנו, ועצם זה שביקש להדיחך גם אם לא הצליח כבר ניתן עליו כל חומר הדין של מסית.

וכ"ז, כיון דעיקר היסוד של היהדות שלנו בנוי על מסורת אבות, וכ"ז שיש לנו איזה ספק אנו מסתכלים בדרכי האבות, ואם הם לא ידעו מזה ולא התנהגו כן, זה כבר סימן בשבילנו שלא נלך בדרך זו. וכפי שהראה לי מו"ר הג"ר אשר אריאלי שליט"א [פעמיים בש"ק פרשת עקב בנתני'] דברי בעל הטורים עה"פ "וזכרת את כל הדרך" [לעיל ח' ב'] בהמשך למש"כ לפני זה "ואבותיכם" שצריך לזכור דרכי אבות ולילך בדרכיהם, ואמר מו"ר שליט"א, דזה כלל גדול בחיים שלא נהי' לנו שום ספיקות בחיים, לזכור וללכת בדרכי האבות, ולכן החמירה התורה בזה מאוד. וע"ע ברש"י עה"פ בנים אתם וגו' כי כך בחר ה' עי"ש.

והג"ר אלי' ברוך פינקל זצ"ל [בספרו משלחנו של רא"ב] דקדק בלשון רש"י "דבר זה גנאי גדול הוא לך" וק' הרי זה גנאי על המסית ולא על המוסת דהרי מיירי גם באופן שלא הצליח להסיתו רק בקש להדיחו, ופי' דעצם זה שא' חשב לדבר אתך ע"ז כבר גנאי גדול, שהי' צריך להיות שכ"כ פשוט למסית שאתך א"א לדבר דברים כאלה שאתה כ"כ אדוק בדרכי האבות, והשווה למש"א הג"ר מאיר שפירא זצ"ל במש"כ אצל רבקה ואיש לא ידעה [בראשית כ"ד ט"ז] דאי"ז שבח לאנשי המקום רק

מזה עד כמה החשיבות במאכלי שבת גרידא, דע"י שלא שינתה לפחות מזה, חזר בנה בתשובה.

עכ"פ אצל גיסי ואחותי זה הי' תמיד החינוך להמשיך דרך האבות כן אצל אאמו"ר שליט"א כל עיקרו וכל ספריו הוא היפך מענין מסית, דאדרבה כל עיקרו "ביקש" רק להעביר לנו מה שהי' פעם אצל אבותינו ואבות אבותינו, ולשבת יחדיו בסעודה ולשמוע ולקבל ולראות מה הי' פעם זה יסוד הראשון בבניית בית יהודי.

עפ"ז י"ל דרך צחות שמשקיעים כ"כ הרבה זמן לתמונות, הרי כמעט לא מסתכלים ע"ז אלא דיבוא יום והנכד יסתכל בתמונה וישאל מי זה, ויגידו לו זהו הסבא במרכז, והוא החשוב וכולם אווזים בדרכיו ואז זה ישפיע עליו כן יעזור ה' לכולנו. ע"כ.

ייתור תיבת ואכלה

לא תאכלו כל נבילה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה וגו' (י"ד כ"א)

הנה עיקר מכוון הפסוק הוא להתיר נבילה בהנאה כמבואר בריש פרק שני דפסחים, וגם מדגיש לגר נתנה ולגוי במכירה ע"ש בסוגיא מח' ר"מ ור' יהודה בזה, אולם ז"פ דאין צד שלגוי או לגר תושב יאסר הנבילה באכילה דהרי אינם מצווים בשום מצוה חוץ מז' מצוות בני נח, וא"כ ק' ל"ל למימר שיתננו לגר ואכלה פשיטא שיאכלנה הרי לא מדובר בגר צדק. ובאמת כל גר תושב שלא קיבל רק ז' מצוות נקרא גר אוכל נבלות, אולי מצד פסוק זה, ובאמת בע"ז סד: נחלקו תנאי בגדר גר תושב דלד' רבנן קיבל רק ז' מצוות והכי קי"ל אולם ד' אחרים דקיבל עליו כל המצוות שבתורה חוץ מנבילות, ויתכן הטעם כיון דכתוב בו ההיתר מפורש, [ולא עיינתי בראשונים שם] אבל עדיין ק' לומר דבשביל זה פירשו התורה כדי שלא יקבלו עליו לאיסור.

והראני אחי הג"ר יעקב שליט"א מכתב⁴⁰ של הג"ר עקיבא סופר זצ"ל אב"ד פרשבורג להג"ר דוד וועסעלי זצ"ל ראש ב"ד פרשבורג [חמיו של מו"ז הג"ר יעקב סניידערס זצ"ל בזו"ר,⁴¹ שעמד בזה, ותי' ע"פ מה שהק' הגו"ב [ל"מ כעת] דל"ל למכור הנבילה לגוי הרי מדאורייתא יכול לבטלו לכתחלה חד בתרי [לשיטות דא"מ איסור לכתחלה הוא דרבנן] ולזה י"ל דרמזה תורה "ואכלה כמות שהיא בלי תערוכות" דרק בכה"ג לא שווה

לישראל כלל, אבל אילו לא הי' כמות שהיא דהי' בתערוכות, באמת לא הי' צורך למוכרו לגוי.

הפסוק בא להתיר מכירת בני מעיים לגר תושב

עוד י"ל ביישוב קו' הנ"ל ע"פ המבואר בשו"ת חת"ס יו"ד סי' י"ט לתלמידו שהרעיש על מנהג העולם שמקילין למכור לגוים נבלות וטריפות והלא הבני מעיים אסורים לגוי מצד אבר מן החי, [ראה הערה באריכות⁴²] ואסור לגוי, ומתחלה כ' החת"ס דא"צ לחשוש לזה כיון דבני מעיים בדרך כלל אינם עומדים לאכילה, אח"כ כתב לתלמידו שראה בחי' ד"ת שלו דבר נאה ומתקבל, דקרא דכתיב לא תאכלו כל נבילה מיירי בכל גווני אפי' בנתנבלה בשחיטה וכשהותרה למכור לנכרי הוא וכל מה שבפנים הותרה וע"ד מה דאמרי' בפסחים כב. דכשהותרה כאן נבילה בהנאה היא וחלבה וגידה הותרה, ה"נ י"ל לענין נתנבלה בשחיטה דהותר למכור לגוי. אולם העיר ע"ז החת"ס דמנ"ל דנמכר לגוי לאכילה "ומיני ומינך תסתיים שמעתתא" דלכ' יל"ד למה גבי גר כתיב "ואכלה" ובמכירה לגוי לא הזכיר אכילה, וצ"ל דבגר תושב שקיבל עליו ז' מצוות ולא יאכל אמה"ח א"כ נוכל ליתן לו הנבילה כמות שהוא לאכילה והוא יחוש לנפשו ולא יאכל הבני מעיים דהרי נזהר בזה, אבל לגוי שאינו מקיים מצוות בני נח אכן אסור למוכרו להדיא רק מוכרים בסתמא ותלינן בהיתירא. עכ"ד חת"ס.⁴³ [ועי"ש שצווה להעתיק לתלמידו מש"כ באריכות לברר ההיתר למכור ביצים לגוי הרי לתוס' חולין סד. ד"ה שאם היתר ביצה חידוש הוא דבעצם הוי אמה"ח וא"כ בבצים דעופות טריפה דל"ש מי איכא מידי יאסר למכור לגוי "ומדלא שמעתי מי שנתעורר בזה עמדותי מרעיד ואמרת למצוא היתר מפורש למכור ביצים לבני נח" ולזה כ' די"ל ג"כ מפסוק זה ע"פ מש"כ כאן בספרי דלא תאכלו כל נבילה לרבות טריפה א"כ י"ל כשהותרה טריפה היא וביצתה הותרה ע"ש באריכות]

⁴² ר"ל לפ"מ דקי"ל חולין לב. כר"ל דבשחיטת הקנה הו"ל בני מעיים כמנחא בדיקולא ומה"ט קאמרי' שם דאין מזמנין גוי על בני מעיים כיון דלדידי' דל"ש שחיטה רק במיתה תליא מילתא א"כ הו"ל אמה"ח לפני שמתה, רק דמסקי' להלכה דכיון דלישראל מותר גם לגוי מותר דמי איכא מידי וכו' ולפ"ז במקום דל"ש שחיטה כגון טמאה או בנתנבלה בשחיטה דליכא מי איכא מידי אסור לגוי מצד אמה"ח וכו"פ הרשב"א תורת הבית הארוך ב"ב ש"ג וכו"פ הטור סי' כ"ז ובש"ך שם סק"ב ואף דפר"ח השיג ע"ז כבר יישוב התבואות שור השגתו, וכך בירר רעק"א בהגהותיו שם באריכות ובשאר פוסקים דנו לפ"ז גם על אווזות שהולעטו ונשחטו דמסתמא ניקבו הבני מעיים אי נחליט דגם בעוף יש איסור אמה"ח יאסר להמכר לגוי וכדבירר שם רעק"א באריכות, וזה הי' כוונת השואל להחת"ס, וכן הרעיש השואל להג"ר מרדכי בנעט זצ"ל בשו"ת הר המור סי' ח'. והובא נושא זה בקיצור בפת"ת כ"ז סק"א.

⁴³ ובשו"ת הר המור שם רצה השואל [כנר' שזה אותו שואל של החת"ס] מתחלה להוכיח מפסוק זה להיתר מוקדא סתמא מיירי ודחה בהר המור דקרא דחיק ומוקים אנפשי' במתה מאל"י או נתנבלה בשחיטה ולא פרכסה ומתה מיד. ומה שרצה השואל להוכיח מפסוק זה לאיסור דכיון דכתיב לגר אשר וגו' הרי איירי רק בדבר הראוי לאכילה ובא לאפוקי בני מעיים ולא להתיר דהרי אינו פגום כשהוא בעין ובהכרח בא לאסור למכור לנכרי, לזה דאין לנו לחדש דרשות חדשות.

⁴⁰ נדפס באוצרות הסופר חלק ט' עמ' כ"ה.

⁴¹ ובמכתב זה באמת מאחל לו מז"ט על החתן השלם שקונה לו ומשבח מאד אביו אא"ז הג"ר בנציון סניידערס זצ"ל.

המקום וגו' ונתת הכסף בבקר ובצאן וביין ובשכר ובכל אשר תשאלך נפשך וגו' [י"ד כ"ב - כ"ו]

כיון שבשבת זה הוא שבת מברכין אלול, וכבר צריכים משהו להתכונן לימי הרחמים והסליחות, ולב יודע מרת נפשו כמה אנו רחוקים מזה, וכבר נוטים להתיימש מעיקרא, לכן נביא כאן בקצרה דברי חיזוק ממור הגה"צ ר' צבי מאיר זילברברג שליט"א על פסוקים אלו שנוגע לעבודת ימי אלול:

"הנה תמיד בר"ח אלול או בשבת מברכין אלול, סיבב הקב"ה שיצא לנו לקרוא בפרשת ראה, והנה כתוב בפרשה "וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו כי תרחק ממך המקום וגו' וכתבו בספה"ק [שפת אמת תרל"א עבודת ישראל מאור ושמע] ד"דרך" דכאן מרמז על דרך התשובה שנא' ודרך תשובה הורית, ונאמר הנותן בים דרך, וה"מקום" הוא מקומו של עולם, גם מקום מרמז על ערי מקלט שבה נרמז חודש אלול ב"ואשר לא צדה והאלקים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה" דאלול היא מקלט לאדם.

להרבות ברצונות והשתוקקות

ואם ירחק ממך המקום וירבה ממך הדרך של תשובה, כי לא תוכל שאתו שזה מדי קשה בשבילך, אז העצה היא "ונתת בכסף כל אשר תשאלך נפשך" כסף לשון כיסופין והשתוקקות מלשון נכסוף נכספתי, שתקח כל הבחינות של רוחניות "בבקר וצאן ויין ושכר ובכל משאלות לבך ברוחניות" ותכניסו בכיסופין ורצונות וגעגועין והשתוקקות ולהרבות בזה, "וצרת כל הכסף הזה בידך" דהיינו למעשה להשתדל להוציא מן הכח אל הפועל, וצרת לשון צורה וחקיקה לחקוק בעצמינו הרצונות האלו, וכמה שיותר יתגברו אצלך הרצונות האלו ככה תזכה בסופו של דבר להגיע אל המקום אשר יבחר ה'.

והרצונות האלה יש לבטא בפה ע"י דיבורים להקב"ה, ובזה הוא מראה להקב"ה שבעצמותו הוא רוצה להיות אחרת. וזה ענינו של חודש אלול כמש"א החי' הרי"ם אלול מרומז "לו אנחנו ולא אנחנו" דלא אנחנו כפי שאנו נראים אלא לו אנחנו באמת. ולכן כולנו אומרים קאפיטל לדוד ה' אורי וגו' לך אמר לבי בשליחותו של הקב"ה בקשו פני את פניך ה' אבקש ולכ' ק' הרי לב יודע מרת נפשו שאינו כן והוי כדובר שקרים, אלא דוד ידע ברוח קדשו, שבאמת כאו"א רוצה קרבת ה' אלא שהיצר וחיילותיו מעלימין את זה, וכיון שבעצם כל אחד מאתנו רוצה לבקש פני ה' לכן כאו"א יכול לומר באמת "את פניך ה' אבקש", ובימים נשגבים אלו יש בכוחו של כאו"א להוציא רצונותיו מן הכח אל הפועל, ויש לעורר

עכ"פ לפ"ד החת"ס א"ש דנקט אכילה כדי להורות היתר במכירת נוס"ט לגר תושב ולא נחשוש לאמה"ח דבני מעיים. [או ביצים של עופות טריפות]

והנה בתרגום יונתן כאן כתב דנבילה כוונה לנתקלקלה השחיטה וק' למה נקט דוקא נבילה כזה הרי סתם נבילה מיירי במתה מאל"י, [ולעיל במצות שחיטה כבר ביארנו דיסוד איסור נבילה בפ' זו ההוא המשך לדין שחיטה עי"ש] וראיתי בספר חשב סופר להג"ר אברהם שמואל בנימין סופר זצ"ל [בן הג"ר עקיבא סופר זצ"ל אב"ד פרשבורג בעל דעת סופר] שתי' לפ"ד החת"ס הנ"ל להתרגום דקדק הפסוק כפי שדקדק החת"ס דלמה נקט קרא ואכלה רק אצל גר ובהכרח דמיירי בנתנבלה בשחיטה דאז יש חשש אמה"ח ויש לחלק בין גר לנכרי.

מקור מכאן דנבילה חל על טריפה

והנה ראיתי בכת"י של הג"ר מרדכי לייב ווינקלר זצ"ל אב"ד מאד בעל לבושי מרדכי [בספר עוללות חת"ס לאאמו"ר שליט"א והג"ר יוסף שישא שליט"א] שכתב להג"ר שלמה זלמן עהרנרייך זצ"ל אב"ד שמלוי במה שהרעיש מרן הכת"ס בשו"ת יו"ד כ"א במה שמבואר בתוס' חולין לב. ד"ה ורמינהי דאיסור נבילה חל על טריפה, הרי אין איסור חל על איסור [וכ"ה רעק"א שם] וי"ל דתוס' שם אזיל כשי' ר"מ יבמות לד. דאיסור חמור על איסור קל גם כשאנו כולל ומוסיף [לנתב' בתוס' חולין קא. דאיסור הנאה לא נחשב מוסיף] ואה"נ לדידן טריפה שנתנבלה אינו חייב משום נבילה. אלא דעדיין ק' דא"כ איך שייך מש"כ הפוסקים דנתנבלה בשחיטה חייב משום נבילה הרי לעולם נעשית טריפה מקודם ע"י הסימנים ולא יחול לעולם איסור דנבילה, ותי' ע"פ ד' החת"ס הנ"ל דקרא דידן בנתנבלה בשחיטה מיירי א"כ הרי לן קרא מפורש דגילה לן דנתנבלה בשחיטה חייב משום לאו דנבילה, וזה על דרך מה דאיתא בגמ' זבחים ע. עה"פ וחלב נבילה וחלב טריפה וגו' התורה אמרה יבוא איסור נבילה ויחול על איסור חלב ה"נ אמרה תורה יבוא איסור נבילה ויחול על איסור טריפה, ומ"מ אין להוכיח מכאן לכל טריפה שנתנבלה די"ל דדוקא בטריפות בסימנים דעומדת למות מחמת זה מיד א"כ נחשב חדא עם איסור נבילה, אבל טריפות דעלמא בפרט אי טריפה חי' ל"ש לנבילה ובאמת להלכה לא יחול נבילה על טריפה.

דברי חיזוק לחודש אלול הבעל"ט

עשר תעשר וגו' ואכלת לפני ה' אלקיך וגו' וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשום שמו שם וגו' ונתת בכסף וצרת הכסף בידך והלכת אל

אות ט' דטעם אכילת ערב יו"כ פ' דאנו קובעים סעודה לשמחת המצוה של יו"כ, וי"ל דנכלל בזה להורות שאנו שמחים מאד באפשרות ההתקרבות להקב"ה, ובחשבו על ענינים אלו יתמלא בשמחה ובחשק לנצל ימים אלו להתקרב לבוראו.

הדינים המיוחדים בפרשת בכור

כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אלקיך לא תעבוד בבכור שורך ולא תגזז בכור צאנך לפני ה' אלקיך תאכלנו שנה בשנה וגו' וכי יהי' בו מום פסח או עור וגו' לא תזבחנו וגו' בשעריך תאכלנו וגו' [שם י"ט – כ"ג]

כתוב כאן כמה דינים בבכור:

א: מצות הקדשת בכור. ב: דין אכילה תוך שנה בין תם בין בבעל מום. ג: איסור גיזה ועבודה. ד: איסור הקרבת בכור בע"מ. ה: היתר אכילת בכור בע"מ בכל מקום בטומאת הגוף או בטומאת בשר.

בגדר מצות הקדשת בכור

והנה לענין מצות הקדשת בכור, כ"ה פשטי דקרא שיש דין להקדיש בכור, אולם כבר הביא רש"י קושיית חז"ל ערכין כ"ט. דהרי במקום אחר הוא אומר לא יקדיש איש אותו [ויקרא כ"ז כ"ח] והתשובה ע"ז תלוי בפלוגתא דתנאי שם, וזהו ב"פ ברש"י דדעת רבי ישמעאל דבא ללמד שיכול להקדישו הקדש עילוי, ודעת רבנן דבא ללמד דנולד בכור בעדרו מצוה להקדישו. והרמב"ם פ"א מבכורות הל"ד פסק כרבנן דמצוה להקדישו וכ' דגם אם לא הקדישו מתקדש מאליו דקדישתי רחם.

והנה כבר נתחבטו האחרונים טובא איזה משמעות יש להקדשה זו, דהרי בוודאי ראוי להקרבה גם בלי הקדשה זו, וביראים משמע דהוא סתם מצד חביבות מצוה, ובמנ"ח מצוה י"ח סק"ל נקט דזה גז"כ בעלמא ולא חל כלום בהקדשה זו, ולכן לא יהי' הקדשת מופלא הסמוך לאיש עי"ש. אולם בנדרים יג. מבואר דנחלקו תנאי אי בכור מקרי דבר הנדור, דדעת ר' יעקב דמקרי דבר הנדור מצד מצות הקדשה, ושי' רבי יהודה דכיון דגם אי לא מיקדש קדיש לא מקרי דבר הנדור. וצ"ב בדעת ר' יעקב דבכור מקרי דבר הנדור הרי לא חייל כלום בהקדשה זו, והגרי"ז בכתביו נזיר ד. תי' דכיון דאמרה תורה דמצוה להקדישו בהכרח שיש בזה איזה חלות הקדש אף דאין בזה נפק"מ. ובחי' הגרש"ש נדרים סי' ט' חידש דגם אי לא מקדיש קדוש מאליו אבל אם מקדיש פוקע הקדושה דממילא וחלה הקדושה שלו. ובעוד אחרונים משמע דיהי' בזה שתי קדושות גם קדושה דממילא וגם קדושה

הלב בשעת אמירת פסוקים אלו שבאמת יזכה לשבת בבית ה' כל ימי חייו, וראה בסידור רבי שבתי, דמי שאומרו בכוונה בחודש אלול יוציא שנתו בטוב ויערב לו ויצא זכאי בדין.

הימים הם ימי רצון

והייחוד בימים אלו הוא כיון דבבחינה אחת בתשרי נברא העולם אז בימים לפני הוא התגלות רצון העליון שעלה ברצונו הפשוט לברוא העולם, והוא כרעוא דרעוין לפני כל ששת ימי המעשה, וכן הי' מ' יום אחרונים שהי' משה בהר ימי רצון כמו מ' יום הראשונים, וזה התעורר ע"י י"ג מדות של רחמים, ויש בו תרצ"ו שעות כמנין ב"רצות" ה' דרכי איש, והדרך איך לעורר רצון זה הוא ע"י שיעורר אצל עצמו הרצון להתקרב להקב"ה וכנאמר אני לדודי ודודי לי. ע"כ חלק מדברי הרב שליט"א.

עכ"פ יש לנו בזה עצה נפלאה בימים אלו, שנרבה בדיבורי רצון והשתוקקות לכל הענינים שברצונו להשתפר, וכדאי שכא"א יעשה רשימה בעצמו באיזה דברים שכבכר שנים רבות ברצונו להשתפר, וכבר עשה כל מיני עצות ע"י קבלות וכדו' ולא הצליח, ובשנה זו ישתדל כל יום מימי אלול לעורר רצונו הפנימי ע"ז ביותר ולבקש ע"ז, ולכוון היטב בלדוד ה' אורי ובפרט בפסוק את פניך ה' אבקש.

עבודת חודש אלול מביא לשמחה

ולהשלמת החיזוק לאלול י"ל דהנה אחד מן הדברים המרחיקים את האדם מעבודת אלול ומביאו להרגיש ריבוי הדרך ושלא יוכל שאתו, הוא שחושב על הלחץ והעצב שמביא עבודת ימים אלו, והי' לו טוב אם יוכל לדלג לימי השמחה של סוכות ושמחת תורה, אולם האמת הוא שכמה שמתקרב האדם לבוראו הוא מתקרב לשורש האמיתי של שמחה, ועיקר תכלית בריאת האדם הוא להתענג על ה' וליהנות מזיו שכינתו, וכשנ"ת בריש דברינו בשם שפ"א תרס"ב דכל פעם שהגיע אדם לבית המקדש קיבל נשמה יתירה ובזה הי' מתמלא שמחה, ובזה אפשר למה נלמד פ' ראה כהכנה לחודש אלול להורות דעיקר תכלית ימי הרחמים שנתקרב להקב"ה כ"כ עד שנזכה לריבוי השמחה שכתוב בפרשה זו שעיקרו מצד שנמצא לפני ה', ויש להתבונן דעיקר חידוש מ' ימים האחרונים של משה רבינו בהר הי' לפעול אצל הקב"ה שיתרצה להם בשמחה, דהרי עצם הריצוי כבר הי' בסוף חודש אב וכמש"כ רש"י בפ' כי תשא ובפ' עקב, ואין לשער גודל השמחה שהי' אצל כלל ישראל כשזכו לכך, ובשע"ת לרבינו יונה שער ד'

אבל בכור הרי בעיקר דינו הוא מתנה לכהן אלא דנתחדש ב' קרח "דאת דמם תזרוק על המזבח ואת חלבם תקטיר" [במדבר י"ח י"ז] וא"כ למה המתין באיסור זה עד לבכור.

בגדר איסור גו"ע בבכור בע"מ מעיקרא

והנראה בעז"ה, ע"פ מה דיש להקדים דהנה גם בכור בע"מ יש איסור גיזה ועבודה כדילפינן בספרי כאן ממש"כ כל הבכור, אולם יל"ע אי כוונת הספרי גם לבע"מ מעיקרו, די"ל דדוקא בבכור שהי' קדוש מעיקרו ונעשה בע"מ יש בו איסור גו"ע דמ"ש משאר קדשים, וגם ק"ו הוא דהרי בשאר קדשים מהני פדיון להפקיעו מקדושתו ואעפ"כ אסור בגו"ע א"כ כש"כ בכור דלא מהני פדיון כמש"כ ב' קרח שם "לא תפדה כי קדש הם", בוודאי ישאר בו איסור גו"ע, אבל בבע"מ מעיקרו דיש בו רק דין נתינה לכהנים ומעולם לא הי' בו קדושת הקרבה, אולי לא נאמר בו איסור גו"ע דהרי מעולם לא הי' בו קדושת הקרבה, דאולי כל עיקר איסור גו"ע נובע ממה שיהי' עכ"פ פעם קדושת הקרבה. אולם למעשה כמעט מפורש במשנה בכורות יד. דבכור ומעשר לעולם יש בו איסור גו"ע. דזהו אחד החילוקים שם בין שאר קדשים לבכור ומעשר, וא"כ מבואר דאיסור גו"ע ל"ש לדין הקרבה כלל וצ"ע הרי איסור זה נאמר רק בקדשי מזבח.

והנה בזבחים עה: מבואר במי שהי' רוצה לפדות בכור בע"מ דאמרין לי' דא"א לפדות שנא' לא תפדה, ופירש"י דהנפק"מ בפדיון יהי' להתיר גו"ע, והק' תוס' דאיך הי' מהני פדיון לזה דמ"ש משאר פסוה"מ שנפדו, ותי' דאיירי בבכור בע"מ מעיקרו, [הרי מבואר מתוס' דגם על בכור בע"מ מעיקרו יש איסור גו"ע, אלא דהי' מהני פדיון ע"ז] וצ"ע הרי בכור חל גם על בע"מ מעיקרו ואסור בגו"ע וא"כ מאי מהני פדיון, וכ"ה מהרי"ט אלגזי פרק ה' דבכורות אות ל"ז ד"ה והנה.

וביאר מרן הגר"ז דכל פעם בבכור חוץ מהדין קדשי מזבח של בכור מלבד זה איכא דין קדושת בכור, והא דחל קדושה בבע"מ מעיקרו ל"ה מדין קדשי מזבח אלא משום דחל קדושת בכורה, והא דאסור בגו"ע הוא משום דהקדושת בכורה אוסר ג"כ בגו"ע דאיכא קרא לחוד בבכור לא תעבוד בבכור שורך ולא תגזו בכור צאנך, [וכן הוכיח בספר מנחת אברהם בכורות כ. מדברי הריב"ן מכות כא: דבפט"ח יש לאו דלא תעבוד בבכור שורך, ומוכח דעיקר הלאו הוא משום השם בכור ולא משום הדין קדשים, וגם לדעת התוס' שחלקו שם ע"ז וכ"ה שי' הרא"ש פ"ק דבכורות סי' י"א דפט"ח אינו אסור בגו"ע רק מדין הנאה, אבל עכ"פ בכור בהמה טהורה איסורו מדין בכור ולא מדין קדשים] ולכן שפיר כ' התוס' דעל

דבידי אדם. והנה בפשטות חובת הקדשה נאמר רק בבכור תם, אולם ממש"כ בספרי שמכל הבכור מרבינן בכור בע"מ לגיזה ועבודה [ראה לקמן] א"כ גם לענין מצות הקדשה יהי' גם בבע"מ וכ"כ הפמ"ג בתיבת גמא כאן הובא בפתי תשובה יו"ד סי' ש"ו סק"א.

איסור גיזה ועבודה בקדשי מזבח

והנה לענין איסור גיזה ועבודה, איתא בספרי אין לי בכור שאר קדשים מנין ת"ל בבקרך ובצאנך הזכר נכלומר דהוא מיותר דהא כבר כתיב לא תעבוד בבכור שורך ולא תגזו בבכור צאנך וכ"פ הרמב"ם פ"א ממעילה ה"ז דכל קדשי מזבח בין ק"ק בין קדשים קלים אסורין בגיזה ועבודה מפסוק זה. וכ"ז בקדשי מזבח אבל קדשי בה"ב אינו אסור בגיזה ועבודה אלא מדרבנן כמבואר להדיא בבכורות יד. דהוא גזירה אטו קדשי מזבח.

איסור גו"ע בפסולי המוקדשין

והנה לעיל [י"ב ט"ו] שכתוב רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר וגו' פירש"י דמיירי בקדשים שנפל בהם מום דמותר באכילה ע"י פדיון וממש"כ תזבח ואכלת דרשינן [בכורות טו.] תזבח ולא גיזה בשר ולא חלב ללמדך שאין לך בהם היתר גיזה וחלב אלא אכילה ע"י זביחה, הרי מכאן דאיסור גיזה ועבודה נאמר גם בפסוה"מ לאחר פדיון וכדאיתא כן במשנה מפורשת בכורות יד. דקדשים שקדם הקדישן למומן אסור בגו"ע גם אחר פדיון.

והנה לכאורה איסור גו"ע ל"ש כלל לאיסור מעילה, דהרי איסור מעילה הוא איסור דאורייתא גם בקדשי בה"ב, ואילו איסור גו"ע דאורייתא הוא רק בקדשי מזבח, ועוד ראי' דהרי בפסולי המוקדשין לאחר פדיון לית בי' איסור מעילה מ"מ אסור בגו"ע וכ"כ כאן בפי' רש"י הירש. ותמוה שבחינוך כאן מצוה תפ"ג כללם ביחד שביאר קודם איסור עבודה [ואיסור גיזה נמנו במצוה נפרדת תפ"ד] וע"ז כתב דאסור להדיט ליהנות מקדשי ה' ית' אפי' מקדשי בה"ב וכל הנהנה בשו"פ מעל והאריך לפרש דיני מעילה, והרי דיני מעילה שייכים לפ' ויקרא והוא דין בפנ"ע ובמנחת חינוך כ' באמת "והרב המחבר הביא כאן דיני מעילה וכבר כתבתי לעיל בפ' ויקרא" וצ"ע.

והנה יל"ע דכיון דאיסור גו"ע נאמר בכל הקדשים בשוה למה נכתבה דוקא בבכור ולא כתוב כלל בשאר קדשים רק דילפינן כן מדרשא, הרי לכאורה כיון דעיקר דין גו"ע נאמר על קדושת הקרבה ועל שיירי קדו' הקרבה הול"ל יותר דין זה בשאר קרבנות דעיקר קדושתם להקרבה,

איסור גו"ע בעצם, ואיסור גו"ע דשאר קרבנות ג"כ נרמז כאן כיון דבבכור תם יש גם קדושת הקרבה.

מו"מ מו"ז זצ"ל עם הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל

והשתא נבוא ליישב משמעות מצות הקדשת בכור והעירו האחרונים דהרי לא חלה בזה כלום. ומקודם נביא בזה מילים קצרים שרשם מו"ז הג"ר בנימין זצ"ל מעת ביקורו בא"י⁴⁴ בקיץ תשמ"ג שנתיים לפני פטירתו וביקר אז כמה מגדולי הדור. וזה מה שרשם מביקורו אצל קרובו⁴⁵ הג"ר מיכל פיינשטיין זצ"ל.

"... ביום א' בבוקר ביקרנו אצל הגרי"מ פיינשטיין שליט"א, לא הי' בבית והרבנית תחי' צלצלה לו לשיבה ובא, שוחחנו בדברי תורה ואמר "לכל הפחות עמכם שוחחים בדברי תורה, ולא כאחרים הבאים לבקר ושוחחים דברים של מה בכך",⁴⁶ הגדתי לו מה שכוונתי לדעת המלבי"ם פ' ראה שגיזה ועבודה דבכור תלוי במצוה להקדישה, והסכים על ידי באמרו בשם חותנו זצ"ל בזבחים ע"ה ע"ב דגיזה ועבודה דבכור מחמת מתנת כהונה שבו, וע"כ גם בעל מום מעיקרא שאין לו קדושת קרבן יש בו איסור גיזה ועבודה, ואילו שאר קרבנות מחמת דין קרבן שאלתיו אם כתוב זה בספר ח"י מרן רי"ז הלוי, אמר ששמע מפיו... "עכ"ד מו"ז זצ"ל.

איסור גו"ע בבע"מ מעיקרא מחמת ההקדשה

והנראה בעז"ה לבאר דבריו ע"פ הנ"ל, דכנראה הי' קשה לו בגדר מצות הקדשת בכור דלכאורה אין בזה נפק"מ וכקושיית האחרונים [ראה לעיל] ולזה חידש דאיסור גו"ע נובע מהא דהקדישו דוקא, וכ"ה משמעות

בע"מ מעיקרו אילו הי' מהני פדיון הי' מפקיע איסור גו"ע כיון דאי"ז קדושה של פסוה"מ, אלא דין מיוחד של קדושת בכור שחל גם על בע"מ ובוזה אם הי' מועיל פדיון הי' מועיל לגמרי.

ובזה ביאר במנחת אברהם שם, מה שמצינו כמה דברים דהגם דבכל הקדשים לא חייל בה קדושת הגוף מ"מ בבכור קדישי עי' רמב"ם פ"ב מבכורות ה"ה דטומטום חל בו מספק קדו' בכור, אף דטומטום אין במינו קרבן ולא חל בו קדוה"ג כמבואר ברמב"ם פ"ג מאיסור"מ ה"ג וגם תמורה לא חל דהוי כחמור וגמל, וא"כ איך חלה קדו' בכור ובהכרח שלא חלה רק קדו' בכור ולא קדו' מזבח, וכן מטריפה דפסק שם הרמב"ם דל"ח עליו קדוה"ג ואעפ"כ לענין בכורה מבואר ברש"י מנחות ו. וברש"י חולין קלו': דבכור קדוש אפי' טריפה דקדישת' רחם, [ובספר מלבושי יו"ט ח"ב סי' ה' לדו"ז זצ"ל פלפל בזה בתשובה עם הגאון רבי אלעזר משה הורביץ זצ"ל וביאר שם הטעם דלא גרע טריפה מנפל דילפינן בבכורות דף ב' משגר קדוש בבכורה] ע"כ במנחת אברהם שם עי"ש עוד.

בכור מעשר ופסח יש להם מסכת נפרדת

[ויש להוסיף דלא מצינו דין הקרבת בכור בין שאר קרבנות בספר ויקרא כמו דלא מצינו כן במעשר, רק דעיקר דין בכור כתוב בפ' קרח מדין מתנות כהונה, רק דנתוסף עוד דין [במדבר י"ח י"ח] מקרא ד"אך בכור שור וגו' את דמם תזרוק על המזבח ואת חלבם תקטיר" וגו' דאם ראוי להקרבה מוטל על הכהן להקריבה, וכן במעשר עיקר דינה הוא להפרישה לה' כמבואר סו"פ בחקותי שבזה מראה דמכיר שהכל מהקב"ה, רק בפ' קרח באותה פסוק נרמז דין הקרבת מעשר כמבואר בזבחים לז'. דלד' ריה"ג ילפי' לה ממש"כ בלשון רבים דמם וחלבם, ולרי"ש ילפינן לה ממש"כ בפ' זו לעיל ודם זבחיך ישפך, כיון דזה דין נוסף, וכן י"ל בפסח שעיקר דין הקרבתה נרמז רק בקראי הנ"ל כיון דעיקר דינה הוא לאכילה, וי"ל דלכן נכללים ג' אלו במשנה באיזהו מקומן הבכור והמעשר והפסח, ולכן מס' בכורות נפרדת משאר קדשים וכלול בו בכור ומעשר דדמי להדדי ופסח יש בו ג"כ מס' נפרדת]

הדגשת איסור גו"ע בבכור דוקא

ולפ"ז א"ש למה הדגישה התורה איסור גו"ע בבכור להורות דאיסור גו"ע בבכור אינו בהכרח מחמת קדושת הקרבה דהרי גם בבע"מ מעיקרא יש איסור גו"ע, וכאן בא לרמז דיש קדושת בכור מסויים גם בלי חלק ההקרבה רק דאם ראוי להקרבה יש עליו קדו' הקרבה ג"כ ויאסר בגו"ע מלתא דקרבן ג"כ אבל גם בלא"ה יש

⁴⁴ נדפס בארחות ישרים לאמור"ר שליט"א עמוד ק"ע.

⁴⁵ אח סבו של הגרי"מ שהוא דודו של הג"ר משה פיינשטיין הי' הג"ר שלמה חיים שנשא לאחתו של אא"ז ר' יו"ט ליפמאן זצ"ל.

⁴⁶ ראוי להביא כאן מה שסיפר הגרצ"מ זילברברג שליט"א על ר' מיכל זצ"ל בדבריו על ענין הכרת הטוב, שלעת זקנתו של ר' מיכל קצת לפני פטירתו הי' בבית חולים, והי' שם אברך אחד שסייע לו הרבה, ור' מיכל רצה להכיר לו טובה וע"כ אמר לו "א שטארקע שטיקל תורה" - שטיקל תורה חזק] לערך ג' רבעי שעה כהכרת הטוב, אף שר' מיכל הי' אז חלש מאד אשר עלה לו בקושי רב לדבר, מ"מ משום הכרת הטוב התאמץ מאד להגיד לו השטיקל תורה, אבל אותו אברך לא הי' בר הכי ליהנות משטיקל תורה ארוך ועמוק, אך מחמת כבוד התורה התאזר בסבלנות לשמוע אף שכרוב הזמן חלם וחשב על דברים אחרים, וכך חזר הדבר למחרת וכן ביום ג' וביום ד', ובראות האברך זה וכבר פקע סבלנותו, אמר לו' מיכל בעדינות שאין לו כ"כ הנאה משטיקל תורה ארוך, וחבל לו' מיכל להתאמץ כ"כ, ובשמוע ר' מיכל זאת התנצל ואמר לו שהי' כוונתו להכיר בזה טובה ולא ידע שלא נהנה. אח"כ כשהאברך עזב, פרוץ ר' מיכל בבכי רב על שיש היום מושג שאברך אינו נהנה לשמוע שטיקל תורה שנחחד אחרי רוב עמל ויגיעה, שנר' שזה ממש לאמיתתה של תורה, והנה כשנתודע זה לאותה אברך התעורר מאד ע"ז שיש גדול בתורה מדור הקודם שמצטער כ"כ עד כדי בכי על חוסר ההנאה לדור הצעיר מד"ת, עד שזה גרם לו מהפכה גדולה והשקיע עצמו בעמלה של תורה ונהפך לאיש אחר ממש, ונמצא דבסופו של דבר זכה ר' מיכל לקיים את חובת הכרת הטוב.

ענין מצות העניקה והנוגע לנו

העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך וגו' וזכרת כי עבד היית במצרים וגו' ע"כ אנכי מצוך את הדבר הזה היום: [ט"ו י"ד]

וביאר החינוך מצוה תפ"ב "ענין מצוה זו שהקב"ה רוצה שנקנה בנפשינו מדות מעולות ויקרות, וכו' והודינו והדרינו הוא שנרחם על מי שעבד אותנו וניתן לו משלנו בתורת חסד מלבד מה שהתנינו בו לתת לו בשכרו". ויש להוסיף דזה גם נותן הרגשה טובה לעבד שמרגיש שאתה מחשיב מה שעשה ועבד בשבילך, ואינך מסתכל עליו כעבד בעלמא.

והג"ר אליהו דיסקין שליט"א הוסיף דענין מצוה זו נודע גם בזמנינו למי שנוסע עם מונית, וכשבא לשלמו דרך העולם לריב עם הנהג על כל פרוטה נוספת, והנה הנהג תמיד מרגיש כמו עבד ומקבל שכרו בתור עבדות שעשה, אבל אם תוסיף לו שקלים בודדים או למשל שמעגל לו כגון אם הי' המחיר 38 שקלים ומעגלו ל40 שקלים, וגם מוסיף להחמיא לו ולומר לו "הנה זה מגיע לך בשביל שהיית נהג טוב" הנה ברגע אחד הפכת אותו מ"חפצא" ל"גברא" שאתה מתייחס אליו כבן אדם מכובד, וא"א לדעת כמה תשמח אותו.

ובאמת ניסיתי את זה פעם, שהייתי במונית ובאמצע הדרך הי' פקקים גדולים והתעצבן הנהג מאד, ובסוף הנסיעה הוספתי לו כנ"ל עם תוס' מחמאה, ולא יאומן שינוי צורתו מן הקצה אל הקצה, וא"א לדעת כמה מעשה כזה יכול להשפיע על המשך היום של הנהג ועל שלום בית שלו וכדומה.

הבדל בין שבועות לסוכות במי ששמח אתו

ושמחת לפני ה' אלקיך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך וגו' [ט"ז י"א]

יל"ע למה עשה חלוקה באמצע הפסוק דהלוי אשר בשעריך, וגר ויתום ואלמנה אשר בקרבך, ועוד דלקמן בסוכות כללם באמת כאחד שנא' פסוק י"ד "ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך".

והנצי"ב תי' בשם בנו הגר"ח ברלין זצ"ל ע"פ מה דאיתא בשו"ע או"ח סי' תקכ"ה ס"ב דגבאי צדקה גובין מאכל ומשקה מהחצירות ביו"ט אבל לא יכריזו כדרך שמכריזין בחול, אלא גובין בצנעא ונותנים לתוך חיקם ומחלקים לכל שכונה ושכונה בפנ"ע. ודין זה ביו"ט

לשון הפסוק כל הבכור וגו' תקדיש לא תעבוד וגו' הרי דע"י ההקדשה נולד הדין דאיסור גו"ע, אבל דין הקרבתו א"צ הקדשה כיון דבלא"ה קדשתי רחם להקרבה, ולפ"ז מה דשאר קרבנות אסורים בגו"ע הוא רק מחמת שמקדישו בפה, אלא דלפ"ז יק' מאד דהיעלה על הדעת דבכור שלא הקדישו שיהי' מותר בגו"ע, והי' אפשר ל' דאה"נ לא יהי' הלאו דגו"ע דבלא"ה יהי' אסור מדאורייתא מצד דין מעילה, אבל הלאו דגו"ע הי' רק בהקדשה בפה, אולם יותר נראה דכוונתו על בכור בע"מ דוקא דנתרבה לאיסור גו"ע גם בבע"מ מעיקרא וזה ל"ש לקדו' הקרבה כלל, וכמשנ"ת לעיל, ובהכרח דזה איסור מחודש מחמת שם בכור, ולזה קמ"ל שאילו לא הי' מקדישו בפה באמת הי' בו איסור גו"ע ורק אם מקדישו יהי' בו איסור גו"ע וכמשנ"ת לעיל מפמ"ג דגם בבכור בע"מ יש מצוה להקדישו, ואיסור גו"ע נובע רק מצד ההקדשה וא"ש דהקדשת בכור מקרי דבר הנדור כיון דלענין בכור בע"מ פעל חלות קדושה דגו"ע.

ולזה אמר מו"ז זצ"ל דמצא כן במלבי"ם ועי"ש שכתב בד' ת"ק בספרי דאיסור גו"ע הוא רק מצד שהבכור קדוש לה' ולא מצד שהוא בכור לבד דקדוש מרחם וחלה גם על בע"מ קבוע רק מצד שהוקדש, או דסבר כרבנן דערכין דמי שנולד לו בכור מצוה להקדישו ומצד ההקדשה יש איסור גו"ע. [ולא נתברר לי היטב איפה ראה זה בספרי]

ולזה הסכים הגרי"מ זצ"ל ואמר ששמע כן מחותנו שאמר כן בזבחים ע"ה: דדין גו"ע בבכור מחמת מתנ"כ שבו, ולכן גם בע"מ מעיקרא שאין לו קדו' קרבן יש איסור גו"ע וזה דברי הגרי"ז שהבאנו לעיל [ובספרו הלכות בכורות באמת לא כתוב כל הענין רק דיש ב' דינים בבכור קדו' הקרבן ודין נתינה לכהן אבל לא החלק של גו"ע] היינו דלא בא להסכים בביאור ענין מצות ההקדשה, רק בא להסכים בעיקר הענין דאיסור גו"ע בבכור מתחלק משאר קרבנות, דשאר קרבנות הוא רק מצד קדו' הקרבה, אבל בבכור יש בו גם מצד עצם קדו' בכור דנוגע גם בבע"מ מעיקרו כיון דיש בו דין מתנות כהונה, ולדברינו לעיל דכוונת מו"ז לבכור בע"מ א"ש דבבכור בע"מ עיקר איסור גו"ע נובע רק מחמת ההקדשה המחודשת שבו, כיון דאין בו כלל קדו' הקרבה ויש בו רק דין נתינה לכהן לכן רק ע"י מעשה הקדשה יהי' בו דין גו"ע, ולגרי"ז גם בלי מעשה הקדשה, אבל הא מיהא איסורא דגו"ע אינו מצד קדו' הקרבה שבו.

אלקיד, ולהנ"ל א"ש דבעצם יש ב' דינים יש ענין לחג הסוכות גם בלי בית המקדש ובזה יש חובה לשמח בני ביתו והגר והיתום גם בלי ביהמ"ק, ועוד דין נוסף יש לחג לפני ה' אלקיד ואחר יום ראשון כבר יצא. אבל בשבועות דכל ענין ז' ימים נתחדש רק עבור דין תשלומין לקרבן, וכשאינן קרבן יש רק יום אחד בעצם ויום אחד בלא"ה צריך להיות במקדש לכן נעשה מזה רק דין אחד שיהי' שבועות לפני ה' אלקיד.

ההבדל בחובת עליי' לרגל בין גר ולוי

והנה בהא דנקט מו"ז דגר אינו עולה לרגל הוא ע"פ פסחים ח: דמי שאין לו קרקע פטור מעליי' לרגל וכן נדרש במכילתא פ' משפטים, מכל זכורך להוציא גרים [וידוע דהרמב"ם השמיטו להלכה ואכ"מ להאריך בזה] אולם מה דנקט דלוי חייב לעלות לרגל כ"ה משמעות הקרא יראה כל זכורך משמע אפילו כהנים ולוויים, וק' באמת הרי אין ללוי חלק בארץ ולמה יתחייב לעלות לרגל, ומצאתי הערה זו בספר אלף המגן בשם הג"ר דוד אופנהיים זצ"ל [הובא בקובץ כרם שלמה קנ"ו פ"ט] וכתב בדרך דרוש, דלכן נסמכה פרשת שופטים לסו"פ ראה, כיון דבסוף הפרשה כ' מצות עליי' לרגל ומיד אח"כ כתוב שופטים ושוטרים וגו' ועיקר הדיינים הם משבט לוי שנא' על פיהם יהי' כל ריב וכל נגע ונאמר ובאת אל הכהנים הלויים אשר יהיו בימים ההם, ואחז"ל דכל דיין שדן דין אמת לאמיתו ה"ה שותף במעשה בראשיתו א"כ הרי יש לו קרקע.

[ובהא דגר פטור כיון דאין לו קרקע, באמת משכח"ל דגר יהי' לו קרקע כשנשא בת ישראל וילדה בן ומתה ובנה יורשה ומת הבן ואביו יורשו, ובזה תי' בנו"ב מהדר"ת או"ח סי' צ"ד בשם בנו הג"ר שמואל איך גר חייב בק"פ לשי' התוס' פסחים ג: דמי שאין לו קרקע פטור מפסח.]

מה שהסכך צ"ל מפסולת גורן ויקב דוקא

חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנך ומיקבך [שם י"ג]

וברש"י בזמן האסיף שאתה מכניס לבית פירות הקיץ, דבר אחר באספך מגרנך ומיקבך למד שמסככין את הסוכה בפסולת גורן ויקב. ומקורו מסוכה יב. ותמוה ביותר איך אפשר להכניס דרשא זה בפסוק כשפשטי' דקרא מיירי בזמן אסיפת גורן ויקב עצמו, ואמרינן דכוונת הקרא הוא לפסולת דוקא ולהשתמש בזה לסכך.

ובחיי אדם כלל קמ"ו ס"ח כ' דאין לומר דהקרא בא לומר שיהי' סוכות בזמן אסיפה דהרי כבר כתוב בפירוש בתורה שיהי' בט"ו לתשרי, ויש להוסיף דלא כתוב אצל

דוקא ולא בחוה"מ ולכן בשבועות דמיירי ביו"ט כתיב אשר בקרבך דמיירי בשכונתו דוקא, אבל לא בעיר שהוא בפירסום, ולוי ל"ה כצדקה דנותנים לו מצד חשיבותו ולכן נותנים לו בפירסום, אבל בסוכות דמיירי גם בחוה"מ אפשר בכולם להכריז בעיר ובפירסום לתת לגר וליתום ואלמנה ולכ"כ על כולם בשעריך.

ובמשך חכמה תי' דבעצרת הגר יתום ואלמנה נמצאים בשדות ללקט לקט שכחה ופאה כמו רות ולכן אמר בקרבך ולא בעיר, אבל בחג הסוכות שהוא זמן האסיף בבית שנמצא בעיר כ' בשעריך.

וש"ב הרב ראובן בוכינגר זצ"ל אמר בשם מו"ז הגה"צ רבי יעקב סניידערס זצ"ל ⁴⁷ לפרש ע"פ מה שנקט, דגר ויתום ואלמנה אינם עולים לרגל דגר אין לו חלק בארץ ולכן פטור מעליי' לרגל, ויתום שאין לו אב לחנכו ג"כ אינו עולה, ואלמנה אין לה בעל לשמחה ולכן אין לה סבה לעלות, גם יש להקדים דעיקר עליי' לרגל הוא רק ביום ראשון, אבל אחרי יום ראשון כבר אפשר לחזור הביתה כמ"ש לעיל פסוק ז' ופנית בבוקר והלכת לאהלך ופירש"י היינו בוקרו של שני מלמד שטעון לינה במוצאי יו"ט ראשון אבל אח"כ חזור הביתה, וא"כ בשבועות די שרק יום אחד א"כ בהכרח לא יהיו ביחד עם השאר, דבנו ובתו עולים אתו ביחד ועבדו אמתו עולים עמו לשמשו, והלוי בלא"ה הוא שם, [ראה לקמן] אבל גר ויתום ואלמנה נשארו בבית, ולכן הפסוק מחולק לשנים, אבל בסוכות שבחוה"מ הוא כבר חזר הביתה נמצאים כולם ביחד והי' יכול לשמחם כולם בעיר ובשער אחד לכן כללם ביחד. עכ"ד מו"ז.

ובאמת יש כאן עוד הבדל בין הפסוקים דשבועות כתוב ושמחת לפני ה' אלקיד אתה ובנך וגו' ובסוכות כתוב ושמחת בחגך אתה וגו' ולא כתוב לפני ה' אלקיד ולדברי מו"ז א"ש, דשבועות קאי בירושלים אבל בסוכות כבר נמצא בבית. עוד תי' ידידי הרב יחיאל שווארץ שליט"א בהא דדוקא בשבועות נקט לפני ה' אלקיד לשיטת ר' אליעזר במו"ק יט. דמשחרב ביהמ"ק עצרת כשבת, והיינו כיון דבזמן הזה ל"ש ענין תשלומין כל שבעה ממילא אין לו חשיבות יו"ט לענין לבטל גזירת שבעה, וזה נרמז בקרא דעיקר השמחה דשבועות הוא רק לפני ה' אלקיד ולא בזמן הגלות ודפח"ח.

ונכלל בחילוק הנ"ל הוא דכאן בחג השבועות כתוב מיד שיעשה חג שבועות לה' אלקיד ושמחת לפני ה' אלקיד, אבל בסוכות כ' בתחלה שיעשה חג הסוכות שבעת ימים וגם ישמח עם משפחתו, ואח"כ כתוב בנפרד שיחוג לה'

⁴⁷ בספר זכר זאת ליעקב עמוד ק"ט.

הוא מלא הודאה להקב"ה, אבל כדי שלא ישכח המצב שהי' בשעה שהי' בשדה, רצה הקב"ה שיסכך את הסוכה בפסולת גורן ויקב דוקא, כדי שבכל עת היותו בסוכה ונהנה מן הגורן והיקב עצמו נדהרי החלות הטעימות והיין המתוק שמונחים על שלחנו הרי הם מן הגורן ומן היקב שאסף השתא הביתה] יביט על הסכך ויזכור מה הי' המצב בשדה, ואיך שהי' צריך לרחמי שמים כדי שהכל יגדל כהוגן, ובזה יהי' כסדר מלא בהודאה להקב"ה.

ומסר זה נוגע מאד בזמנינו דהרי אין אנו לוקחים מן השדה כלום, רק הכל אנו קונים מוכן מן החנות וחסר לנו חלק זה של ההודאה שיש לעובדי השדה, לכן בשבילינו עוד יותר נחוץ להתבונן בסכך שנעשה מפסולת גורן ויקב, ולשמוח בהקב"ה שלא השאיר לנו עם הפסולת, רק נתן לנו בתוכה אוכל טעים שמונח עכשיו על השלחן.

שבועות שיהי' בזמן הקציר, ובשפתי חכמים כ' דלא הול"ל חג הסוכות, וגם באספך הי' לו לומר או חג הסוכות או חג האסיף.

ועדיין יל"ע איך נודמן לפונדק אחד ענין שיהי' סוכות בזמן האסיף גורן ויקב וענין הסיכוך בפסולת גורן ויקב דוקא. והנראה בעז"ה דעיקר היו"ט הרי הוא השמחה וההודאה על השפע שהשפיע וזכה להכניס הגורן והיקב לביתו, והנה בתחלת גידולו בשדה לא הי' בו שום אוכל והי' בו רק פסולת, רק לאט לאט ע"י חסד הקב"ה התבשל וגדל בו האוכל, וכל עת גידולו נהי' תלוי ועומד בחסדו של הקב"ה וכמאמר חז"ל שבת לא. דאמונה זה סדר זרעים שמאמין בחיי עולם וזורע, היינו שבשעת העבודה בשדה הוא כסדר חי באמונה ובטחון בהקב"ה ומקווה לחסדי ה' וכשסו"ס גדל תבואה ומכניסו לביתו

